

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM
DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

MODERNLEŞME DÖNEMİNDE AKŞEHİR
KAZASINDA EĞİTİM KURUMLARI VE
FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
(1876-1930)

AYŞE ŞAHİN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. NURİ KÖSTÜKLÜ

KONYA, 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Şahin
	Numarası	16308021006
	Ana Bilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Tarih Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	Modernleşme Döneminde Akşehir Kazasında Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri Üzerine Bir Araştırma (1876-1930)

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

.23.10.1.2.019

Öğrencinin
Adı Soyadı İmzası

Ayşe ŞAHİN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Şahin
	Numarası	16308021006
	Ana Bilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Tarih Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Nuri Köstüklü
	Tezin Adı	Modernleşme Döneminde Akşehir Kazasında Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri Üzerine Bir Araştırma (1876-1930)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Modernleşme Döneminde Akşehir Kazasında Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri Üzerine Bir Araştırma (1876-1930) başlıklı bu çalışma 23/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Prof. Dr. Nuri Köstüklü	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Ramazan Tosun	
Jüri Üyesi	Öğretim Üyesi Dr. Mustafa Arıkan	

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde “modernleşme” denildiği vakit genel olarak akıllara daima siyasi veya askeri sahalarda yapılan birtakım yenileşme hareketleri gelmektedir. Oysa ki eğitim, bu modernleşme teriminin en önemli mihenk taşlarından bir tanesidir. Öyle ki yenileşme hareketlerini başarılı bir şekilde uygulamak için yetiştirilmek istenen aydın nesil, eski eğitim kurumlarından ziyade yeni ve modern eğitim kurumlarında yetiştirilmelidir. İşte bu husus Osmanlı modernleşmesinde eğitimin haklı payını ve yerini ortaya koymaktadır.

Biz de bu çalışmamızda Osmanlı modernleşme dönemi eğitim faaliyetleri ve kurumlarını Akşehir Kazası ölçeğinde değerlendirmeye çalıştık. I. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1876 yılından başlayarak yeni Türk Devleti'nin ilk 10 yılını kapsayan bu araştırma giriş hariç iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın amacı, önemi, yöntem ve muhtevası ile birlikte araştırmada kullanılan kaynaklara yer ayrıldı. İlk bölümde, I. Meşrutiyet öncesi Osmanlı geleneksel eğitimi ve eğitim kurumlarında gerçekleştirilmeye çalışılan yenileşme hareketleri anlatıldı. İkinci bölümde, Meşrutiyet döneminde Akşehir Kazasındaki eğitim faaliyetleri ile devlete ait olan resmi eğitim kurumları ve tebaa-ı Gayri Müslime ait olan hususi eğitim kurumları ele alındı. Üçüncü bölümde ise; Millî Mücadele Dönemi ve hemen ardından gelen Cumhuriyet Döneminde hem bu eğitiminin karakteristik özelliklerine değinildi, hem de bu bağlamda Akşehir Kazası eğitimi incelendi.

Tez konusunun seçiminden itibaren her alanda benden yardımlarını esirgemeyen danışmanım ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Nuri Köstüklü' ye, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bende büyük emekleri bulunan ve kendime yol gösterici olarak benimsediğim kıymetli ve saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Ramazan Tosun, Doktor Öğretim Üyesi Kerim Sarıçelik' e, Akşehir'deki araştırmalarımda bana yardımcı olan ve okulların arşivlerine erişmeme imkan sağlayan Akşehir Cumhuriyet İlkokulu müdürü sayın Fatih Ataç ve müdür yardımcısı sayın Ramazan Yalçınöz beyefendilere, Gazi Mustafa Kemal İlkokulu müdürü sayın Abdülkadir Yelboğa beyefendiye ve

müdür yardımcısı sayın Özlem Keser hanımefendiye, son olarak ise çalışmam boyunca bana her türlü desteği verip maddi manevi fedakarlıkta bulunan aileme şükranlarımı sunuyorum.

Ayşe ŞAHİN

2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Şahin
	Numarası	16308021006
	Ana Bilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Tarih Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Nuri Köstüklü
	Tezin Adı	Modernleşme Döneminde Akşehir Kazasında Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri Üzerine Bir Araştırma (1876-1930)

ÖZET

Akşehir Kazasının 1876-1930 yılları arası eğitim-öğretim faaliyetlerini konu alan bu çalışmada, kaza merkezi ile karyelerdeki ilk ve orta mektepleri belirlemek, bunların öğrenci ve öğretmen durumları ile ders programlarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla Akşehir'in eğitimi ile ilgili belgeler Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilmiştir. Akşehir, önemli ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı gelişmiş bir şehirdir. Osmanlı döneminde de bu gelişimini devam ettiren Akşehir'in merkez ve karyelerinde birçok Sıbyân mektebi açıldı. Daha sonra kaza merkezinde açılan rüşdiye ve idadî mektepleri ile de orta eğitime başlanmıştır. Osmanlı Devleti son döneminde Akşehir'in hemen her karyesinde bir Sıbyân mektebi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bize Akşehirîlilerin eğitime verdiği önemi göstermektedir. Zamanla Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi ile birlikte Akşehir'deki Sıbyân mektepleri de ibtidaî mektebine dönüşmüştür. Böylece biz de Osmanlı modernleşmesini taşrada Akşehir Kazası çerçevesinde incelemiş olmaktadır. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sonrasında Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte Akşehir Kazasında eğitim-öğretim faaliyetleri hızla devam etmiş ve Osmanlı eğitim kurumları Cumhuriyet'e miras kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akşehir, Osmanlı Devleti, eğitim-öğretim, Konya, Cumhuriyet Dönemi.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Şahin
	Numarası	16308021006
	Ana Bilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
	Bilim Dalı	Tarih Eğitimi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Nuri Köstüklü
	Tezin İngilizce Adı	A Research on Education Institutions and Activities in Akşehir District During the Modernization Period (1876-1930)

SUMMARY

In this work, which includes the education activity in Akşehir country between 1876-1930, the aim are determine the primary and secondary school, their student and teacher statüs with schedule in district center and villages. For this purpose, the document related to the education of Akşehir were provided from the Ottoman Archive of the Prime Ministry. Akşehir is develop country due to be on important trade routes. Many primary school were opened in the center and district of Akşehir which continued this development during the Ottoman period. Afterwards, the began to secondary school education with the rüşdiye and idadî school opened in district center. The determined where a Sıbyan school in the Akşehir's almost every villages at the final period of the Ottoman State.

It shows to us the importance of education for Akşehir people. In time, together with the modernization of the Ottoman State, it turned into the iptidaî school of Sıbyan school in Akşehir. By this way, we are examine the Ottoman modernization within the framework of the provincial district of Akşehir. After the collapse the Ottoman State the education activities in district of Akşehir continued with the establiment of the Republic and Ottoman education institutions inherited the Republic.

Key words: Akşehir, Ottoman State, education, Konya, Republic Period.

NO	İÇİNDEKİLER	SAYFA
	Bilimsel Etik Sayfası.....	i
	Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu.....	ii
	Önsöz.....	iii
	Özet.....	v
	Summary.....	vi
	İçindekiler.....	vii
	Kısaltmalar.....	xi
	Tablolar Listesi.....	xiii
	Giriş.....	1
1.	Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
2.	Araştırmanın Yöntem ve Muhtevası.....	1
3.	Araştırmanın Kaynakları.....	2
3.1.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri.....	2
3.2.	Konya Maârif Arşivi Belgeleri.....	3
3.3.	Akşehir Cumhuriyet İlkokulu Arşivi.....	3
3.4.	Akşehir Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Arşivi.....	4
3.5.	Konya Vilayeti Salnameleri.....	4
3.6.	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri.....	4
3.7.	Maârif Salnameleri.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NE KADAR OSMANLI DEVLETİ KLASİK EĞİTİM KURUMLARI

1. I. Meşrutiyet Dönemi Öncesi Osmanlı Eğitim Sisteminin Karakteristik Özellikleri.....6
2. Geleneksel Temel Eğitim Kurumları: Sıbyân Mektepleri.....7
 - 2.1. Modernleşme Döneminde Sıbyân Mekteplerinin Islahı.....9
3. Modern Temel Eğitim Kurumları: İbtidâî Mektepleri.....12
4. Modernleşme Dönemi Orta Öğretim Kurumları.....14
 - 4.1. Rüşdiye Mektepleri.....14
 - 4.2. İdadî Mektepleri.....17
 - 4.3. Sultanî Mektepleri.....19
5. Modernleşme Döneminde Askerî Eğitim Kurumları.....22
6. Modernleşme Döneminde Meslekî ve Teknik Eğitim Kurumları.....26

İKİNCİ BÖLÜM

MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE AKŞEHİR'DE EĞİTİM KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. Meşrutiyet Dönemi Eğitiminin Karakteristik Özellikleri.....34
2. Meşrutiyet Dönemi Öncesi Akşehir Kazası Eğitim Kurumları Ve Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış.....36
3. Meşrutiyet Dönemi Akşehir Kazasında İlköğretim Kurumları.....39
 - 3.1. Akşehir Kaza Merkezindeki İlköğretim Kurumları.....41
 - 3.1.1. Akşehir Çıracık Mektebi.....41
 - 3.1.2. Şemsü'l Maârif İbtidâî Mektebi.....43
 - 3.1.3. İplikçi İbtidâî Mektebi.....44
 - 3.1.4. İrfaniye İbtidâî Mektebi.....45
 - 3.1.5. Cami-i Kebir İbtidâî Mektebi.....46
 - 3.1.6. Akşehir İnas İbtidâî Mektebi.....48
 - 3.2. Karyelerdeki İlköğretim Kurumları.....50

3.2.1. Nadir Karyesi İbtidaî Mektebi.....	50
3.2.2. Aşağı Ve Yukarı Tuzlukçu Karyesi İbtidaî Mektebi.....	51
3.2.3. Engili Karyesi İbtidaî Mektebi.....	53
3.2.4. Görnes Karyesi İbtidaî Mektebi.....	54
3.2.5. İbsarı (Absarı) Karyesi İbtidaî Mektebi.....	55
3.2.6. Doğanhisar Karyesi İbtidaî Mektebi.....	56
3.3. Akşehir Kazasındaki Özel Okullar.....	59
4. Meşrutiyet Dönemi Akşehir Kazasındaki Ortaöğretim Kurumları.....	60
4.1. Akşehir Rüştiye Mektebi.....	60
4.2. Akşehir İdadî Mektebi.....	74
5. Akşehir Kazasında Okulların Gelir Kaynakları ve Muallim Maaşlarının Karşılanması Meselesi.....	79
6. Meşrutiyet Dönemi'nde Akşehir Kazasında Gayr-i Müslim Cemaat Okulları.....	81
6.1. Akşehir Kaza Merkezindeki Gayr-i Müslim Cemaat Okulları.....	84
6.1.1. Akşehir Ermeni İstepanos İbtidaî -Rüşdî Mektebi.....	84
6.1.2. Akşehir Orta Mahallesi Ermeni Celebyan İnas İbtidaî Mektebi..	85
6.1.3. Akşehir Ermeni Arabyan İnas İbtidaî- Rüşdî Mektebi.....	85
6.1.4. Akşehir Ermeni İstepanos Zükûr İdadi Mektebi.....	86
6.2. Karyelerdeki Gayr-i Müslim Cemaat Okulları.....	86
6.2.1. Bermende (Savaş) Karyesi Rum Zükûr İbtidaî-Rüşdî Mektebi...86	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ VE CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA AKŞEHİR KAZASINDA EĞİTİM KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitimin Karakteristik Özellikleri.....	88
1.1. 1921 Maârif Kongresi.....	90
1.2. 1923 ve Sonrası Heyet-i İlmiye Toplantıları.....	91
1.3. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	92

1.4. İlköğretim Programları.....	94
1.5. Ortaöğretim Programları.....	95
1.6. Millet Mektepleri.....	95
2. Cumhuriyet Dönemi'nde Akşehir Kazasında Eğitim-Öğretim Kurumları.....	97
2.1. Gazi Mustafa Kemal İlkokulu.....	98
2.2. Cumhuriyet İlkokulu.....	101
2.3. Ortaokul.....	102
SONUÇ.....	104
BİBLİYOGRAFYA.....	106
EKLER.....	111
FOTOGRAFLAR.....	128
ÖZGEÇMİŞ.....	141

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
A.Ü.D.T.C.F	: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi
bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
COA.	: Cumhuriyet İlkokulu Arşivi
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
edit.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
H.	: Hicri
KMA.	: Konya Maârif Arşivi
KVA.	: Konya Vilayet Salnamesi
M.	: Miladi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MF. MKT.	: Maârif Vekaleti Mektubi Kalemî
MKİA.	: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Arşivi
MS.	: Maârif Salnamesi

OTAM. : Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama
Merkezi Dergisi

R. : Rumi

s. : Sayfa

S. : Sayı

TAD. : Tarih Araştırmaları Dergisi

TCS. : Türkiye Cumhuriyeti Salnamesi

trs. : Tarihsiz

TTK : Türk Tarih Kurumu

yay. haz. : Yayına Hazırlayan

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1: İbtidaî Mektebinde Okutulması Planlanan Dersler.....	13
Tablo-2: Akşehir Çıracık Mektebi 8 Temmuz 1907 Ders Cetveli.....	42
Tablo-3: Akşehir Şemsü'l Maârif İbtidaî Mektebi Temmuz- Haziran 1904 Tarihli Ders Cetveli.....	43
Tablo-4: İplikçi İbtidaî Mektebi Temmuz 190 Tarihli Ders Cetveli.....	45
Tablo-5: İrfaniye İbtidaî Mektebi Temmuz 1904 Tarihli Ders Cetveli.....	46
Tablo-6: Cami-i Kebir İbtidaî Mektebi Temmuz 1904 Tarihli Ders Cetveli...47	47
Tablo-7: Cami-i Kebir İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli...47	47
Tablo-8: Akşehir İnas İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli...49	49
Tablo-9: Nadir Karyesi İbtidaî Mektebi Haziran 1907 Tarihli Ders Cetveli...50	50
Tablo-10: Aşağı ve Yukarı Tuzlukçu Karyesi İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli.....	52
Tablo-11: Engili Karyesi İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli.....	53
Tablo-12: Görnes Karyesi İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli.....	54
Tablo-13: İbsarı (Absarı) Karyesi İbtidaî Karyesi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli.....	55
Tablo-14: Doğanhisar Karyesi İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli.....	56
Tablo-15: Rüşdiye Mektebi Temmuz 1905 Tarihli Ders Cetveli.....	65
Tablo-16: Rüşdiye Mektepleri Haftalık Ders Saatleri.....	66
Tablo-17: Rüşdiye Mektebi Temmuz 1906 Tarihli Ders Cetveli.....	67
Tablo-18: Rüşdiye Mektebi 1908 Tarihli Ders Cetveli.....	68

Tablo-19: Rüşdiye Mektebi Temmuz 1913 Tarihli Ders Cetveli.....	70
Tablo-20: Rüşdiye Mektebi Yıllara Göre Öğrenci Mevcudu.....	71
Tablo-21: 1905-1913 Yılları Arası Akşehir Rüşdiye Mektebi Şahadetname Alan Öğrenci Sayıları.....	71
Tablo-22: Akşehir Rüşdiye Mektebi Veli Profilini Gösterir Grafik.....	73
Tablo-23: Akşehir İdadî Mektebine Ait 1913-1914 Yılı Ders Cetveli.....	74
Tablo-24: İdadî Mektebine Ait 1914-1915 Yılı Ders Cetveli.....	75
Tablo-25: İdadî Mektebine Ait 1916-1917 Yılı Ders Cetveli.....	76
Tablo-26: İdadî Mektebine Ait 1917-1918 Yılı Ders Cetveli.....	78
Tablo-27: 1882-1906 Arası Dönemde Akşehir'de Ermeni Nüfusu.....	84
Tablo-28: 1923-1924 Yılı Eğitimin Genel Durumu.....	97
Tablo-29: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu 1925-1926 Yılı Ders Cetveli.....	99
Tablo-30: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu 1927-1930 Yılları Arası Ders Cetveli.....	100
Tablo-31: Cumhuriyet İlkokulu 1924-1925 Yılı Ders Cetveli.....	101

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Devletlerin ve toplumların hayatında siyasi ve askeri gelişmelerin yanında eğitim faaliyetleri de önemli yer tutmaktadır. Bugüne değin eğitim alanında yapılmış çalışmalar tarandığında Akşehir Kazasının eğitimi üzerine herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu da bizi bu alanda çalışmaya sevk etmiştir. Araştırmanın amacı: 1876-1930 yıllarını ihtiva eden dönem içerisinde Akşehir Kazasının gerek resmi gerek hususi eğitim kurumlarını, bu kurumların yapısal özelliklerini belirlemek ve öğrenci ile öğretmen rollerinden yola çıkarak dönemin sosyo-kültürel yapısı içerisinde bunların işlevleri hakkında çıkarımlarda bulunmaktır. Böylelikle ilk kez belirlenen dönem içerisinde Akşehir Kazasının eğitim-öğretim faaliyetleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmamızın gerek sosyal tarih gerek Akşehir Eğitim Tarihi ve gerekse Türk Eğitim Tarihine katkıda bulunacağını düşünmekteyiz.

2. Araştırmanın Yöntem ve Muhtevası

1876-1930 arası dönem içerisinde Akşehir'in eğitim-öğretim faaliyetlerini içeren belge ve bilgiler Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Konya Maarif Arşivi, Akşehir Cumhuriyet İlkokulu ile Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Arşivi, Konya Vilayeti Salnamesi, Türkiye Cumhuriyeti Salnamesi ve Maarif Salnamesi'nden tespit edildi. Bütün bu belgelerin transkripsiyonu yapıp, ardından tarafımızdan kronolojik sıralanarak tasnif edildi. Daha sonra yine tarihsel sıra göz önünde bulundurulacak şekilde bir plan oluşturuldu. Plan oluşturulurken okulların durumu, öğretim kadrosu, öğrenci mevcudu ve veli profili gibi durumlar da göz önünde bulunduruldu.

Araştırmamız, I. Meşrutiyet'in ilan edildiği yıl olan 1876 ve Yeni Türk Devleti'nin kurulup ardından da Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte 1930 yılına kadar olan dönemi ihtiva etmektedir. Bu zaman aralığında bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde modernleşme çabaları ön plana çıkmaktadır. Eğitim

konusu da hiç kuşkusuz bu modernleşmeden nasibini almıştır. Eğitimde önemli atılımların yaşandığı, çeşitli nazariyelerin uygulanmaya çalışıldığı, ilköğretimin zorunlu hale getirildiği bu dönem, ilerleyen süreçte araştırma konumuzu da kapsayan Cumhuriyet dönemi eğitiminin temelini teşkil etmektedir. Millî Mücadele ve hemen ardından gelen Cumhuriyet döneminde ise varoluş mücadelesi vermiş olan bir milletin, eğitim başta olmak üzere birçok alanda yapmış olduğu atılımlar dikkat çekmektedir. İşte bu atılımlar tarafımızdan özel tarih anlayışı altında Akşehir Kazası çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır. Araştırmada zaman olarak bu aralığın seçilmesinin en önemli nedeni, şüphesiz Akşehir ile ilgili bilgi ve belgelerin bu zaman aralığında yoğunlaşmış olmasıdır. Ancak gerekli olan yerlerde geçmişe yönelik yapılan atıflar ile bir konu bütünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır.

3. Araştırmanın Kaynakları

Araştırmamızın ana kaynakları; 1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri, 2. Konya Maarif Arşivi Belgeleri, 3. Konya Vilayeti Salnameleri, 4. Türkiye Cumhuriyeti Salnameleri, 5. Maarif Salnameleri, 6. Akşehir Cumhuriyet İlkokulu Arşivi 7. Akşehir Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Arşivi belgelerinden oluşmaktadır. Bunların dışında çeşitli kitap ve makalelerden de yararlanılmıştır.

3.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

Araştırmamız için öncelikle Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maârif Nezareti belgelerinden yararlanılmıştır. Özetleri yapılarak katalog haline getirilmiş Maârif Nezareti Mektûbî Kalemî dosyaları içerisinde on bir adet evrakın Akşehir merkez ve karyelerinin ibtidâî mektebi, sekiz adet evrakın Akşehir rüşdiyesi, bir adet evrakın Akşehir Çırak Mektebi ve bir adet evrakın da Akşehir İnas Mekteplerinin tamiri, eğitim kadrosu, öğrenci ve dersler ile ilgili vilayet ve nezaret arasındaki yazışmalardan oluştuğu tespit edilmiştir. Transkripsiyonu yapılan belgelerin ilki Hicrî 8 Rebiu'l evvel 1293 (3 Nisan

1876) tarihine, sonuncusu ise yine Hicrî 23 Cemaziye’l ahir 1329 (1 Haziran 1911) tarihine aittir.

3.2. Konya Maârif Arşivi Belgeleri

Konya Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan ve doksan sekiz klasörden oluşmak üzere dijital ortamda muhafaza edilen Konya Maârif Arşivi Belgeleri içerisinde Akşehir ile ilgili olanlar tespit edilmiştir. Bunlar İmtihan-ı Umumi Cetvelleri, Ruhsatname Defterleri ve Mehab-ı Müslimîn ve Gayr-i müslim-i Ecnebiye Defterleridir. Bunlardan İmtihan-ı Umumi Cetvelleri içerisinde: Mektep ismi, eğitim-öğretim dönemi, ders isimleri ile şakirdanın ve velisinin isimleri, yaşları, numaraları ve derslerden geçme-kalma durumları ile eğer kaldılar ise bunun nedenleri yer almaktadır. Bu defterler, 1901-1902 eğitim-öğretim döneminden başlayıp, 1912-1913 eğitim-öğretim dönemine kadar olan bilgileri içeren yedi defterden oluşmaktadır.

Ruhsatname Defterleri ise: Konya’ya bağlı bölgelerde küşad olunan Gayr-i müslim ve çok az da olsa Müslim özel okulları hakkında bilgi vermektedir. Mehab-ı Müslimîn ve Gayr-i müslim-i Ecnebiye Defteri ise: R. 1312 (H. 1896-1897) yılından itibaren Konya ve civarındaki Gayr-i müslim tebaa okullarını ihtiva etmektedir. Özellikle bu defterler Türk Maârif Tarihi ‘nde olduğu kadar yer isimlerinin tespitinde de oldukça önemli bir paya sahiptir.

3.3. Akşehir Cumhuriyet İlkokulu Arşivi

Akşehir’in tarihi okullarından bir tanesi olan Cumhuriyet İlkokulu’nda 1928-1946 yılı Diploma Defteri ile Talebe Sicil Defteri’ni tespit ettik. Her iki defter de büyük boy karton kapaklı bir defterdir. Talebe Sicil Defterinde, 1928 yılından 1946 yılına kadar mektebe kayıt edilen öğrencilerin isimleri, numaraları, anne ve babasının adı, doğduğu yer ve yıl bilgisi, aldığı dersler ve bu dersi hangi derece ile geçtiği yer almaktadır. Hatta öğrencilerin resimlerini bile bulmak mümkündür. Defterin tamamı Latin harfleri kullanılarak

yazılmıştır. Diploma Defteri de aynı yıl aralığını içermekte olup burada birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar alınan dersler bulunmaktadır.

3.4. Akşehir Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Arşivi

Akşehir Kaza merkezinde bir Ermeni Kilisesi ile aynı bahçe içerisinde olup, daha sonra buradan ayrılarak idadî mektebi binasına taşınan Gazi Mustafa Kemal Okulu'nda, araştırma dönemimizi ihtiva eden iki adet defter tespit ettik. Bu defterlerden ilki: 1929-1930 yılına ait Leyli Talebeye Mahsus Yoklama Defteridir. Tamamı Latin harfleri ile yazılan bu defterde o yıl içerisinde leyli (yatılı) olarak okula devam eden kız ve erkek öğrencilerin isimleri yer almaktadır. Diğeri ise Talebe-i Sicil-i Umumi Defteridir. Bu defterde, 1926-1930 yılları arasında okula devam eden talebelerin isimleri, doğdukları mahal ve tarihi, velisinin ismi, dini, aldığı dersler ve notları gibi bilgiler bulunmaktadır. Bir kısmı eski harfler ile bir kısmı da Latin harfleri ile yazılan bu defterde talebelere ait resimler de yer almaktadır.

3.5. Konya Vilayeti Salnameleri

Konya Vilayeti, Osmanlı Devleti'nde en çok salnameye sahip olan birkaç vilayetten bir tanesidir. 1868-1914 yılları arasında toplamda 30 sayıdan oluşan bu salname koleksiyonundan araştırma dönemimize uygun olan sayılar, İslam Araştırmaları Merkezi'nin internet sayfasından temin edilip transkripsiyonu yapılmış ve tasnif edilerek özellikle Akşehir Kazası ile ilgili istatistiksel bilgiler kullanılmıştır.

3.6. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleri

Yukarıda da bahsedildiği üzere İslam Araştırmaları Merkezi internet sayfasında Osmanlı Devlet Salnamelerinin içinde yer alan bu kaynak, 1925-1926 yılları arasında Yeni Türk Devleti'ndeki vekaletler ve müdürlükler ile ilgili bilgilerin yanı sıra, alfabetik sıraya uygun olarak yazılan illerin idari

taksimatı, coğrafi özellikleri, nüfus bilgileri, ekonomik, sosyal ve kültürel durumları hakkındaki bilgileri ihtiva etmektedir. Biz de bu kaynakta hem Türkiye genelindeki hem de Konya'daki eğitimin durumu ile ilgili istatistikî bilgilerden yararlandık.

3.7. Maârif Salnameleri

1898-1903 yılları arasında, Osmanlı Devleti'nde eğitim ile ilgili bilgileri içeren Maârif Salnameleri 5 Def'a dan oluşmaktadır. Bu salnamelerin içerisinde: Osmanlı Devleti'ndeki ilk, orta ve yüksek mektepler, bu mekteplerde okutulacak dersler ve müfredat programı gibi bilgiler yer almaktadır. Bu bağlamda başta ibtidaî olmak üzere rüşdiye ve idadiye mekteplerinde okutulacak dersler ve ders sayıları ile ilgili bilgiler tarafımızdan Akşehir ibtidaî, rüşdî ve idadî mektepleri bağlamında değerlendirilmiştir.

Araştırmamız kapsamında, Osmanlı Devleti'nde eğitim konusu ile ilgili kitap, tez ve makaleler taranmış, konumuz ile alakası bulunanlar kullanılmıştır. Kullandığımız kitaplar arasında ön plan çıkan eserler: Osman Ergin Türkiye Maârif Tarihi, Hasan Ali Koçer Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, Necdet Sakaoğlu Osmanlı'dan Günümüze Eğitim, Yahya Akyüz Türk Eğitim Tarihi ve İbrahim Hakkı Konyalı Nasreddin Hocanın Şehri Akşehir'dir. Kullandığımız makaleler ise: Cahit Baltacı, "Osmanlılar' da Mektep", Zeynep Ahunbay, "Mektep (Mimari)" ve Bayram Kodaman, Abdullah Saydam, "Tanzimat Devri Eğitim Sistemi" gibi makalelerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NE KADAR OSMANLI DEVLETİ KLASİK EĞİTİM KURUMLARI

1. I. Meşrutiyet Dönemi Öncesi Osmanlı Eğitim Sisteminin Karakteristik Özellikleri

Osmanlı Devleti, XVI. Yüzyılın sonlarından itibaren Batı karşısında gerilemeye başladığını fark etti ve bu soruna çözüm yolları aranmaya başlandı. Evvela, savaşların kaybedilmesi sonucunda askeri alanda birtakım yenilikler yapılmaya çalışıldı ve bunları eğitim, kültür ve sosyal alandaki diğer yenilikler takip etti. Biz araştırmamız dolayısıyla eğitim alanındaki yenilikler üzerinde durmaya çalışacağız.

Osmanlı Devleti'nin modernleşmeye başladığı Lale Devri'nden önce eğitim sisteminin temeli dini bilgilerin öğretimine dayanıyordu. Dünyevî bilgilere ise pek az önem verilmekteydi. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere savaşların kaybedilmesi ve toprak kayıplarının artması ile birlikte önce askeri ıslahatlara yoğunlaşıldı, dini eğitimden ziyade pratik bilginin ön plana çıktığı askerî eğitim kurumları açılmaya başlandı. Bunlardan ilki, 1734 yılında açılan ancak kısa ömürlü olan Hendesehane idi. Hendesehaneyi sırasıyla 1776 yılında açılan Mühendishane-i Bahrî-i Hümayûn ve 1795 yılında faaliyete başlayan Mühendishane-i Berrî- i Hümayûn takip etti¹. Açılan bu askeri eğitim kurumlarının ardından 1839 Tanzimat Dönemi ile birlikte sivil tarzda okullar da açılmaya başlandı.

Umumiyetle bakıldığı zaman dönemin karakteristik özellikleri şu şekilde sınıflandırılabilir²:

¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2013*, Ankara, 2013, s. 143-144.

² Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 143.

- Batılı tarzda yenilik hareketleri askeri alanda başlamış ve Avrupa'dan uzmanlar getirilerek onların vasıtasıyla ders programlarına Batı dilleri ve müspet ilimler eklenmiştir.
- İlköğretim mecburi hale getirilmiş ancak sadece İstanbul'da uygulama alanı bulabilmiştir.
- Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kaldırılması ile birlikte medrese zihniyeti önemli bir taraftarını kaybetmiş ve bu da etkisinin zayıflamasına neden olmuştur.
- Batı ile ilişkiler sıkılaşmış ve yapılması planlanan yenilikler için Batı'yı yakından takip etmek amacıyla Avrupa'ya 1830'lu yıllardan itibaren öğrenci gönderilmeye başlanmıştır.
- İlk resmî gazete olan Takvim-i Vakayî yayımlanmış ve bunu diğer süreli yayınlar takip etmiştir.

Şimdi Meşrutiyet Dönemi öncesi Osmanlı Devleti klasik eğitim kurumlarına bir göz atalım.

2. Geleneksel Temel Eğitim Kurumları: Sıbyân Mektepleri

Sıbyân sözcüğü sözlükte, “sabi” nin cem'i olup çocuklar anlamına gelmektedir³. Abbasi Devleti'nde zuhur eden bu kurumlar zaman içerisinde diğer İslam ve Türk İslam Devletleri'ne de yayıldı ve Osmanlı Devleti'nde de varlığını devam ettirdi. Abbasi Devleti'nde “küttâb” adı verilen bu kurumlar, Osmanlı Devleti'nde “dârü't-ta'lim”, “dârü'l-ilm”, “muallimhane”, “mahalle mektebi” veya “taş mektep” gibi isimler ile anılmaya başlandı. Zaman

³ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, İstanbul, trs., s. 817; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 2013, s. 1107.

içerisinde mektep kelimesi artık sadece ilk mektepleri ifade eden bir kavram olmaktan çıkarak bütün eğitim-öğretim kurumlarının genel adı haline almıştır⁴.

Osmanlı Devleti'nde Sıbyân mektepleri reyanın çocuklarının eğitim hayatına başladıkları ilk yerlerdir. Bu eğitim-öğretim kurumlarında Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere genel bir din bilgisi eğitimi verilmekte ve biraz da okuma-yazma öğretilmekte olup, karma bir eğitim sistemi uygulanmaktadır. Mektebe başlama yaşı umumiyetle 5-6 civarındadır⁵. Ancak uğur getirdiğine inanıldığı için çocukların 4 yıl 4 ay ve 4 günlük iken de mektebe gönderildiği görülmektedir. Okul çağına gelen çocuklara aileleri tarafından çocukların okulu sevmeleri ve alışmaları için mektebe başlama merasimi düzenlenirdi. Bu merasimlere "Âmin Alayı" yahut "Bed-i Besmele Cemiyeti" adı verilirdi. Ailenin maddi imkânlarına göre düzenlenen bu merasimler, kuşkusuz Osmanlı ailesinin ilk eğitime verdiği önemi anlamamız bakımından mühimdir⁶.

Osmanlı Devleti'nde Şehzade Mektebi ve Enderun Mektebi hariç olmak üzere eğitim kurumları, umumiyetle vakıf yoluyla tesis edilir ve masrafları bu vakıflar vasıtasıyla karşılanırdı. Keza aynı şekilde taşrada da mektepler halktan gelen ianelerle yapılır ve muallim maaşları dahi bu ianelerle karşılanırdı. Bu durum bizlere Osmanlı Devleti'nde eğitim-öğretimin bir devlet görevi olarak benimsenmediğinin en büyük kanıtlarından bir tanesidir⁷. Sıbyân mektepleri de aynı şekilde vakıflar yoluyla veya halkın gayretleri ile bir caminin bitişiğine tek katlı, tek odalı kagir binalar olarak inşa edilmektedir. Küçük bir bahçeye sahip olan bu yapılarda öğrencilerin ihtiyacı olan tuvalet, çeşme ve depo gibi gereksinimler bahçeye eklenmektedir. Sınıflarda muallimler bir minder üzerinde oturarak, öğrenciler ise yerde halıların üstünde oturarak rahle üzerinde dersler yapılırdı. Dersler birkaç kişiden oluşan öğrenci gruplarının hocanın veya

⁴ Cahit Baltacı, "Osmanlılar'da Mektep", *DİA*, C. XXIX, s. 6.

⁵ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara, 1993, s. 7.

⁶ İsmail Kara, Ali Birinci, "Mahalle Mekteplerine Başlama Merasimi ve Mektep İlahileri", *Eğitime Bakış, Eğitim- Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, S. 12, Ankara, 2008, s. 16-17.

⁷ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 88.

kalfanın önüne gelerek derslerini vermeleri suretiyle işlenirdi⁸. Ortak bir vakıf kurumu tarafından yönetilmeyen Sıbyân mekteplerinde ortak bir öğretim programı ya da okutulacak kitaplar listesi gibi ortak kurallar da bulunmamaktadır.

Sıbyân mektebi muallimleri medrese eğitimi almış kişiler arasından çıkardı. Her ne kadar Fatih Sultan Mehmet devrinde Eyüp ve Ayasofya Medreselerinde sadece öğretmen yetiştirmek için bir program uygulanmak istendiyse de sürekliliği olamadığı ve Fatih Sultan Mehmet'in ardından terk edildiği için muallimler bundan sonra biraz eğitim almış kişiler ile cami imamaları arasından seçilmeye başlanmıştır⁹. Durum böyle iken giderek daha kötü hale gelen ve eski ihtişamlı günlerini yitirip bir inhitat devrine doğru yol alan Osmanlı Devleti'nin ihtiyacı olan yetişmiş insan nüfusunu karşılayamayan Sıbyân mekteplerinde, bir ıslahat yapmak durumu elzem olmuştur.

2.1. Modernleşme Döneminde Sıbyân Mekteplerinin Islahı

Osmanlı Devleti'nde XVI. Yüzyıldan itibaren devletin her alanında görülen gerileme, eğitim alanında da görülmüş olup, bu bozulmalar geç fark edilmiştir. Lale Devri itibariyle bozulan kurumları ıslah etmek için birtakım faaliyetlere girişildiyse de bunlar daha çok askeri alana yönelik olduğundan dolayı eğitim alanındaki bozulmalara çözüm önerileri getirilememiştir. Eğitim alanındaki bu bozulmalar evvela ilk eğitimin verildiği Sıbyân mekteplerinde görülmüş ve devrin yüksek eğitim kurumları olan medreseler de bu durumdan nasibini almıştır. Ancak gerek ıslahatçı devlet adamları gerekse ıslahatçı padişahlar, İlmiye grubunun nüfuzundan dolayı eğitim alanındaki bozulmaları ıslah etmek yerine yeni eğitim kurumları açmayı uygun görmüşlerdir. Buna rağmen II. Mahmut, mevcut eğitim kurumlarının ıslahını gündeme getiren ilk padişaktır.

⁸ Zeynep Ahunbay, "Mektep (Mimari)", *DİA*, C. XXIX, s. 7.

⁹ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 92-93.

1824 yılında II. Mahmut tarafından ilan edilen fermanla, ilköğretimin mecburi olması ve evvela öğrenciye dini bilgilerin öğretilmesi gerektiği üzerinde durulmaktaydı. Ancak gerek Mısır'da vuku bulan Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Rus Savaşı, gerekse Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması gibi olaylar bu fermanın uygulanabilirliğini kısıtladı. Çünkü sadece İstanbul'da bile fermanın getirdiği hükümler 1839 tarihine kadar uygulanabildi¹⁰. II. Mahmut döneminde temel eğitim için yapılan yenilikler bu kadarla da kalmadı, ayrıca 1838 yılında Meclis-i Umur-ı Nafia tarafından bir ıslahat raporu hazırlandı. Raporda, Sıbyân mektepleri iki aşamalı bir hale getirildi. Böylelikle mahallelerde Kur'an eğitimi ve bazı dini bilgilerin verileceği küçük Sıbyân mekteplerinin yanında, bir üst seviye olarak daha kapsamlı bir eğitim verilmesi planlanan "sınıf-ı sani" mektepleri açılacaktı. Bu mekteplere bizzat II. Mahmut tarafından rüşdiye mektepleri adı verilmiştir¹¹.

1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda eğitim ile ilgili herhangi bir hüküm mevcut olmamasına rağmen bu dönemde eğitim-öğretim meselesi üzerinde ciddiyle duruldu. Böylelikle eğitim meselesi artık devlete ait bir vazife olarak görülmeye başlamıştır.

1845 yılında ise eğitim işlerini görüşmek üzere bir Meclis- Maârif-i Muvakkat kurulup, Osmanlı genel eğitim sistemi ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olarak üç kategoriye ayrılmaktaydı. Ancak bu kurumun geçici olması hasebiyle 1846'da Meclis-i Maârif-i Umumiye kuruldu. Bu kurumda, ilköğretimin mecburiyeti, dayanın kaldırılması, Sıbyân mekteplerini bitirmek için sınavların yapılması ve başarılı olan öğrencilerin rüşdiyelere geçiş hakkı kazanması gibi kararlar verildi. Bu doğrultuda ise Mekatib-i Umumiye Nezareti kurulmuştur¹².

¹⁰ Zülfü Demirtaş, "Osmanlı'da Sıbyân Mektepleri Ve İlköğretimin Örgütlenmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elâzığ, 2007, s. 176.

¹¹ Kerim Sarıçelik, *Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869-1919)*, Konya, 2010, s. 9.

¹² Zülfü Demirtaş, *a.g.m.*, s. 177.

Umumiyetle bakıldığı zaman Tanzimat döneminde Sıbyân mektepleri ile ilgili önemli adımlardan bir tanesi de 1847 yılında Sıbyân mektebi muallimleri için hazırlanan “*Etfâlin Talim ve Tedris ve Terbiyelerini Ne Vechile İcra Eylemeleri Lazım Geleceğine Dair Sıbyân Mekatibi Haceleri Efendilere İta Olunacak Talimat*” adlı metnin yayımlanmasıdır. Bu talimatname ile birlikte, öğretim müddeti dört yıl olarak belirlenip, okula başlama yaşı altı olarak kabul edildi. Ayrıca okullara taş levha ve divitin sokulması, Türkçe derslerine önem verilmesi, okulların teftişi ve öğrencilerin devam durumlarının takibi de getirilen önemli yeniliklerdendir. Her ne kadar maddi imkansızlıklardan dolayı uygulanamayan bir talimatname olsa da bu metin ile birlikte eğitim-öğretim anlayışına yeni bir bakış açısının geldiği aşıkardır¹³.

1869 yılına gelindiğinde ise Osmanlı eğitim tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden Maârif-i Umumiye Nizamnamesi, Saffet Paşa'nın Maârif Nazırlığı zamanında yayımlandı. Bu nizamnamede, kızlar için 6-10; erkekler için ise 7-11 yaş aralığı okula başlama yaşı olarak belirlendi. Nizamnamede Sıbyân mektepleri ile ilgili olarak, her mahalle ya da köyde en az bir Sıbyân mektebi bulunması gerektiği, bu okulların tamir ve tesis masrafları ile öğretmen ödeneklerinin mahalli imkanlar ile karşılanması lüzumu üzerinde duruldu. Buna ek olarak Sıbyân mektebini bitiren öğrenciler imtihansız rüşdiyeye girebileceklerdi¹⁴. Her ne kadar Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'nde ilk mekteplerden Sıbyân olarak bahsedilse de artık bu mektepler içinde Maârif Nezareti'ne bağlı olanlar, yeni usul eğitimin uygulandığı ibtidaî mektepleridir¹⁵. Tanzimat dönemi, eğitim alanında önemli adımların atıldığı bir dönem olmasına rağmen en az başarı ilköğretim sahasında gösterilmiştir. Bu duruma neden olarak ise, Sıbyân mekteplerinin İlmiye grubunun nüfuzu altında bulunması ve yapılan yenilikleri teşvik etmek yerine tam tersi bir rekabet

¹³ Bayram Kodaman, Abdullah Saydam, “Tanzimat Devri Eğitim Sistemi”, *150. Yılında Tanzimat*, Ankara, 1992, s. 481-482; Kerim Sarıçelik, *a.g.e.*, s. 10-11.

¹⁴ Maârif-i Umumiye Nizamnamesi için bkz. *Düstur*, I. Tertip, C. II, s. 184-219.

¹⁵ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 163.

durumuna girmesi gösterilebilir. Bu da dolayısıyla ilk eğitim alanında köklü değişiklikler getirememiş, ıslahatlar yüzeysel kalmıştır¹⁶.

3. Modern Temel Eğitim Kurumları: İbtidâî Mektepleri

Yukarıda da bahsedildiği üzere Sıbyân mekteplerinin Tanzimat devrine gelinceye kadar ıslahı üzerinde durulmuş olup, İlmiye sınıfının etkisi ile köklü değişimler yapılamamış ve bunun yerine usul-ı cedide üzere yeni eğitim kurumları olan ibtidaî mektepleri açılmaya başlamıştır. Usul-ı Cedid: Osmanlı eğitim sisteminde geleneksel öğretim yöntemi ve araç-gereçleri bir kenara bırakıp, modern ve etkili öğretim yöntemleri ile araç-gereçleri benimsemek anlamına gelmektedir. Ancak sadece bununla yetinilmeyip okulların fiziki ve sağlık durumlarının iyileştirilmesini de kapsamaktadır¹⁷.

Maârif-i Umumiye Nizamnamesi ile birlikte ilk eğitime getirilen yenilikler, açılması planlanan ibtidaî mekteplerinde uygulanmaya çalışıldı. Esasen 1863 yılından itibaren gündemde olan bu mekteplerin açılması 1872 yılından sonra gerçekleşebildi. Açılan ilk ibtidaî ise 1872 yılında Selim Sabit Efendi tarafından Süleymaniye'deki bir taş mektepte usul-ı cedide göre eğitimin yapılması ile vücuda geldi. Bunu, hemen ardından Nur-ı Osmaniye Taş Mektebi takip etti¹⁸. Sıbyân mekteplerinin ıslahı çalışmalarının hız kazanması ile birlikte toplanan "Islah-ı Mekatib Komisyonu", "Rehnüma-i Muallimîn-i Sıbyân" adıyla anılan bir rapor hazırlayarak bu yeni programın numune mekteplerinde uygulanmasını istedi. Usul-ı cedide uygun ilk eğitimi gündeme getiren Selim Sabit Efendi'nin de aynı isimli bir kitabı olup, burada ibtidaî mekteplerinde okutulması planlanan dersler şu şekilde verilmiştir¹⁹:

¹⁶ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 2017, s. 230.

¹⁷ Kerim Sarıçelik, *a.g.e.*, s. 21.

¹⁸ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul, 2003, s. 83.

¹⁹ Kerim Sarıçelik, *a.g.e.*, s. 21-22.

Tablo-1: İbtidâî Mekteplerinde Okutulması Planlanan Dersler:

1.SINIF	Elif- ba	Kur'an	Ahlak	Hesab-1 Zihni	Yazı
2.SINIF	Kur'an	İlm-i Hal	Malumat- 1 İbtidâîye	Tadad ve Terkim	Hatt-1 Sülüs
3.SINIF	Kur'an	Tecvit	Tarih-i Enbiya	Amal-i Erbaa	Hatt-1 Nesih
4.SINIF	Kur'an	Coğrafya	Tarih-i Osmanî	Sarf-1 Türkî	Hatt-1 Rik'a

Selim Sabit Efendi'nin yazdığı ve yeni açılan ibtidaî mekteplerinde okutulması planlanan bu dersler ve yeni metot, İlmiye sınıfı içerisinde tepki ile karşılandı. Bu durum üzerine harekete geçen Maârif Nazırı, Selim Sabit Efendi ile birlikte diğer muallimleri de çağırıp “*Mekteplerin bu duruma gelmesinin dine aykırı görüldüğünü, Kur'an-ı Kerim'in diz çökmeden sıra üstünde öyle el ayak sallayarak okunamayacağını, Şeyhülislamın, bu Frenk işlerinin doğru olmayacağına ilişkin fetva verdiğini, ortalığı karıştırmamak için işi yavaş yavaş götürmelerini*” tembih etmişti. Buna rağmen devletin her bölgesinde mektepler hızlı bir şekilde yayılmıştır²⁰.

1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesi' nde mekteplerin masraflarının ve muallim maaşlarının tedarikinin ahaliye ait olduğu belirtilmekle birlikte aynı durum yeni açılan ibtidaî mektepleri içinde geçerlidir. Hatta 1872 yılında yeni ibtidaî mektepleri açmak için okulun yapılacağı bölge ahalisinden, ziraat ürünlerinden alınan aşar vergisine %10 zam yapılmasıyla masraflar karşılanmaya çalışıldı. Ancak bu toplanan paraların da vilayetlerde başka işler için kullanılması ilk eğitimin gelişimini engellemiştir²¹. Osmanlı Devleti'nde modern bir eğitim sisteminin yerleştirilmesi için ilk basamağı teşkil eden Sıbyân mektepleri, her ne kadar çağa ayak uyduramamış olsa da bu okulların

²⁰ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 84.

²¹ Kerim Sarıçelik, *a.g.e.*, s. 37.

Evkaf Nezareti ve dolayısıyla da İlmîye sınıfının tahakkümünden kurtarılması sonrasında ilk defa burada modern usule göre eğitim imkânı sunuldu. Ancak mali sistemimizde meydana gelen aksaklıklar ve yetersizlikler, gerçekleşmesi istenen ıslahatın gecikmesine ve kısmen de başarısız olmasına neden oldu. İlk eğitimin ıslahı için yapılan bütün modernleşme faaliyetleri Ahmet Cevdet ve Fuat Efendiler, Mehmet Rüştü Bey (Doktor), Hafız Refi, Selim Sabit Efendi, Abdi Kâmil Efendi, İsmail Hakkı Efendi ve son olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün de öğretmenleri olan Şemsi Efendi'nin çabaları ile engellemelere rağmen devam ettirildi²². Böylelikle eksik bir şekilde olsa bile Cumhuriyet devri eğitim sistemimizin temelleri atılmaya başlamıştır.

4. Modernleşme Dönemi Orta Öğretim Kurumları

4.1. Rüşdiye Mektepleri

Sıbyân mektepleri, yukarıda da bahsedildiği üzere dini eğitimin ön plana çıktığı ve öğrencilere bu dünyalarını değil ahiretlerini kurtaracak birtakım bilgilerin verildiği okullardı. Bu mekteplerden çıkan öğrenciler ise doğru düzgün okuma-yazma bilmediklerinden Mühendishaneler ve Harbiye, Tıbbiye gibi yüksekokullara başladıkları zaman öncelikle kendilerine okuma-yazma gibi ilk eğitimde almaları gereken bilgiler veriliyor, bu da zaman kaybına neden oluyordu. Bu durumun farkına II. Mahmut zamanında varıldı ve modernleşen bürokrasinin kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak maksadıyla ilkokullar ile yüksekokullar arasına orta öğretim seviyesinde bir okul açılmasına karar verildi. Böylelikle 21 Zilkade 1254 (1838)'de Meclis-i Valâ tarafından Sıbyân mekteplerinin üzerinde bir okul açılması ve “*Emsileden başlanarak sarftan bina ve maksut ve izzi ve nahivden avamil okutulması ve tatbikat için Sübhai Sıbyan, Tuhfe-i Vehpi ve sarftan ilerledikçe Nuhbe ve Birgivi Risalesine çıktıklarında Türkçe inşa, hat, lügat ve ahlak derslerinin gösterilmesi*” kararlaştırıldı. İşte açılan bu ilk mektepler rüşdiye

²² Yahya Akyüz, “Tanzimat Döneminde Eğitim Biliminde ve Öğretim Yöntemlerinde Gelişmeler”, *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, (Ankara: 31 Ekim-3 Kasım 1989), Ankara, 1994, s. 512.

mektepleridir²³. Görüldüğü üzere programda din derslerinin ağırlığı devam etmekle birlikte, Türkçe dersi ve yazı dersi de programa dahil edildi. Öyle ki rüşdiye öğrencilerinin mezun olduktan sonra Babialı kalemlerinde istihdam edildiklerini biliyoruz. Okulların adı ise bizzat II. Mahmut tarafından, öğrencilerin rüştlarını ele alıncaya kadar eğitim görmeleri nedeniyle rüşdiye konulmuştur.

Rüşdiye vasfı ile açılan ilk okul 1838’de küşad olan Mekteb-i Maârif-i Adliye’dir. Okulun açılış gayesi, “... işbu mektebin tesis ve tanziminden muradialı... fününi inşada Meharetli ketebe yetiştirilerek her biri alakaderi istidadihim bimennihita âlâ ileride saltanat-ı seniyyede istihdam kılınmak niyyeti hayriyesinden ibaret...” olarak ifade edilmekteydi²⁴. Nitekim Osmanlı Devleti’nde hükümet işlerini yapacak memurlar kalemiyeden yetiştirdi. Babialı’ye devam eden memurlar küçük yaşlarda buraya gelir, burada okuma-yazma ve hükümet işlerini öğrenip ardından aynı dairede göreve başlardı. Ancak zaman içerisinde bu sistemin yetersizliğinin farkına varıldı ve memur ihtiyacını okullardan karşılamak yoluna gidildi. Böylelikle Mekteb-i Maârif-i Adliye adıyla anılan bu okul açılmıştır.

Rüşdiye vasfı ile açılan bir diğer okul ise, 1839 yılında faaliyete başlayan Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye’dir. Bu mektep, halka okuma-yazma öğretmek için Sıbyân mekteplerinin üzerinde açılan bir okuldur. İlk mezunlarını 1842 yılında vermiş olup bunlar padişahın huzurunda imtihan edilmişlerdir²⁵.

1838 yılında rüşdiyelerin yönetilmesi maksadıyla Mekatib-i Rüştiye Nezareti kurulup, nazırlığına İmamzade Esat Efendi getirildi. Ancak Mekteb-i Maârif-i Adliye ve Mekteb-i Ulum-ı Edebiye dışında başka rüşdiye açılmadığı için nezaret, Mekatib-i Umumiye Nezareti haline getirildi ve yönetim alanı içine Sıbyân mektepleri de dahil edildi. Esat Efendi’den sonra nezaret,

²³ Osman Ergin, *Türk Maârif Tarihi*, C. I-II, İstanbul, 1977, s. 383-384.

²⁴ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 397.

²⁵ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 387.

müdürlüğe dönüştürülerek müdürlük görevine tayin edilen Kemal Efendi zamanında, “Numune Rüşdiyeleri” adıyla yeni rüşdiyeler açılmaya başlandı. İlk açılan rüşdiye Davut Paşa’dadır. Bunu daha sonra açılan Beyazıt, Üsküdar, Tophane ve Babıali civarındaki rüşdiyeler takip etmiştir²⁶.

İlk açıldıkları vakit rüşdiyelerin müfredatında bulunan dersler şunlardır: Dilbilgisi ve Arapça nahv, Kompozisyon ve üslup, Tarih-i Mukaddes, Osmanlı Tarihi, Dünya Tarihi, Coğrafya, Aritmetik, Geometri²⁷.

İlk açıldıkları dönemde rüşdiyelerin öğretim müddeti dört yıl iken, 1850 yılında Darülmaârif’in açılmasıyla altı yıla çıkarıldı. Daha sonra 1863’te beş yıla, 1869’da ise dört yıla indirildi²⁸. Dört yıllık müddet-i tahsilde okutulacak dersler: Mebadi-i ulûm-ı diniye, Lisan-ı Osmani kavaidi, İmla ve İnşa, Tertib-i cedid üzere kavaid-i Arabiye ve Farişiye, Tersim-i Hutut, Mebadi-i hendese, Tarih-i umumi ve Tarih-i Osmani, Coğrafya, Jimnastik ve mektebin bulunduğu beldeye konuşulan lisandır. Ayrıca okutulması planlanan bu dersler, her tebaa için kendi lisanında okutulacak ve din dersleri ruhani reislerin belirlediği programa göre yapılacaktı²⁹.

İstanbul’un ardından taşrada da rüşdiye mektebi açılması işine girişildi ve ilki 1852 yılında Bosna Eyaleti’nde açıldı³⁰. Bu ilk rüşdiyelerin ardından mektepler giderek yaygınlaştı. 1853 yılında vilayet merkezlerinde 25 adet rüşdiye açmak için gerekli olan tahsisat ayrıldı ve bunlardan Anadolu’da yedi, Rumeli’de on beş ve Adalar Denizi’ndeki adalarda ise üç tanesinin açılmasına karar verildi. 1869 yılında yani Maârif- i Umumiye Nizamnamesi’nin yayımlandığı sırada İstanbul’da sadece 12 rüşdiye mektebi bulunmasına rağmen taşrada, Anadolu’da elli, Rumeli’de altmış iki, Arabistan coğrafyasında

²⁶ Kerim Sarıçelik, *a.g.e.*, s. 118-119.

²⁷ Ubicini, *Osmanlı’da Modernleşme Sancısı*, (Çev., Cemal Aydın), İstanbul, 1998, s. 153.

²⁸ Cahit Baltacı, “Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XI, Ankara, 2002, s. 856.

²⁹ *Düstur*, 1. Tertip, C. II, s. 188.

³⁰ Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı Eğitiminin Modernleşmesi (1839-1908)*, İstanbul, 2015, s. 96.

dokuz, Afrika’da iki ve Adalar Denizi’nde iki olmak üzere toplamda 125 tane rüşdiye mektebi bulunmaktaydı³¹. Erkek öğrenciler için açılan rüşdiyelerden sonrada sıra kız öğrencilerin eğitimine geldi. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti’nde kız çocukları için ilk eğitimden sonra devam edecekleri bir eğitim müessesesi mevcut değildi. Ancak kız çocukları geleceğin anneleri olacağından ve ilk eğitim de ailede başladığından dolayı anne vasfını üstlenecek olan kız çocuklarının eğitimi toplumun kalkınması ve refahı için elzemdi. Ne yazık ki bu durum Osmanlı aydınları ve devlet adamları tarafından geç fark edildi. Sıbyân mekteplerinin üzerinde rüşdiyeler açılmaya başlanınca kız çocuklarının da eğitiminin önemini farkına varılıp, onlar için de rüşdiyeler açılmaya başlanmıştır. İlk açılan İnas rüşdiyesi Sultanahmet civarında açılan Cevri Kalfa İnas Rüşdiyesi ’dir ve tarihi 1859’dur³².

4.2. İdadî Mektepleri

“İdadî” terimi sözlükte hazırlamak anlamına gelmektedir³³. İdadî mektepleri ise, Harp Okulu ve Askeri Tıbbiye ’ye gitmek isteyen 11-14 yaş aralığındaki öğrencilerin, eksik kalan bilgilerini tamamlamak amacıyla devam ettikleri bir hazırlık okuludur. İlk olarak 1845 yılında ordu merkezleri ve Bosna’da açılmış olup, programları rüşdiyelere benzemekle birlikte öğrenciler, okuldaki ilk üç yıllarını yaşadıkları yerde geri kalanını da İstanbul’da okumaktaydılar. Açılan ilk idadî mektebi Mekteb-i Fünûn-ı İdadî adı verilen ve Harbiye öğrencilerinin sınavdan geçirilerek başarılı olanların kaydedildiği bir okuldur³⁴.

İdadî mekteplerinin gerçek bir ortaöğretim kurumu olarak anılmaya başlaması Maârif-i Umumiye Nizamnamesi ile birlikte gerçekleşti. Nizamname’de idadî mektepleri, rüşdiyelerden başarı ile mezun olmuş Müslim ve Gayrimüslim talebelerin birlikte eğitim gördükleri, bin hane mevcutlu

³¹ Kerim Sarıçelik, *a.g.e.*, s. 119.

³² Kerim Sarıçelik, *aynı yer*.

³³ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 495.

³⁴ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 166.

kasabalarda kurulacak bir kurum olarak tarif edilmektedir. Masrafları ve muallim maaşları yine vilayet maârif sandıklarından karşılanacaktır. Tahsil müddeti üç yıl olup, okutulması planlanan dersler: Mükemmel Türkçe, Kitabet ve inşa, Mebadi-i ilm-i servet-i milel, Hesap ve defter tutmak usulü, Fransızca, Coğrafya, Hendese ve İlm-i Mesaha, Kavanin-i Osmaniye, Tarih-i Umumi, Hikmet-i Tabiiye, Mantık, İlm-i Mevalid, Kimya, Cebir ve Resim gibi derslerden oluşmaktadır. Eğer derslerini başarı ile veremeyen öğrenciler olursa, isterlerse okulda bir yıl daha kalabileceklerdi³⁵.

1873 yılında bir olan idadî sayısı, 1875 yılında dörde yükselmiş olmakla birlikte, toplam öğrenci sayısı 261'dir ve 10 tane de muallimi vardır³⁶. Vilayetlerde ilk idadî mektebi ise Yanya'da açıldı. Ancak yaygın hale getirilmesi 1800'lü yılları buldu. Çünkü idadî mekteplerinin açılması için yüksek miktarda bir paraya ihtiyaç vardı ve bilindiği üzere Osmanlı maliyesi bunu karşılayabilecek durumda değildi. Bu duruma çare üretmek amacıyla ilköğretim için halktan alınan öşrün öşrü nispetindeki verginin bir kısmı vilayet maârif sandıkları tarafından idadî mektepleri için kullanılmak üzere ayrıldı. Böylelikle idadî mektepleri vilayetlerde de yaygınlaşmaya başlayacaktır. Ancak okulların eğitim sistemi gündüzlü yani nehari olduğundan dolayı uzak beldelerden gelen öğrenciler vergiye tabi oldukları halde idadîlerde eğitime katılamamışlardır. Bu probleme çözüm olmak üzere taşranın bazı bölgelerinde leyli (yatılı) idadîler açılmaya başlamıştır³⁷.

³⁵ *Düstur*, 1. Tertip, C. II, s. 190-191.

³⁶ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VII, Ankara, 2011, s. 202.

³⁷ Kerim Sarıçelik, *a.g.e.*, s. 137.

4.3. Sultanî Mektepleri

Osmanlı Devleti'nde rüşdiyelerin üzerinde eğitim vermek ve yüksekokullara öğrenci yetiştirmek amacıyla açılmış bugünkü lise seviyesindeki okullara sultanî adı verilmektedir. Osmanlı Devleti'nde açılan ilk sultanî mektebi ise Galatasaray Sultanisi' dir.

1866 yılında çıkan Girit İsyanı Avrupa ülkelerinin yeniden Osmanlı Devleti'ne baskı yapmalarına neden oldu. Bu baskılarla birlikte birtakım ıslahat projeleri hazırlayan ülkelerin içinde Fransa'nın projesi kabul edildi ve bu tarihten itibaren Türk eğitiminde Fransız etkisi görülmeye başladı³⁸. Fransa'nın Osmanlı maârifî ile ilgili yaptığı planda, eğitimin farklı derecelerini kapsayan yeni bir teşkilat kurmak, ilkokullardan mezun olan az sayıdaki öğrenci için ortaöğretim kurumları açmak ve bunların sayılarını zaman içerisinde arttırmak, İstanbul'un fethinden beri farklı eğitim müesseselerine devam eden Osmanlı tebaasını tek bir okula devam ettirmeye çalışarak birlik sağlamak, Osmanlı Devleti'nde modern tarzda yetişmiş öğretmenler bulunmadığından ve cahil cahili eğitemeyeceği için öğretmenlik görevini yabancı öğretmenlere bırakmak gibi hususlar yer alıyordu³⁹. Bu plan o sıralarda Osmanlı Hariciye Nazırı olan Fuat Paşa'nın da aklına yattı. Fuat Paşa bunun üzerine 1867 yılından itibaren Fransa elçisi Monsieur Bourée ile görüşmelere başladı. Bu görüşmelerin sonunda Mekteb-i Sultanî yani Galatasaray Sultanîsi'nin programı ortaya çıkmış oldu. Fransa elçisi ile Fuat Paşa arasındaki görüşmelerin sonunda Mekteb-i Sultanî'ye 18-20 yaş aralığındaki öğrencilerin alınmasına karar verildi. Okulun ders programında Tabii İlimler, Matematik İlimleri, Osmanlı Tarihi, Osmanlı Devleti'nin iktisadi durumu, Umumi Tarih, Coğrafya, Türkçe ve bası mesleklere faydası olacak şekilde Latince, Rumca ve İktisat İlmi gibi dersler bulunmaktaydı⁴⁰. Okulun açılmasındaki Fransız etkisinden dolayı

³⁸ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *a.g.e.*, s. 468.

³⁹ Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, (Çev. Âli Reşad), İstanbul, 1999, s. 249.

⁴⁰ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul, 1970, s. 80.

derslerin Fransızca olarak Fransız öğretmenler tarafından verilmesi istenmekteydi. Babıali buna karşı çıktıysa da muvaffak olamadı ve sadece bazı derslerin Türkçe gösterilmesine karar verildi. Bu duruma Babıali'den beklenen tepki gelmezken sadece Yahudiler itiraz etmişlerdir⁴¹.

Okul ilk açıldığı sırada toplumda okula karşı bir güvensizlik vardı. Herkes okulun başarısız olacağını düşünüyordu. Kısa süre içinde ise toplumda ve yabancı devletler nezdinde şikayetler başladı. Rusya, okulun Fransız yardımcılarıyla açılmasından ve kendi dillerine çok az yer verilmesinden rahatsızdı. Bu itiraza karşı Fuat Paşa, “Yolumu kaybettiğimden korktuğum zaman Rusların düşmanlığı doğru yolda olduğumu bana gösterdi” diyerek okulun faaliyetlerini devam ettirme kararını verdi⁴². İtirazlar sadece bununla sınırlı kalmayıp Papa, mektepte Katolik öğrenciler için dini merasim yapılmasının temin edilmemesi üzerine Doğu'daki Katoliklerin okula devamlarını bir bildiri ile yasakladı. Yahudiler ise, Müslümanlar ile Hristiyanların birleştikleri bir okula çocuklarını göndermek istemediler. Türkler arasında da Fransızcaya fazla yer verildiği ve Latince dersi gösterildiği için itirazlar ortaya çıktı⁴³. Bütün bu itirazlara rağmen Galatasaray'a rağbet beklenenden fazla oldu ve açıldıktan bir yıl sonra 1869 yılında okulun mevcudu 622'ye ulaştı. Bu rakamın 277'sini Müslümanlar, 91'ini Ermeni\Katolik, 85'ini Rum, 65'ini Latin\Katolik, 29'unu Yahudi, 40'ını Bulgar, 7'sini de Protestanlar oluşturmaktaydı⁴⁴.

1869 Maârif- i Umumiye Nizamnamesi'nde sultanî mekteplerinin bütün vilayetlere yaygınlaştırılması ve idadî mezunu olan bütün Osmanlı tebaasının bu okullara kaydedilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Okulların masrafları eğitimin bütün kademelerindeki gibi vilayet maârif sandıklarına

⁴¹ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 85.

⁴² Engelhardt, *a.g.e.*, s. 250.

⁴³ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, C. VII., s. 204.

⁴⁴ İsmail Doğan, “Eğitimci Ali Suavi (1839-1878) ve Galatasaray Lisesi'ndeki Uygulamaları”, *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, (Ankara: 31 Ekim- 3 Kasım 1989), Ankara, 1994, s. 527.

dolayısıyla halka aitken, sultanilerin masrafları bizzat padişah tarafından karşılanmaktadır. Okul öğrencileri yatılı ve gündüzlü olacak, sadece derslerde hazır olmak şartıyla dışarıdan öğrenci alınacaktır. Yatılı öğrenciler için senelik ücret 20-30 Osmanlı lirası arasında belirlenmiş olup, gündüzlü öğrencilerin ücreti, yatılı öğrencilerin ücretinin dörtte biri olacaktır. Sultanî okullarında okutulacak dersler Âdi ve Âli olmak üzere iki kısımdır. Âdi kısmında idadîlerde okutulacak dersler, Âli kısmında ise, edebiyat ve ulûm-ı fen olmak üzere iki sınıf vardır. Sultanîlerin öğretim müddeti üç yıl, Âdi kısmı ile birlikte altı yıl olup okutulacak dersler⁴⁵:

1. Edebiyat Sınıfı: Türkçe, Fenn-i kitabet ve inşa, Arabi ve Farisiden edebiyata müteallik müellefat, Maani, Fransızca, Tarih, Hukuk-ı milel, İlm-i servet-i milel.
2. Ulûm Sınıfı: Hendese-i resmiye, Menazır, Cebir ve cebirin hendeseye tatbiki, Müsellesat-ı müstaviye ve küreviye, Heyet, Hikmet-i tabiiye ve kimyanın muhtasar sanayi ve ziraata tatbiki, İlm-i mevalid, Fenn-i tahtit-i arazi.

Maârif Nizamnamesi, her ne kadar her vilayette bir sultanî mektebi açılmasını öngörüyorsa da Rus Harbi, mali ve idari birtakım sebepler sonucunda bu tasavvur gerçekleşmemiş ve sultaniler İstanbul ile sınırlı kalmış, vilayetlerde ise onların yerine idadîler açılabilmiştir⁴⁶.

Eğitim tarihimizde modern okulların başlangıcı sayılan bu okula, ilerleyen dönemlerde gereken ehemmiyet verilememiş ve okulun bulunduğu yer Galatasaray'dan alınarak Gülhane'ye verilmiştir. Ancak 1875 yılında tekrar Galatasaray'a nakledilip bünyesi dahilinde bir Darülfünun açılmıştır⁴⁷.

⁴⁵ *Düstur*, 1. Tertip, C. II, s. 192-193.

⁴⁶ Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Ankara, 1994, s. 9.

⁴⁷ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 486.

5. Modernleşme Döneminde Askerî Eğitim Kurumları

Osmanlı Devleti'nde bir dönemin başlangıcını temsil eden 1826 yılı Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı tarihtir. Her türlü modernleşmeye karşı olan, yapılan yenilikler karşısında sık sık ayaklanarak padişah değişikliğinde bile etkili grup olan yeniçeriler, uzun uğraşlar sonucunda nihayet II. Mahmut tarafından kaldırıldı ve bu olaya Vaka-yı Hayriye adı verildi. Eski gücünü yitiren ve bir inhitat dönemine giren devletin, hariçteki tehlikelere karşı daima hazır bulundurduğu bir ordusu olması gerektiğinden kaldırılan Yeniçeri Ocağı'nın yerine yine II. Mahmut tarafından Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla bir ordu teşkil edildi. Askeri alanda gerçekleştirilen modernleşme faaliyetleri sonrasında hem kullanılan araç-gereçler, hem de savaş teknikleri geliştirilmeye çalışıldı. Şimdi de bu askeri eğitim kurumlarına kısaca bir değinelim.

1. Mühendishane-i Bahrî-i Hümayûn

Osmanlı Devlet adamları, XVI. Yüzyıldan itibaren devletin savaşlarda mağlup olmasının nedeninin daima askeri kaynaklı olduğunu düşünmekteydiler. Bunun üzerine ordumuzu Avrupa orduları ile mücadele edebilecek, hatta onları mağlup edebilecek bir seviyeye getirmek için Batı tarzından ıslahatlar yapmaya çalıştılar. Bahsi geçen bu ıslahatlardan bir tanesi de Mühendishane-i Bahrî-i Hümayûn' dur.

1770 yılında Çeşme'de Rus donanmasının Osmanlı donanmasını yakmasıyla birlikte gelen bozgun haberi Osmanlı devlet ricali arasında bir deniz mühendishanesi açmak fikrini doğurmuş ve böylelikle 1775 yılında Mühendishane-i Bahrî-i Hümayûn küşad olunmuştur⁴⁸.

Mühendishane, o dönemde Kaptan-ı Derya olan Cezayirli Hasan Paşa ve Osmanlı hizmetine girmiş Macar soylusu bir mühtedi olan Baron de Tott'un çalışmaları sonucu Tersane-i Amire yakınlarında açılabilirdi. Okulun amacı:

⁴⁸ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 144.

geometri, harita, coğrafya bilgisine vakıf ve gemi yapımından anlayan subaylar yetiştirmektir⁴⁹. Okula ilerleyen dönemlerde talebin artması üzerine mevcut bina yeterli gelmediği için, Sadrazam Halil Hamit Paşa'nın gayretleri ile 1784'te Camialtı Tersane Zindanı çevresinde birkaç odalı bir bina inşa edildi. Okulun geliştirilmesinde Fransa elçisi olan Comte de Choise Wille' in katkısı da vardır. Elçi beraberinde bir Fransız mühendis heyeti ile birlikte gelmiş ve bunlar okulda ders vermeye başlamışlardır⁵⁰. Ancak "Hasta adam" olarak nitelediği Osmanlı Devleti'nin iyileşmesini ve ayağa kalkmasını hiç arzu etmeyen Rusya'nın Fransa'ya yaptığı baskılar sonucu bu Fransız mühendisler ülkelerine geri çağırılmışlardır⁵¹. Fransız hocaların ülkelerine dönmeleriyle ortaya çıkan boşluk, Kasapbaşızade İbrahim Efendi, Gelenbevi İsmail Efendi ve Palabıyık Mehmet Efendi tarafından doldurulmuştur⁵².

2. Mühendishane-i Berrî-i Hümayûn

III. Selim tahta çıktıktan sonra babasından kalma mirası devam ettirdi ve eğitim alanındaki ıslahat faaliyetlerine yöneldi. Sadrazam Halil Hamit Paşa'nın katkılarıyla Mühendishane-i Bahrî-i Hümayûn' un yanına bir de kara, topçu, istihkâm subayları ve askeri mühendisler yetiştirmek için Hasköy'de Mühendishane-i Berrî-i Hümayûn'u 1795 yılında açtı. Bu okulun diğer adı da Mühendishane-i Sultanî 'dir⁵³. Okula ilk olarak lağımçı ocağı erlerinden elli kişi ve cebeci ocağı erlerinden otuz kişi alınarak derse başlandı. Ayrıca bir de Fransızca öğretecek hoca ile mütercim tayin edildi⁵⁴. Okulun açıldığı yıl yayımlanan nizamnameye göre: okul dört sınıftan oluşmakta ve her sınıfta bir hoca, her hocanın bir de kalfası bulunmaktadır. Hocaların yabancı dil bilmesi ve kitap yazmış olmaları şarttır. Nizamnamenin belki de en çok dikkat çeken maddesi bilimsel bir özerkliği ifade eden, hocaların ağır bir suç işlemedikleri

⁴⁹ Emre Dölen, "Mühendislik Eğitimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, 1985, s. 51.

⁵⁰ Hamit Er, *Osmanlı Devleti'nde Çağdaşlaşma ve Eğitim*, İstanbul, 1999, s. 112-113.

⁵¹ Hasan Ali Koçer, *a.g.e.*, s. 26.

⁵² Emre Dölen, *a.g.m.*, s. 512.

⁵³ Hasan Ali Koçer, *a.g.e.*, s. 28.

⁵⁴ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 144.

ya da ölmelikleri takdirde görevlerine son verilmeyeceği maddesidir. Mühendishane öğrencilerine bazen staj mahiyetinde taşraya gitme ve gittikleri yerin haritasını çizme görevi verilirdi. Bu haritalar ise okulun kitaplığında toplanırdı. Böylelikle ileride bir ülke haritası çizmek planlanmaktadır. Taşraya giden öğrencilere kolaylık olması bakımından maaşlarına ek ödemeler de yapılmaktadır⁵⁵. 1795 yılında Mühendishane-i Bahrî-i Hümayûn ile Mühendishane-i Berrî-i Hümayûn birleştirildi. Daha iyi imkanlara sahip olduğu için deniz mühendishanesi öğrencilerinin haftada iki gün gelip kara mühendishanesinden ders almaları istendi⁵⁶.

3. Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye

Askerî alanda yapılan yeniliklerin yanında bir de savaşta yaralananları tedavi etmek, orduda meydana gelen salgın hastalıkları kontrol altına almak gerektiğinden dolayı askeri hekimlik müessesesi ortaya çıktı. İşte bu bağlamda ordunun sağlık ihtiyaçlarını karşılamak, Yakın Doğu'da yaygın hale gelen kolera hastalığına çözüm getirmek ve gittikçe çoğalan yabancı hekimler probleminin önüne geçmek için Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye adı verilen bu okul açıldı. Okulun açılış nedenleri göz önüne alındığında ulema sınıfının bu yeniliğe karşı çıkmadığı, hatta desteklediği tahmin edilebilir. Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye, 1827 yılında açılan ve ilk Tıp Okulu olan Tıphane-i Amire ve hemen ardından kurulan Cerrahhane'nin birleştirilmesi sonucu 1831 'de küşad olunmuştur⁵⁷.

Okul Hazırlık ve Uygulama Bölümü ile Teorik Eğitimin Verileceği Bölüm olmak üzere iki kısım olup, hazırlık bölümünde sınav yapılmaksızın Fransızca, Arapça Dil Bilgisi, dini bazı dersler, Güzel Yazı dersi, Türkçe Dil Bilgisi ve Şirazlı Şeyh Sadi'nin Gülistan adlı eseri okutulmaktaydı. Okulun dili Fransızca idi. Teorik derslerin verileceği ikinci kısım ise 4 sınıf olup, klinik

⁵⁵ Emre Dölen, *a.g.m.*, s. 512-513.

⁵⁶ Emre Dölen, *a.g.m.*, s. 513.

⁵⁷ Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s. 185.

dersleri hariç dil bilgisi ve tıp bilimleri dersleri verilmekteydi⁵⁸. Tıbbiye'nin önemli özelliklerinden bir tanesi 4-3-2-1 şeklinde tersten başlamasıdır. Böylelikle öğrenciler birinci sınıfı bitirmeleriyle birlikte mezun olabilmektedirler. Bu yapı hiç kuşkusuz Fransız okullarından örnek alınmış ve Fransız hocaların etkisi ile Tıbbiye 'de uygulanmıştır⁵⁹.

Okul açıldıktan sonra II. Mahmut, bütün Osmanlı tebaasının okula kabul edileceğini duyurdu. Okulun ilk yıllarında Müslüman olmayan öğrenciler bulunmakla birlikte, 1846 yılında Viyana'ya tıp eğitimi için gönderilen dört mezunun içerisinde 3 tanesi Müslüman'dır. Yabancı kaynaklardan bildirildiğine göre 1847 yılında Osmanlı Devleti adına okulda, 314 Müslüman, 95 Gayrimüslim öğrenci okutuldu. Ayrıca aynı yıl okulda 300'e yakın Türk, 40 Rum, 29 Ermeni ve 15 de Yahudi bulunmaktadır⁶⁰. Okulda fazladan bir de kütüphane, "La Gazette medicale de Constantinople" adlı bir gazetenin basıldığı küçük bir matbaa, okulun kendi ihtiyaçları için bir litografya, fizik ve tabii bilimler laboratuvarı, aşı büroları bulunmaktadır⁶¹.

4. Mekteb-i Harbiye

II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasının ardından III. Selim'in kurduğu Nizam-ı Cedid ordusuna geri dönmeye cesaret edilemedi. Bunun üzerine modern tarzda yepyeni bir ordu kuruldu. Bu ordu biraz önce de bahsedilen Asakir-i Mansure-i Muhammediye' dir. Yeni kurulan bu ordunun subay ihtiyacı bulunuyordu. İşte bu ihtiyacın Harbiye'den karşılanmasına karar verildi. Harbiye Mektebi açılması işi ilk olarak 1831 yılında düşünülmüş olup, Hassa Müşiri Fevzi Paşa, Selimiye Kışlası'ndaki Hassa Ordusu dördüncü alayının ikinci taburundan bir Sıbyân Bölüğü oluşturarak Harbiye'nin temelini attı. Bu ilk mektebin programı bilinmemektedir. Daha sonra 1834 yılına

⁵⁸ Nafi Atuf Kansu, *Türkiye Eğitim Tarihi*, (Haz. Levent Eraslan, Umut C. Karadoğan), Ankara, 2015, s. 46.

⁵⁹ Hamit Er, *a.g.e.*, s. 156.

⁶⁰ Niyazi Berkes, *a.g.e.*, s. 187.

⁶¹ Ubcini, *a.g.e.*, s. 157.

gelindiğinde Hassa Albayı Namık Paşa'nın da desteği alınarak mektep geliştirilmiş ve Maçka Kışlası'nda temelleri atılmıştır⁶². Okulun gereği ve önemi ilk olarak halk tarafından anlaşılamadığı için kimse çocuğunu göndermek istememiş, bunun üzerine devlet, sokaktaki kimsesiz ve garip çocukları alarak eğitim vermeyi tasarlamıştır⁶³. Tedrisat usulü olarak sekiz kısma ayrılan okulda öğrenciler tabur olarak sınıflandırılırlar. Birinci sınıfta, kum üzerine okul numaraları ve sülus yazı yazarak Arapça lügatleri okutulmaktaydı. İkinci ve üçüncü sınıfta, Arapça sözlükler ve Amme cüzü, dördüncü ve beşinci sınıfta ise; İlmihal ve Hazreti Muhammed'in hayatındaki örnek alınması gereken davranışları kapsayan akaid öğretilmekteydi. Altıncı sınıfta; askeri tatbikat, askeri nizam ve kanunlar, yedi ve sekizde ise Sümbülzade Vehbi'nin Arapça-Farsça Sözlüğü ile birlikte sarf ve rik'a dersleri vdrilmekteydi. Sekizinci sınıfı başarı ile bitiren öğrenciler ikinci kısma geçiyor, burada ise kadastro, harita, topografya, ileri matematik, geometri ve analitik dersleri gösteriliyordu⁶⁴.

6. Modernleşme Döneminde Meslekî ve Teknik Eğitim Kurumları

Osmanlı Devleti'nde meslekî-teknik eğitim uzun yıllar boyunca usta-çırak ilişkisi çerçevesinde yürütüldü ve bu alanda okulların açılması geç bir tarihe kaldı. Meslekî-teknik okullar açılıncaya kadar ise tıpkı diğer kurumlarda olduğu gibi Selçuklulardan miras kalan Ahilik Teşkilatı ile usta yetiştirilmeye çalışıldı ve bu teşkilat Osmanlı Devleti ile birlikte Lonca Teşkilatı adı altında en parlak devirlerini yaşadı. Sadece Türk ve Müslümanların dahil olabildiği bu esnaf örgütü hem toplumun hem de devletin refahı için önemli bir rol üstlenmiştir⁶⁵. Ancak XVII. Yüzyıla doğru gelindiğinde diğer Osmanlı teşkilat ve kurumlarında meydana gelen bozulmalar Lonca Teşkilatı'nda da kendini gösterdi. Yapılan bütün ıslah çalışmalarından olumlu bir sonuç alınamaması

⁶² Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 354-355.

⁶³ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, C. V., s. 160.

⁶⁴ Nafi Atuf Kansu, *a.g.e.*, s. 43-44.

⁶⁵ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, C. I., İstanbul, 2016, s. 40.

üzerine tıpkı medrese örneğinde olduğu gibi devlet loncaları kendi haline bıraktı ve onların haricinde yeni ve modern tarzda meslekî-teknik eğitim kurumları açılmaya başlandı.

1. Ziraat Mektebi

Osmanlı Devleti'nde ziraat alanında modern usullerin kullanılmaması, iptidai yöntemler ile toprağın işlenmeye devam edilmesi, yegâne geçim kaynağı ziraat olan Osmanlı-İslam tebaasının az üretim yapmasına ve ilerleyen dönemlerde hem devletin Gayr-i müslim tebaası ile hem de yabancı devletler ile rekabetinin önüne geçti. Tarımda makineleşmemiş ve modern ekim yöntemlerini kullanmayan Osmanlı-İslam toplumu, az miktardaki geliri ile bir de devlete ürün vergisi ödeyince bu durum çiftçinin zor duruma düşmesine neden oldu. Aynı zamanda üretimin azlığı devlet gelirlerinin önemli bir kısmını teşkil eden aşar vergisinin azalmasına ve bu da devletin azımsanamayacak miktarda bir gelirden mahrum kalmasına neden oluyordu. Bu olumsuz durumun önüne geçmek isteyen devlet adamları, modern metotlarla üretimi ve toprak ıslahını gerçekleştirmek için Ziraat Okulları açmaya karar vermişlerdir.

Tanzimat Fermanı'na bakıldığı zaman eğitim ile ilgili hiçbir husus yer almamaktadır⁶⁶. Ancak dönem incelendiğinde eğitim alanında önemli adımlar atıldığı ve modern anlamda yeni tarz mektepler açıldığı görülecektir. Eğitim tarihimizde kuşkusuz önemli bir yere sahip olan Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'nde ise meslekî-teknik eğitim ile ilgili hiçbir ibare bulunmamaktadır⁶⁷. Yine de bu duruma rağmen meslekî-teknik eğitim kurumlarının kökeni Tanzimat devrine uzanmaktadır.

Tanzimat Dönemi'nde, bu zamana kadar ihmal edilen ziraatın öneminin farkına 1846 yılında varılmasının nedeni İstanbul'da bir basma fabrikası açmak istenmesidir. Çünkü devlette pamuk üretimi yapılmakla birlikte fabrikada

⁶⁶ *Düstur*, I. Tertip, C. I, s. 4-7.

⁶⁷ "Maârif-i Umumiye Nizamnamesi" için bkz. *Düstur*, I. Tertip, C. II, s. 184-219.

kullanılabilecek temiz ve ince pamuk bulunmamaktadır. Bu nedenle ihtiyaç olan ham madde ithal edilmektedir. Bu probleme bir çözüm getirmek amacıyla en büyük pamuk üreticilerinden bir tanesi olan Amerika'ya başvurulup, buradan hem ıslah edilmiş pamuk tohumları hem de modern ziraatçı Doktor Davis'in başkanlığında birkaç uzman getirildi. Davis, memlekete geldikten sonra Barutçubaşı Hoca Evanis ile müzakerelere başladı ve sonucunda da bir rapor yayımlandı. Raporun ardından bir mektep açılmasına karar verilmiştir⁶⁸.

Mektebin Ders programında; Aritmetik, Coğrafya, Geometri, Fizik, Hayvan Anatomisi, Botanik, Toprak Bilgisi, Tarım, Şekercilik, İpek Böcekçiliği, Merinos Koyuncululuğu gibi dersler yer almaktadır⁶⁹. 1848 yılında okulda 9 Müslim, 5 Gayr-i müslim olmak üzere toplam öğrenci sayısı 14' tür⁷⁰. 1850 yılında Nafia Nezareti'ne devredilen bu müessese iki buçuk yıllık bir eğitimin ardından kapatıldı. Kapatılma nedeni ise Osman Ergin'e göre, öğrencilerin ders ile ilgili hazırlıklarının ve ders kitaplarının olmayışındır⁷¹. Kapatılan mektebin ardından 1869 yılına kadar herhangi bir teşebbüs yapılmayıp, bu tarihten sonra bir komisyon oluşturularak yeniden bir mektep açılmasına karar verildi. Komisyonun hazırladığı rapora göre her vilayetten alınacak beş öğrenci ile okul açılacak, iki yıllık bir eğitimin ardından çocuklar memleketlerine gönderilecek ve yakın bir zamanda bu mektepler bütün Osmanlı coğrafyasına yayılacaktı. İşte böylelikle ilk ziraat mektebinin ardından, ikinci bir deneme olarak 1891 yılında Halkalı Ziraat Mektebi açıldı⁷².

⁶⁸ Mehmet Ali Yıldırım, "Osmanlı'da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)", *OTAM*, S. 24, Ankara, 2008, s. 225-226.

⁶⁹ İsa Halis, *Tanzimat Dönemi Eğitim Sistemi*, Konya, 2005, s. 86.

⁷⁰ Mehmet Ali Yıldırım, *a.g.m.*, s. 228.

⁷¹ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 567.

⁷² Mehmet Ali Yıldırım, "Halkalı Ziraat Mektebi'nin Açılışı Sürecine Dair Bazı Mülahazalar ve Amasyan Efendi'nin Layihası", *TAD*, C. 32, S. 53, Ankara, 2013, s. 267-268.

2. Sanayi Mektebi

Osmanlı Devleti'nde yukarıda da bahsedildiği gibi teknik eleman ihtiyacı, usta-çırak ilişkisi çerçevesinde lonca teşkilatı vasıtasıyla karşılanıyordu. Sanayi Devrimi ile birlikte bir atılım yakalayan Avrupa Devletleri ise, el tezgâhları ile devam eden üretimin yerine makineler koymaya başlayıp böylece ürünleri daha hızlı, daha kolay ve çok daha kaliteli imal etmekteydiler. Osmanlı Devleti ise, yapısı gereği bu gelişmeleri takip etmekte geç kalmış olup, ne yazık ki XVIII. Yüzyıla değin eski usul üretime devam etti. XVIII. Yüzyıla gelindiğinde sanayinin önemi anlaşılıp, Avrupa ile rekabet edebilecek ürünler yetiştirilmek istendi. Bu bağlamda 1848 yılında Zeytinburnu'nda Barutçubaşı Dadyan Efendi ve ailesinin ön ayak olmasıyla Zeytinburnu Sanayi Mektebi açılmıştır⁷³. İlk olması hasebiyle önemli olan bu mektep ne yazık ki hiçbir mezun vermeden kapatıldı. Tabii ki bunun belli başlı nedenleri olmakla birlikte öncelikli neden kapitülasyonlardır. Bakıldığı zaman bu okullardan mezun olacak olan gençler, yeni iş imkanları yaratarak devletin ekonomisine katkıda bulunabileceklerdi. Ancak Osmanlı pazarlarını kapitülasyonlar dolayısıyla ele geçirmiş bulunan yabancı tüccarların ürünleri, makine ürünü olması hasebiyle daha fazla tercih ediliyordu. O nedenle kapitülasyon sorunu çözülmeden teknik okulların geliştirilmesine imkân yoktu⁷⁴.

Bu olumsuzluklara rağmen yine de Sanayi Mektebi açılması işi göz ardı edilmeyip, ikinci girişim de Rumeli'den geldi. Mithat Paşa 1860'ta Niş Valisi iken bu bölgedeki öksüz ve yetim çocukları yetiştirmek, talim ve terbiyeleri ile ilgilenmek amacıyla yine bölge hayırseverlerinin yardımıyla bir sanat okulu açıp, bu okula da Islahhane adını vermiştir⁷⁵. Niş'teki bu başarıyı, ardından

⁷³ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 627.

⁷⁴ Hasan Ali Koçer, *a.g.e.*, s. 212.

⁷⁵ Nuri Köstüklü, *Kazım Karabekir ve Eğitim*, Konya, 2009, s. 98.

Sofya ve Rusçuk'taki ıslahhaneler takip etti. Okullara Müslümanların yanı sıra Gayr-i müslim çocuklar da kabul edildi. Burada çocuklara, aritmetik, okuma-yazma, terzilik, kunduracılık, debbağlık, dokumacılık, müretteplik dersleri verilmekteydi⁷⁶.

Mithat Paşa'nın başarılı girişimlerinin ardından İstanbul'da da harekete geçildi ve önce 1864'te Sergi-i Umumi adında bir sanayi sergisi düzenlenip, hemen sonrasında 1866'da İslah-ı Sanayi Komisyonu toplandı⁷⁷.

Komisyonun toplantısında İstanbul'da bir Sanayi Mektebi açılması gerektiği üzerinde duruldu ve Niş, Rusçuk, Sofya'daki başarılı girişimleri ile adından söz ettiren Mithat Paşa, Şura-yı Devlet'in başına geçirildi. Sultanahmet'teki Kılıçhane civarında mektebin açılmasına karar verildi. Daha sonra mektebe dair bir nizamname yayımlandı. Bu nizamnamede okutulması planlanan dersler: Demircilik, Dökmecilik, Matbaacılık, Mimarlık, Marangozluk, İmalat-ı Medeniye ve ahşabiye, Terzilik, Kunduracılık ve Mücellitlik⁷⁸. 1874 yılına kadar başarılı bir program yürütülen okulda, Mithat Paşa'nın Şura-yı Devlet'ten uzaklaştırılması ile bir gerileme yaşandı. Bir süre Dahiliye Nezareti'ne, daha sonra ise Maarif Nezareti'ne bağlanan Sanayi Mektepleri, dönemin sonuna doğru Ticaret ve Sanayi Nezareti'ne bağlanmıştır. II. Abdülhamid döneminde ise tamamı "Hamidiye Mekteb-i Sanayi-i Âlisi" adını almıştır⁷⁹.

3. Orman ve Maâdin Mektebi

Osmanlı Devleti'nin ormanlar ile ilgisi umumiyetle yakacak ve mimari ihtiyacın karşılanmasına yöneliktir. Ancak denizlerde sağlanan hakimiyet sonrasında askeri kurumların bir ihtiyacı haline gelen orman ürünleri, Tersane-i Amire'nin kontrolü altına verildiyse de Tanzimat dönemine gelinceye kadar bu

⁷⁶ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, C. VII, s. 210.

⁷⁷ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 629.

⁷⁸ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 634-635.

⁷⁹ İsa Halis, *a.g.e.*, s. 84.

durum ile ilgili herhangi bir değişiklik yapılmadı. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte her alanda gerçekleştirilen modernleşme olgusundan ormancılık da nasibini aldı ve Ticaret Nezareti'ne bağlı bir Orman Müdürlüğü kuruldu. Ancak bahsi geçen bu müdürlük halkın orman ürünleri üzerine konulan vergilere karşı olması ve yöneticilerin bu işi dikkate almamaları neticesinde 1841 yılında kapatıldı⁸⁰.

Bunun ardından tekrar çalışmalar başlatılıp, Fransa'daki Osmanlı elçisinden uzman göndermesi istenildi. Getirilen bu uzmanlar hemen ormanlar üzerinde bir inceleme başlattılar ve sonuç olarak bir orman mektebi açılmasını öngördüler⁸¹. Böylece 1857 yılında Orman Mektebi açıldı.

Hâkim olduğu coğrafya dolayısıyla önemli yeraltı ve yer üstü zenginliklerine sahip olan Osmanlı Devleti bu kaynakları tıpkı tarımda olduğu gibi iptidai metotlar ile işlemeye devam etmekte ve sadece kendisine yeter miktarda maden kullanmaktaydı. Ancak Sanayi Devrimi ile birlikte artan makineleşme madene duyulan ihtiyacı da arttırmaktaydı. Hızla sanayileşen Avrupalı Devletler ise Osmanlı Devleti'nin eski kuvvetinde olmamasını fırsat bilerek gözlerini Osmanlı madenlerine dikmişlerdi. Bu durumun sonrasında harekete geçen Osmanlı devlet ricali hem bu madenleri işlemek hem de Avrupa'nın fenninden geri kalmamak için modern usulde okullar açmak yoluna gitti. Bahsedildiği üzere açılan Orman Mektebini Maâdin Mektebi takip etti. Kurulacak olan mektebin, *“Rüşdiye mekteplerinden şehadetname ile çıkanlardan ve dışarıdan istek edenlerden bir miktar Arabi ve Farisi ve Hesap ve Coğrafya görmüş ve yazı ile meramını anlatmağa kudret kazanmış olanlardan 18 ila 25 yaş arasında bir miktar talebe imtihan ile alınarak iki sene içinde maâdinin muayenesiyle mikyası matlupta haritasını yaptırmak ve maden damarlarının vaziyet ve şihen ve inhitatını ve madenlerin cevherlerini*

⁸⁰ Bekir Koç, “1871 Orman Nizamnamesinin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar”, A.Ü.D.T.C.F., TAD, C. 24, S. 37, s. 233-234.

⁸¹ Bekir Koç, a.g.m., s. 234-235.

ve mahiyetlerinin mümkün mertebe meydana çıkarmak ve madenler nizamnamesine göre maden mültezimlerinin imalatını ve şartnamelere uygun hareket edip etmediklerini teftiş ederek rapor yapmak için ikinci sınıf maden mühendisliği raddesinde talebe yetiştirilmek üzere” açılacağı bildirildi. Görüldüğü üzere mektebin müddet-i tahsili iki yıl olup okutulması planlanan dersler⁸²:

Birinci Sene: Hesap, Logaritma, Cebir, Müsellesat, Hendese ve İrtisam, Mesaha, Topografya, Hikmet-i Tabiiye, Fenn, Maâdin, Nizam-ı Maâdin ve Kitabet

İkinci Sene: Tabakatülarz, Topografya ve Ameliyatı, Kimya, Fenn-i Maâdin ve İzabe-i Maâdin, Nizam-ı Maâdin, ve Kitabet.

1874 yılında Orman ve Maâdin Mektepleri birleştirilmiş olup, tahsil müddeti 4 yıla çıkarılmıştır. 1891 yılında ise Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi bünyesine dahil edilmiştir⁸³.

4. Telgraf Mektebi

Telgraf, Osmanlı Devleti’nde 1856 Kırım Savaşı sırasında İngiltere ve Fransa’dan öğrenildi. Savaşın sonrasında Osmanlı ülkesinin her tarafına telgraf hattı döşenmesi için Fransız Dolaro adında bir kişiye imtiyaz verildi ve İstanbul-Edirne arasına hat döşendi. Ancak bütün muhabere Fransızca ve Latin harfleri ile yapılıyordu. Bu durum devletin itibarını sarstığından muhabere dilinin Türkçe olması için gayret edildi. 1861 yılında Babıali Tercüme Odası katiplerinden Mustafa Efendi bunu başararak ilk Türkçe telgrafı İstanbul’dan Edirne’ye çekti. Aynı yıl Türkçe muhabere usulünü diğer memurlara da öğretmek maksadıyla Telgraf Memur Mülazımı Mektebi açılmıştır⁸⁴. İki yıllık olan mektepte okutulması planlanan dersler: Telgraf fenninin tarihi, elektrik

⁸² Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 591.

⁸³ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 79.

⁸⁴ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 620-621.

nazariyeleri, pillerin yapılışı ve kullanım tarzları, cereyanı elektrikli mıknatısiyet bahisleri, telgraf aletleri ve kullanılış suretleri, postaların tanzimi ve şebekeye ait bilgiler, telgraf muhasebesi, telgraf işletmesi ve nizamlarıdır⁸⁵. 1880 yılında Darüşşafaka'nın dördüncü sınıfına telgraf dersi konulması ile birlikte telgraf mektebi kapatılmıştır⁸⁶.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde İnas rüşdiyeleri açılıncaya dek kız çocukları için Sıbyân mektebinin üzerinde herhangi bir eğitim kurumu mevcut değildi. Bu nedenle yukarıda bahsi geçen meslekî-tekniik okullara da kız öğrenciler ne yazık ki devam edemiyorlardı. Kız çocuklarının eğitilmesinin öneminin anlaşılması üzerine önce İnas rüşdiyeleri açıldı ve bunu kız çocukları için meslekî-tekniik eğitim kurumları takip etti. Öncelikle ilk İnas rüşdiyesi olan Cevri Kalfa İnas Rüşdiyesinde “kadınlara mahsus sanayi” dersinin verilmesine karar verildi⁸⁷. İstanbul'daki bu ilk girişimin ardından ıslahhanelerin fikir babası olan Mithat Paşa, bir de kız meslek okulları açmaya çabaladı. Bu maksatla Rumeli Ordusunun elbise ihtiyacını karşılamak amacıyla Rusçuk'ta bir fabrika açıp, buranın eleman eksikliğini öksüz kız çocukları ile tamamladı. Böylelikle 1865 yılında Rusçuk'ta ilk Kız Sanayi Mektebi açılmıştır⁸⁸.

Yukarıda da bahsi geçtiği üzere Şura-yı Devlet'in başına getirilen Mithat Paşa İstanbul erkek sanayi mektebinin yanına bir de kız sanayi mektebi açtı. Açılış amacı, Tophane-i Amire idaresinde bulunan Yedikule fabrikalarında çalışacak ve askere sargı ile elbise dikecek kız öğrenciler yetiştirmek olan okula, ilk etapta 50 öğrenci kaydedildi. Bunu, ardından 1878'de Üsküdar, 1879'da Aksaray ve yine aynı tarihte Cağaloğlu'nda olmak üzere üç kız sanayi mektebi takip etti⁸⁹.

⁸⁵ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 621.

⁸⁶ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 79.

⁸⁷ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 172.

⁸⁸ Osman Ergin, *a.g.e.*, s. 686.

⁸⁹ Osman Ergin, *aynı yer*.

İKİNCİ BÖLÜM

MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE AKŞEHİR'DE EĞİTİM KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. Meşrutiyet Dönemi Eğitiminin Karakteristik Özellikleri

1876 yılı Osmanlı Devleti'nde gerek iç gerekse dış siyasette oldukça hareketli geçen bir yıldır. En başta dış siyasette devletin İngiltere ile eski münasebetlerinden eser kalmamış olup, artık İngiltere Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçmiştir. Balkanlarda vuku bulan Bosna Hersek İsyanı, Avrupa'yı ve dolayısıyla da Osmanlı gündemini meşgul etmektedir. Bir de 1877 yılında çıkan Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) döneme damga vuran önemli olaylardandır. İç siyaset ise, dış siyasette meydana gelen olaylardan etkilenmiş ve Sultan Abdülaziz tahttan indirilerek yerine V. Murat çıkarılmıştır. Ancak onunda akli dengesi yerinde olmadığı gerekçesi ile tahttan indirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Artık devir II. Abdülhamid devridir. Sultan Hamid, tahtta çıktıktan sonra daha önceki konularda da bahsedildiği üzere ıslahane ve sanayi mekteplerinin kurucusu olan Mithat Paşa'yı sadrazam olarak tayin etmiş ve Mithat Paşa'nın çabaları ile Kanun-ı Esasi ilan edilerek Osmanlı tarihinde I. Meşrutiyet olarak adlandırılan dönem başlamıştır. Bizde bu başlık altında hem I. Meşrutiyet hem de II. Meşrutiyet dönemlerinde önce Osmanlı eğitim sisteminin karakteristik özelliklerine, ardından da Akşehir Kazası eğitimine değineceğiz.

I. Meşrutiyet döneminin kısa sürmesinden dolayı eğitim-öğretim faaliyetleri de ona göre kısıtlıdır. Ayrıca yukarıda bahsi geçen Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle zor bir dönem yaşayan devlette eğitim konusu üzerinde pek fazla durulamamıştır. Ancak yine de ilk Osmanlı anayasası olma özelliğine sahip Kanun-ı Esasi'de eğitim ile ilgili şu hükümler yer almaktaydı⁹⁰:

⁹⁰ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 224.

- Eğitim konusunda herkes özgürdür. Konu ile ilgili kanunlara uymak şartı ile her Osmanlı vatandaşı genel ya da özel eğitim yapmak hakkına sahiptir. (15. Madde)
- Çok uluslu bir devlet olması hasebiyle, Osmanlı tebaası olup farklı bir inanışa mensup olan Gayr-i müslim tebaanın, din ve inancına ilişkin öğretim yöntemi ve şekline dokunulmayacaktır. (16. Madde)
- Bütün Osmanlı tebaası için ilk eğitim mecburi olacak ve bunun derecesi ve ayrıntısı başka bir nizamname ile belirlenecektir. (114. Madde)

1908’de başlayan ve 1918’e kadar devam eden dönem ise II. Meşrutiyet ya da ilkinin kısa sürmesi nedeniyle umumiyetle Meşrutiyet dönemi olarak adlandırılır. Dönemin padişahı V. Mehmet Reşat’tır ve artık Osmanlı Devleti’nin son dönemi olan bu devir eğitim kurumları, faaliyetleri ve okullarında yetişen aydınları ile de Cumhuriyet Dönemine damgasını vurmuştur. Dönemin karakteristik özelliklerine bakacak olursak: II. Abdülhamid dönemine damga vuran sansür sona ermiş ve bu durum hem yayın hayatında hem de eğitim-öğretimde etkisini göstermiştir. Eskiye oranla kız çocuklarının eğitiminin üzerinde fazlası ile durulmuş ve onlar için yüksek eğitim imkânı sağlanmıştır. Ayrıca kadınlara, öğretmenliğin haricindeki mesleklerde ve devlet kurumlarında çalışma imkânı doğmuştur. Okul öncesi eğitime ve halk eğitimine önem verilip, geleneksel eğitim kurumları olan Sıbyân mekteplerinin çoğu kapatılmış, bu zamana kadar bir kenara itilen medreselerin ıslahı için de teşebbüsler ortaya atılmıştır. Öğretmenlik mesleği için meslek örgütleri kurulmuştur. İşte bütün bu özellikler Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet’e miras kalan eğitim karakteridir.

2. Meşrutiyet Dönemi Öncesi Akşehir Kazası Eğitim Kurumları ve Faaliyetlerine Kısa Bir Bakış

Meşrutiyet dönemi Akşehir Kazası eğitim faaliyetlerine giriş yapmadan önce Akşehir'in tarihine kısaca değinmek istiyoruz. Akşehir, İç Anadolu Bölgesi'nin güneybatısında Konya'ya bağlı bir ilçedir. Tarih boyunca Kral Yolu ve İpek Yolu gibi önemli ticaret yollarının üzerinde bulunması hasebiyle stratejik bir öneme sahip olmuştur⁹¹. Akşehir'in bilinen ilk adı Lidyalılar zamanındaki adıyla Tymbrion'dur. Daha sonra Romalılar döneminde Philomelium adını almış ve sürekli Emevi, Abbasi ile Bizans kuvvetleri arasında vuku bulan savaşlarda el değiştirmiştir. Malazgirt Savaşı'nın ardından Anadolu'nun Türk yurdu olması süreci başladığında ise yapılan fetihler neticesinde Selçuklu hakimiyetine girmiştir. Doğal olarak hâkim olunan bölge ve şehirlerin isminin değiştirilmesi sonucunda Akşehir de bugünkü bilinen ismini Selçuklulardan almıştır. Nehçet-ül Menazil'de Akşehir'in, bu bölgeye gelen bir hükümdarın beyaz çiçekleri görüp Akşehir adını vermesi ile bu isme sahip olduğu anlatılmaktadır. Yerel halk arasında ise Ahşar, Akşar Ahşehir gibi isimlerle de anıldığı görülmektedir⁹². Selçuklular zamanında canlı şehirlerden bir tanesi olan Akşehir, Selçuklu hakimiyetinin zayıflaması ile birlikte Eşrefoğulları, Hamitoğulları ve Karamanoğulları arasındaki hakimiyet mücadelelerine sahne olmuş ve son olarak Osmanlı Devleti zamanında I. Murat tarafından Hamitoğullarından alınmıştır. Osmanlı Devleti'nde özellikle doğuya yapılan seferlerde durak olması nedeniyle önemli bir şehir olan Akşehir, seyyahlarında uğrak noktalarından bir tanesidir. Öyle ki Kâtip Çelebi Cihannuma adlı eserinde Akşehir'i Sultan Dağlarının eteğine yerleşmiş, dağlardan gelen sular ile beslenen bol ağaçlı, bahçeli yeşil bir yer olarak tasvir etmiştir⁹³.

⁹¹ Recep Bozyiğit, "Akşehir", *Konya Ansiklopedisi*, C., I, Konya, 2010, s. 119.

⁹² Yekta Demiralp, *Akşehir Ve Köylerindeki Türk Anıtları*, Ankara, 1996, s. 3.

⁹³ Recep Bozyiğit, *a.g.m.*, s. 123.

Millî Mücadele ve İstiklal Harbi zamanında önce İtalyanların işgaline uğrayan Akşehir, ardından İtalyanların Anadolu'yu terk etmesi ile birlikte Garp Cephesi Karargâhı olmuş ve Büyük Taarruz 'un kararı burada verilmiştir. Bu sebeple Atatürk'ün de ziyaretiyle şereflendiği Akşehir, Millî Mücadele ve İstiklal Harbi boyunca birçok fedakarlıkta bulunmuştur. Garp Cephesi Karargâhı halen müze olmakla birlikte ziyaretçilere açıktır.

Osmanlı Devleti'nde ve diğer Türk-İslam Devletlerinde genellikle mektepler camilerin yanına inşa edilirdi. Bu geleneğe uygun olarak Akşehir'de de gerek Selçuklular ve beylikler gerekse Osmanlılar döneminde mektepler camilerin yanına inşa edilmiştir. Hayırseverler tarafından finanse edilen bu Sıbyân mektepleri daha sonra Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde ibtidaî mekteplerine dönüşecektir. Meşrutiyet öncesi dönemde Akşehir'de yaygın olan eğitim kurumları olarak medreseler dikkat çekmektedir. Büyük çoğunluğu Selçuklular döneminde küşad edilen bu medreselere kısaca değinmek istiyoruz⁹⁴:

- **Kadı İzzettin Medresesi:** Bir Selçuklu dönemi yapısı olan bu medresenin, II. Mehmet ve II. Bayezid zamanlarında tamire muhtaç bir durumda olduğu bildirilmekte, ancak ilgilenilmemiş olacak ki III. Murat dönemindeki vakıf defterlerinde adı geçmemektedir.
- **Emir Yavi Medresesi:** Medresenin ismi XIII. Yüzyılda Moğol istilasının ardından mahalli bir yönetici olan Emir Yavi tarafından yaptırıldığını düşündürmektedir. Yine II. Mehmet zamanında yıkık durumda olan medrese, tamir edilmiş olacak ki II. Bayezid ve III. Murat zamanında adından bahsedilmektedir.

⁹⁴ Tahsin Samur, *Akşehir'deki Türk Mimari Eserleri*, Konya, 1996, s. 168-172.

- **Nasrettin Hoca Medresesi:** Yapılış tarihi belli olmayan medrese, Nasrettin Hoca'nın yaşadığı devir olan XIV. ve XV. Yüzyıla tarihlendirilmektedir. III. Murat devrinde bahsi geçmeyen medrese yıkılmıştır.
- **Hacı Yusuf Ağa Medresesi:** İnşa tarihi belli olmayan bu yapıda Osmanlı son döneme kadar eğitim devam etmiştir. Bunu da H. 1328 (M. 1910) tarihli müderris tayininden anlamaktayız.
- **Hacı Halilzade Şeyh İbrahim Medresesi:** Akşehir Müftüsü Şeyh İbrahim'in H. 1138 (M. 1725) tarihinde yaptırdığı bu medrese, bir de vakfiyelerden öğrenildiği kadarı ile kütüphaneye sahiptir.
- **Hacı Paşazade İbrahim Bey Medresesi:** H. 1138 (M. 1725) tarihli Türkçe vakfiyesinde medresenin dokuz odası olduğu bildirilmekle birlikte sicil kayıtlarında 1900 yılına kadar ayakta olduğu anlaşılmaktadır.
- **Müfti Salim Efendi Medresesi:** Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki Türkçe vakfiyede binanın İstanbul Mahmutpaşa'da oturan baş kayyum Hacı Süleyman bin Mustafa bini Mehmet tarafından 1853 yılında yaptırıldığı belirtilmektedir.
- **Dede Paşazade İbrahim Bey Medresesi:** Dede Paşazade tarafından inşa edilen medresenin yapılış tarihi 1895 öncesi olarak tahmin edilmektedir. Çünkü sicil defterlerinde aşağıda bahsedilecek olan Harputlu Hacı Mustafa Efendi Medresesinin 1895 yılında inşa edildiğinden bahsedilmekte ve Dede Paşazade için de merhum denilmektedir.
- **Ökesli Ali Efendi Medresesi:** Hayır ve hasenat sahibi olan Akşehir'in Ökes Köyü'nden Hacı Müfti Halil Efendi tarafından 1868 yılında yaptırılmıştır.
- **Taş Medrese:** Selçuklu baş veziri Sahip Ata Hüseyin oğlu Fahrettin Ali tarafından 1250 yılında yaptırılan medrese, bünyesinde türbe, mescit,

hankâh (misafirhane) gibi yapıları barındırmakla beraber XIII. Yüzyıldan XX. Yüzyıla kadar ayakta durmuştur. Misafirhanenin ne zaman yıkıldığı bilinmekle birlikte bugün sadece türbe ve mescit ayakta⁹⁵. Uzun bir onarım süreci geçiren Taş Medrese Arkeoloji Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Görüldüğü üzere bir kısmı Selçuklu bir kısmı ise Osmanlı dönemine ait olan medreseler, Meşrutiyet dönemi öncesi Akşehir'in eğitim hayatında dikkat çekmektedir. Bunların dışında Meşrutiyet'e giderken Akşehir'de bir rüşdiye mektebi açılmıştır. Bu mektebe aşağıda değinilecektir.

Konya Vilayeti Salnamelerine göre ise, Meşrutiyet öncesi Akşehir'de eğitim istatistikleri şöyledir: İlk olarak H. 1285 (M. 1868) de çıkarılmaya başlanan Konya Vilayeti Salnamelerinin ikincisi olan H. 1286 (M. 1869) tarihli salnamede Akşehir'de on üç medrese, bir Hristiyan, altı Müslüman cemaate ait olmak üzere toplamda yedi adet Sıbyân mektebi bulunmaktadır⁹⁶.

3. Meşrutiyet Dönemi Akşehir Kazasında İlköğretim Kurumları

Meşrutiyet Dönemi, Osmanlı eğitim tarihinde önemli bir yere sahiptir. Her ne kadar kısa süreli bir parlamenter sistem uygulanmış olsa da 1876 yılında Kanun-ı Esasi'nin de ilanıyla birlikte, II. Mahmut zamanında hayata geçirilmeye çalışılan ilköğretimin zorunluluğu ilkesi artık anayasa ile teminat altına alınmıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere eğitim alanında özellikle II. Meşrutiyet döneminde gerçekleştirilen birtakım yenilikler taşraya da yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bizde bu bağlamda Akşehir Kazası çerçevesinde taşranın eğitim hayatına değinmiş olacağız. Akşehir Kaza merkezi ve karyelerdeki eğitim-öğretim kurumlarına değinmeden önce konu bütünlüğü bakımından Konya Vilayeti Salnameleri ışığında Akşehir'de Meşrutiyet dönemi eğitim istatistiklerine değinmek istiyoruz.

⁹⁵ Yaşar Anılır, *Akşehir Tarihi ve Tarihi Eserleri*, Konya, 1989, s. 23.

⁹⁶ KVS., H. 1285/ M .1868, s. 86.

Yukarıda da söz edildiği üzere Meşrutiyet öncesi Akşehir’de açılan rüşdiye mektebi, varlığını meşrutî dönemde de devam ettirmekle birlikte eskiden camilerin yanına açılan Sıbyân mektepleri, yerlerini modern usule göre düzenlenen ibtidaî mekteplerine bırakmıştır. Bunun yanı sıra meşrutiyetin ilan edildiği yıl yayımlanan Konya Vilayet Salnamesine göre, Akşehir’de altı İslam ve bir Hristiyan olmak üzere toplam yedi tane Sıbyân mektebi ve on üç tane de medrese bulunmaktadır⁹⁷. Öğrenci sayısına bakıldığı zaman ise, on iki medrese de 157 talebe, 58 Sıbyân mektebi, 1017 adet-i etfal-i inas ve 1857 adet-i etfal-i zükür vardır⁹⁸. 1877 yılına gelindiğinde Akşehir’de medrese sayısı on dörde çıkarken, bir tanesi Hristiyan cemaate ait olmak üzere 76 Sıbyân mektebi ve bir tane de rüşdiye mektebi bulunmaktadır⁹⁹. Sıbyân mektebi adedi ile talebe-i inas ve zükür sayıları bir önceki yıl ile aynıdır. 1878 tarihli vilayet salnamesinde ise medrese, talebe ve Müslüman tebaaya ait Sıbyân mektepleri sayıları aynı kalmakla birlikte Gayr-i müslim cemaate ait okul sayısında bir artış görülmekte olup, okul sayısı 7’ye yükselmiştir. Böylelikle toplamda Sıbyân mektebi sayısı 83’e ulaşmıştır¹⁰⁰. H. 1296 (M. 1879) yılında yayımlanan salnamede ise, on beş medrese ve 610 talebe, 75 Sıbyân mektebi ile 1335 etfal-i zükür ve 691 etfal-i inas mevcuttur¹⁰¹. 1300 Hicri yılı salnamesinde ise Sıbyân mektebi sayısında bir azalma meydana gelmiş olup yetmiş beşten altmış beşe düşmüştür. Aynı azalma etfal-i inas miktarında da yaşanmış, bir önceki yıl 691 olan kız öğrenci sayısı bu yıl 546 ya inmiştir. Erkek öğrenci sayısı ise aynı kalmıştır¹⁰². 1899 yılına ait Konya Salnamesinde, usul-ı cedid üzere 2 ibtidaî mektebi vardır ve talebe sayısı; 103’tür. Bunun yanı sıra usul-ı atika üzere 48 mektepte 1281 talebe ve 463 talebat mevcuttur. Medrese olarak ise 20 medrese

⁹⁷ KVS., H. 1293/ M. 1876, s. 95.

⁹⁸ KVS., H. 1293/ M. 1876, s. 137.

⁹⁹ KVS., H. 1294/ M. 1877, s. 110.

¹⁰⁰ KVS., H. 1295/ M. 1878, s. 114. Okul sayılarında yaşanan artışa rağmen öğrenci sayılarının aynı kalmasının nedeninin salnamelerden kaynaklanan bir hata olduğunu düşünmekteyiz. Yüksek ihtimalle bir önceki yıllara ait olan rakamlar olduğu gibi yazılmış, yenilemek yoluna gidilmemiştir.

¹⁰¹ KVS., H. 1296/ M. 1879, s. 156.

¹⁰² KVS., H. 1300/ M. 1883, s. 204.

de 26 müderris ve 420 talebe vardır. Mekatib-i Gayr-i müslimde, ibtidaî derecesinde 4 mektep, 428 talebe ve 401 talebat ile rüşdî derecesinde 1 mektep ve 80 talebe bulunmaktadır¹⁰³. Son çıkarılan vilayet salnamesinde ibtidaî mektebi sayısı 8'e yükselmiştir¹⁰⁴.

3.1. Akşehir Kaza Merkezindeki İlköğretim Kurumları

3.1.1. Akşehir Çırak Mektebi

Bilindiği ve yukarıda da bahsedildiği üzere Osmanlı Devleti'nde, klasik dönemde meslekî ve teknik okulların boşluğu, Selçuklu Devleti'nden miras kalan Lonca Teşkilatı diğer bir adıyla Ahilik tarafından dolduruluyordu. Bu bağlamda, küçük yaşlarda bir meslek öğrenmesi amacıyla ustaların yanına verilip yetiştirilmesi hedeflenen ve çırak adı ile anılan küçük çocuklar, herhangi bir eğitim kurumuna devam edemediği için okuma-yazma başta olmak üzere birçok bilgiden mahrum kalıyordu. İnhitat dönemine giren devlette artık eğitimin öneminin farkına varılıp, Batılı eğitim kurumları ile modern bir eğitim vermeyi planlayan Osmanlı devlet adamları tarafından, çalışmak zorunda olduğu için mektebe devam edemeyen esnaf çıraklarının eğitim almaları ya da en azından okuma-yazma öğrenmeleri amacıyla Çırak Mektebi adı verilen okullar açılmaya başlamıştır. Bu okulların taşraya ait örneklerinden bir tanesi de Akşehir Çırak Mektebidir.

R. 30 Mayıs 1316 (M. 12 Haziran 1900) tarihinde bahsedilen amaca yönelik olarak Akşehir'de bir Çırak Mektebi açılması Maârif Nezareti'nden istenmektedir. Bununla birlikte R. 16 Haziran 1316 (M. 29 Haziran 1900) tarihinde gönderilen belge ile küşad edilen mektebe tayin edilen muallimlerinin isimleri, menşeleri, maaşlarının miktarı ve nereden karşılandığı, ayrıca bu karşılığın devamlı olup olmadığı ve mektebe ne miktarda talebenin devam

¹⁰³ KVS., H. 1317/ M. 1899, s. 132.

¹⁰⁴ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 88.

ettiği de Mektûbi Kalemi'nden mahalli meclise sorulmaktadır¹⁰⁵. Ancak bu konu ile ilgili elimizde herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Bunun yanında Akşehir Çırak Mektebi'nin Temmuz 1320 (Temmuz/ Ağustos 1904) yılı imtihan-ı umumi cetveline baktığımızda okutulan dersler: İcra-i Şerife ve Kifaye, İlmihal, Kıraat, İmla, Hesap, Hatt-ı Rik'a'dan oluşmaktadır. Okulda sadece bir yıllık eğitim verilmekte olup öğrenci mevcudu 30'dur¹⁰⁶. 25 Haziran 1323 (8 Temmuz 1907) tarihli imtihan-ı umumi cetvelinde ise okutulan dersler ve sınıfları şu şekildedir¹⁰⁷:

Tablo- 2: Akşehir Çırak Mektebi 8 Temmuz 1907 Tarihli Ders cetveli:

BİRİNCİ SINIF	İKİNCİ SINIF	ÜÇÜNCÜ SINIF
İcra-i Şerife	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
İlim	İlmihal	Tecvit-i Şerife
Kıraat	Kıraat	İlmihal
Hat	Hesap	Kıraat Fenni
	Hat	Coğrafya
		Kavaid-i Türki
		Tarih-i Osmani
		Hesap
		İmla
		Hat

Tabloda da görüldüğü üzere açıldığı yıl 1 yıllık eğitim veren okulda, açılışından üç yıl sonra öğretim müddeti üç yıla çıkarıldı. Öğrenci mevcudu ilk yıl 21 iken, ikinci ve üçüncü yıl ise 4'e düşmüştür. Bu da bizlere öğrencilerin ilk yılın ardından ya başarısızlık ya da başka bir sebep dolayısıyla okuldan ayrıldıklarını gösterir.

¹⁰⁵ BOA., MF. MKT., 513/26.

¹⁰⁶ KMA., 1319-20 Senesi Mülhakatı İptidaiyesi İmtihan Cetvelleri. bkz. EK-1.

¹⁰⁷ KMA., Konya ve Umum Mülhakatı İlk Mektepleri İmtihan-ı Umumi Cetveli 1322 Senesi.

3.1.2. Şemsü'l Maârif İbtidâî Mektebi

Akşehir Kazasında meşrutiyet öncesinde her camiinin yanında bir Sıbyan mektebi bulunmaktaydı. Bu mektepler, Tanzimat'tan sonra ve Meşrutiyet devrine doğru modernleşmenin bir sonucu olarak yerini ibtidâî mekteplerine bıraktı. Tanzimat'tan sonra Akşehir'de yukarıda istatistiksel olarak da verildiği üzere kaza merkezinde bir rüşdî ve dört ibtidâî mektebi açıldı. Bu mekteplerden bir tanesi de Şemsü'l Maârif İbtidâî Mektebidir. Yaptığımız saha araştırmalarına rağmen mektebin yeri hakkında bir malumat bulamadık. Elimizde bu mektebin Temmuz 1320 (M. Temmuz-Haziran 1904) tarihinde icra edilen imtihan-ı umumi cetveli mevcuttur. Bu cetvel göz önüne alındığında üç yıllık bir eğitimi kapsayan Şemsü'l Maârif İbtidâî Mektebinde okutulan dersler şunlardan ibarettir¹⁰⁸:

Tablo-3: Akşehir Şemsü'l Maârif İbtidâî Mektebi Temmuz-Haziran 1904 Tarihli Ders Cetveli

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE
İcra-i Şerife	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
İlmihal	Tecvit-i Şerife ¹⁰⁹	Tecvit-i Şerife
Küçük Hesap	İlmihal ¹¹⁰	İlmihal
Kıraat ¹¹¹	Sarf-ı Osmani ¹¹²	Sarf-ı Osmani
Hat	İmla	Vezaif-i Etfal
İmla	Kıraat	İmla

¹⁰⁸ KMA., 1319-20 Senesi Mülhakatı İptidaiyesi İmtihan Cetvelleri. bkz. EK-2, EK-3.

¹⁰⁹ İkinci sene Tecvit-i Şerife dersinde; başlangıçta Bed'i (besmele) okunup ezberlettirilecek ve masallara tatbiki ile iyice talim ettirilecektir. bkz. MS., H. 1316/ M.1898-1899, s. 341.

¹¹⁰ İlmihal dersinde şakirdanın anlayamadığı kelimelerin manaları, peygamberlerin isimleri, imanın şartları, farz, vacip, sünnet gibi din ile alakalı olan konular işlenmekteydi.

¹¹¹ Kıraat Dersi genel olarak okuma ve yazmayı kapsamakla birlikte amaç öğrencilere okuma ve yazma pratiği kazandırmaktır.

¹¹² Sarf sözlükte dil bilgisi yani gramer manasına gelmektedir. bkz. Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1075. Sarf-ı Osmani ise ikinci senede gayet muhtasar bir şekilde verilen dil bilgisi dersini ihtiva etmektedir. Asıl önemli olan nokta bol bol temrin yani alıştırma yapmaktır. Üçüncü sene gösterilen Sarf-ı Osmani dersi ise, daha ayrıntılı olmakla beraber isim, sıfat, zamir ve çeşitleri, ismin halleri gibi konuları kapsamaktadır.

	Hesap ¹¹³	Hesap
	Hüsnü Hat ¹¹⁴	Hüsnü Hat
		Tarih-i Osmani
		Coğrafya

Ne yazık ki elimizde derslerin saatleri ile ilgili herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Ancak öğrenci mevcuduna baktığımız zaman ilk sınıfta 22 olan öğrenci sayısı, ikinci sınıfta 14'e, üçüncü sınıfta ise 12'ye düşmektedir. Bu da bize öğrencilerin derslerde başarısını ve bir üst sınıfa geçmeye hak kazanan öğrenci sayısını göstermektedir. Ayrıca şهادetname alan öğrencilerin bilgisine sahip olmamakla birlikte H. 1332 (M. 1914) tarihli salnamede, bir muallime sahip olan okulda 36 öğrenci eğitim görmüştür¹¹⁵.

3.1.3. İplikçi İbtidaî Mektebi

İplikçi İbtidaî Mektebi İplikçi Cami'nin kuzeyinde bulunan bir mekteptir. 1945 yılına kadar Halk Evi olan bu binayı yaptığımız saha araştırmasına rağmen tespit edemedik. İplikçi İbtidaî Mektebi o dönem Akşehir müftüsü olan Salim Efendi'nin delaletiyle inşa edilmiştir¹¹⁶. H. 6 Cemaziye'l evvel 1322 (19 Temmuz 1907) yılı imtihan-ı umumi cetveline göre mektepte okutulan dersler¹¹⁷:

¹¹³ İlk sene gösterilen küçük hesap dersinde evvela şakirdana ona ve yüze kadar saymak öğretilmekte, ardından bine kadar sayılar öğretilerek küçük hesaplar yapılmaktadır. İkinci sınıftaki hesap dersi ise; rakam ve sayılar ile ölçmek ve tartmak için kullanılan aletler hakkındaki malumatları ihtiva etmektedir.

¹¹⁴ Hüsnü Hat dersi, genel anlamıyla güzel yazı dersi olup öğrencilere hatt-ı nesih ve matbu gösterilmektedir. Meşk mecmuaları da derste öğretim aracı olarak kullanılmaktadır.

¹¹⁵ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

¹¹⁶ İ. Hakkı Konyalı, *Nasrettin Hocanın Şehir Akşehir Tarihi-Turistik Kılavuz*, İstanbul, 1945, s. 254.

¹¹⁷ KMA., *1319-20 Senesi Mülhakatı İptidaiyesi İmtihan Cetvelleri*. bkz. EK-4, EK-5.

Tablo-4: İplikçi İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli

BİRİNCİ SINIF	İKİNCİ SINIF	ÜÇÜNCÜ SINIF
Elifba- İcra-i Şerife	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
İlmihal	Tecvit	Tecvit
Risale-i İmla	İlmihal	İlmihal
Hesap	Hesap	Hesap
Hat	Ahlak	Sarf-ı Osmanî
	Hüsnü Hat	Kıraat
	İmla	Tarih
		Hüsnü Hat
		İmla

Akşehir İplikçi İbtidaî Mektebi ile ilgili okutulan derslerin saatleri ve öğretmen kadrosu hakkında elimizde bilgi bulunmamakla birlikte, ilk yıl okulda öğrenci mevcudu 35 kişi iken bu sayı ikinci sınıfta 7 kişiye inmiş olup üçüncü sınıfta ise 13 kişiye yükselmiştir. Bunun nedeni muhtemelen dönem aralarında yapılan nakillerdir. 1914 yılı salnamesi göz önüne alındığında bir muallimi olan okulda 39 öğrenci bulunmaktadır¹¹⁸.

3.1.4. İrfaniye İbtidaî Mektebi

Akşehir'deki üçüncü ibtidaî mektebi de İrfaniye İbtidaî Mektebidir. Yaptığımız saha araştırması neticesinde mektebin yıkıldığı tespit edilmiştir. Mektebe ait R. 7 Temmuz 1320 (20 Temmuz 1904) tarihli imtihan-ı umumi cetveline göre diğer ibtidaî mektepleri gibi 3 yıllık olan mektepte okutulan dersler¹¹⁹:

¹¹⁸ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

¹¹⁹ KMA., 1319-20 Senesi Mülhakatı İptidaiyesi İmtihan Cetvelleri.

Tablo- 5: İrfaniye İbtidaî Mektebi Temmuz 1904 Tarihli Ders Cetveli

BİRİNCİ SINIF	İKİNCİ SINIF	ÜÇÜNCÜ SINIF
Elifba ve İcrası	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
Kıraat	İlmihal	Tecvit
Hesap	Sarf-ı Osmanî	İlmihal
Hüsnü Hat	Kıraat	Tarih-i Osmanî
	Hesap	Muhtasar Coğrafya
	İmla	Sarf-ı Osmanî
	Hüsnü Hat	Kıraat
		Hesap
		İmla
		Hüsnü Hat

İrfaniye İbtidaî Mektebi öğrenci mevcuduna baktığımız zaman ilk yıl öğrenci sayısı 16 iken, ikinci yıl 9, üçüncü yıl ise 8'e düşmüştür. Ancak okuldan şهادetname alarak mezun olan öğrencilerin bilgisine vakıf değiliz. 1914 yılına gelindiğinde ise bir muallimi olan okulda 36 öğrenci bulunmaktadır¹²⁰.

3.1.5. Cami-i Kebir İbtidaî Mektebi

Cami-i Kebir Akşehir Kaza merkezindeki Ulu Cami'dir. Bahsedildiği üzere cami yanında açılan Sıbyân mektepleri mirası üzerine kurulan ibtidaî mekteplerinden bir tanesi de bu Ulu Cami yanında küşad edilmiş olandır. Ancak bahsi geçen mahalde yaptığımız araştırma neticesinde mektebin şu an yıkılmış olduğu tespit edilmiştir. Mektebe dair elimizde iki farklı yıla ait imtihan-ı umumi cetveli bulunmaktadır. Normalde üç yıllık bir eğitim müddetini kapsayan ibtidaîlerin aksine Cami-i Kebir İbtidaî Mektebi'ne ait

¹²⁰ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

elimizdeki ilk imtihan cetvelinde okulun iki yıllık bir eğitim-öğretimi kapsadığı görülmektedir. İlk cetvel R. 6 Temmuz 1320 (M. 19 Temmuz 1904) tarihinde yapılan imtihan-ı umumiye kapsamaktadır. Bu cetvele göre mektepte tedris edilen dersler¹²¹:

Tablo- 6: Cami-i Kebir İbtidaî Mektebi Temmuz 1904 Tarihli Ders Cetveli

BİRİNCİ SINIF	İKİNCİ SINIF
İcra-i Şerife	Kur'an-ı Kerim
İlmihal	Tecvit-i Şerife
Hesap	İlmihal
Kıraat	Sarf-ı Osmani
Hüsnü Hat	Kıraat
İmla	İmla
	Hesap
	Hüsnü Hat
	Tarih-i Osmani
	Coğrafya

Okula ait ikinci imtihan-ı umumi cetveli ise R. 24 Haziran 1323 (M. 7 Temmuz 1907) yılına ait cetveldir. Burada dikkatimiz çeken nokta okulun öğretim müddetinin 3 yıl olduğudur. Okutulan dersler ise¹²²:

Tablo-7: Cami-i Kebir İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli

BİRİNCİ SINIF	İKİNCİ SINIF	ÜÇÜNCÜ SINIF
Kur'an-ı Kerim ve İcra-i Şerife	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
İlmihal	İlmihal	Tecvit
Kıraat	Hesap	Ulûm-ı Diniye
Hüsnü Hat	Kıraat	Kavaid-i Türki
	İmla	Hesap
	Hüsnü Hat	Kıraat

¹²¹ KMA., 1319-20 Senesi Mülhakatı İptidaiyesi İmtihan Cetvelleri.

¹²² KMA., Konya ve Umum Mülhakatı İlk Mektepleri İmtihan-ı Umumi Cetveli..

		Tarih-i Osmani
		Coğrafya
		İmla
		Hüsnü Hat

Öncelikle ders programına bakıldığı zaman R. 1320 (M. 1904) yılından R. 1323 (M. 1907) yılına kadar ders programında yani müfredatta birtakım değişiklikler olduğu dikkati celp etmektedir. Birinci ve ikinci sınıf ders müfredatı aynı olmakla birlikte, üçüncü sınıfta programa Kavaid-i Türki ve Ulûm-ı diniye dersi eklendiği görülmektedir. Kavaid- Türki dersi dil bilgisi dersini, Ulûm-ı diniye ise din bilgisi dersini ihtiva etmektedir. Öğrenci mevcutlarına baktığımızda, R. 1320 tarihli ilk cetvelde birinci sene öğrenci sayısı 28 iken, ikinci sene bu sayı 8'e kadar inmiştir. R. 1323 tarihli ikinci imtihan-ı umumi cetveline göre ise öğrenci sayısı ilk yıl 25, ikinci yıl 9'a düşmüş iken, üçüncü yıl ise 12'ye yükselmiştir. Yine bu durum dönem ortasında yapılan nakiller ile ilişkilendirilebilir. Ne yazık ki her iki dönem için de mezun olmaya hak kazanan öğrencilerin bilgisine sahip değiliz.

3.1.6. Akşehir İnas İbtidaî Mektebi

Akşehir İnas mektebinin şu an ki yeri yıkılmış olması hasebiyle tespit edilememiştir. Kuruluş tarihi tam olarak belli olmamakla beraber İnas Mektebi, ilk olarak Konya Vilayet Salnamesinde 1892 yılında geçmektedir¹²³. Burada İnas Mektebi muallimesi olarak Aişe Hanım'ın adı zikredilmektedir. Ancak 1314 (M. 1896) tarihli Konya Vilayeti Salnamesinden sonraki salnamelerde mektebin adı yer almamaktadır¹²⁴. Sadece İnas Mektebi olarak aşağıda bahsedilecek olan Bermende (Savaş) Karyesindeki Rum cemaatine ait İnas Mektebinin adı geçmektedir. Oysa ki H. 22 Cemaziye'l ahir 1313 (M. 10

¹²³ KVS., H. 1310/ M. 1892, s. 124.

¹²⁴ Mektebin kapatılıp tekrar açılması gibi bir durum söz konusu olmadığı için bu durumun salnamelerden kaynaklanan bir hata olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü aynı mektebin adı 1926-1927 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Salnamesinde geçmektedir. bkz. TCS., M. 1926-1927, s. 1037.

Aralık 1895) tarihinde Ermeni Milleti Meclisi reisi tarafından kasabadaki İnas mektebinin tamiri için Maârif Müdüriyeti 'ne bir arzuhâl gönderilmiştir¹²⁵. Bu da bize o yıllarda mektebin varlığını devam ettirdiğini göstermektedir. Ancak bu arzuhâle bir karşılık verilip verilmediği ya da mektebin tamir edilip edilmediği hakkında ne yazık ki elimizde bir belge mevcut değildir. Elimizde Akşehir kaza merkezindeki İnas Mektebine ait R. 23 Haziran 1323 (M. 6 Temmuz 1907) tarihli imtihan-ı umumi cetveline göre okutulan dersler şunlardır¹²⁶:

Tablo-8: Akşehir İnas İbtidâî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli:

BİRİNCİ SINIF	İKİNCİ SINIF	ÜÇÜNCÜ SINIF
İcra-i Şerife ve Elifba	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
İlmihal	İlmihal	Tecvit-i Şerife
Kıraat	İdare-i Beytiyye	İlmihal
Hat	Hesap	İdare-i Beytiyye
	Talim-i Veledat	El İşi
	Hüsnü Hat	Hesap
		İmla
		Hüsnü Hat

Akşehir İnas İbtidâî Mektebi öğrenci mevcuduna baktığımızda, ilk sene 9 olan öğrenci sayısı ikinci yıl 15'e yükselmiş, üçüncü yıl ise 6'ya inmiştir. H. 1332 (M. 1914) tarihli Konya Vilayeti Salnamesine göre iki muallimi bulunan İnas Mektebinde bu yıl içerisinde 21 öğrenci eğitim almaktadır¹²⁷.

¹²⁵ BOA., *MF. MKT.*, 318/46.

¹²⁶ KMA., *Konya ve Umum Mülhakatı İlk Mektepleri İmtihan-ı Umumi Cetveli*.

¹²⁷ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

3.2. Karyelerdeki İlköğretim Kurumları

3.2.1. Nadir Karyesi İbtidaî Mektebi

Nadir yani yeni ismi ile Atakent Karyesi Akşehir ilçe merkezine yaklaşık 4 kilometrelik mesafede bulunmaktadır. Mektep hemen köyün girişinde yer almakla birlikte, muhtemelen eski Sıbyân mektebinin ibtidaîye dönüştürülmesi ile meydana gelmiştir. Nadir karyesine mektep, padişahın doğum yıldönümü münasebetiyle hazine arazisi üzerine bir ibtidaî mektebi inşa edilmesi ve açılışına da padişahın davet edilmesi suretiyle H. 16 Şaban 1324 (M. 5 Ekim 1906) tarihinde açıldı. Muallimlik görevi ise; 200 kuruş maaşla Yusuf Efendi'ye verildi¹²⁸. Mektebin H. 11 Cemaziye'l evvel 1325 (M. 22 Haziran 1907) tarihinde yapılan imtihan cetveli incelendiğinde okutulan dersler şunlardır¹²⁹:

Tablo-9: Nadir Karyesi İbtidaî Mektebi Haziran 1907 Tarihli Ders Cetveli:

BİRİNCİ SINIF	İKİNCİ SINIF
İcra-i Şerife ve Elifba	Kur'an-ı Kerim
İlmihal	İlmihal
Kıraat	Hesap
Hüsnü Hat	Kıraat
	İmla ve Hüsnü Hat

Okuldaki öğrenci sayısına bakıldığında ilk yıl 11 olan mevcut, ikinci yıl 19'a çıkmıştır. R. 6 Muharrem 1327 (M. 28 Ocak 1909) tarihinde mektep muallimi olan Yusuf Efendi'nin istifası üzerine yerine maaşı yine 200 kuruş olarak 1909 yılı Evkaf-ı münderise varidatından karşılanan, Darü'l muallimîn mezunu Veli Efendi tayin edilip şehadetnamesi ve tercüme-i hal varakası

¹²⁸ BOA., MF. MKT., 966/32.

¹²⁹ KMA., Konya ve Umum Mülhakatı İlk Mektepleri İmtihan-ı Umumi Cetveli. bkz. EK-6.

Maârif Nezareti'ne gönderildi¹³⁰. Ancak Veli Efendi'nin tayininden kısa bir süre sonra R. 26 Kanun-ı sani 1324 (M. 8 Şubat 1909) tarihinde bilinmeyen bir nedenden dolayı istifasına mebni onun yerine yine evkaf-ı münderiseden karşılanan 200 kuruş maaşla Cemreli Hacı Ali Efendizade Nazım Efendi tayin edilip bir kıt'a tercüme-i hal varakası ile ehliyetnamesi Maârif Nezareti'ne gönderilerek memuriyeti tasdik edildi¹³¹. Bu belgede dikkatimizi çeken husus tayin edilen Nazım Efendi'nin evsaf-ı matlubeye yani aranan sıfatlara uygunluğunun hususiyetle belirtilmiş olmasıdır. Aranan sıfatların ne olduğu belli olmamakla birlikte başka bir belgede dikkatimizi celb eden, tayin edilen muallimin padişaha sadakatten ayrılmayacağı, kendisine verilen görevlerde su-i istimal etmeyeceğine dair yemin ettiği ve güzel ahlak sahibi olduğu yani göreve uygunluğu belirtilirken kendisinin evsaf-ı matlubeye uygunluğu vurgulanmaktadır. Bu da bize evsaf-ı matlubenin güzel ahlak sahibi olmak ve padişaha sadakat etmek anlamına geldiğini göstermektedir¹³².

1914 yılına bakıldığında tek muallimi bulunan okulda eğitim gören öğrenci sayısı 45'tir. Ancak bunlardan kaç tanesinin şهادetname alıp mezun olduğu bilgisine sahip değiliz¹³³.

3.2.2. Aşağı ve Yukarı Tuzlukçu Karyesi İbtidaî Mektebi

Tuzlukçu Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi boyunca Akşehir'e bağlı olmakla birlikte, 1929 yılında Aşağı ve Yukarı Tuzlukçu' nun birleşmesi ile nahiye haline gelmiş, 1990 yılında ise ilçe statüsü kazanmıştır. Ancak araştırma dönemimiz dahilinde Akşehir'e bağlı bir karye olması dolayısıyla bu bölgenin eğitimi ve kurumlarını da incelemeyi uygun gördük.

Tuzlukçu ibtidaî mektebi, R. 19 Ağustos 1322 (M. 1 Eylül 1906) tarihinde açılıp, mektebin masrafları için altı adet hane âkar olarak

¹³⁰ BOA., *MF. MKT.*, 1111/01.

¹³¹ BOA., *MF. MKT.*, 1113/16.

¹³² BOA., *MF. MKT.*, 672/26. (23 Cemaziye'l ahir 1320/ 27 Eylül 1902). bkz., EK-7.

¹³³ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

belirlendi¹³⁴. Bu ibtidaî mektebinin müceddeden açıldığı belirtilmekte olup, daha önce var olan bir mektebin (muhtemelen Sıbyân mektebi) yerine yeni usule uygun ibtidaî mektebi şeklinde açıldığı anlaşılmaktadır. Açılışından bir yıl sonra R. 28 Ağustos 1323 (M. 10 Eylül 1907) tarihinde mektebe 250 kuruş maaşla Darümuallimîn mezunlarından Süleyman Efendi tayin edilip, tercüme-i hal varakası ile şهادetnamesi Maârif Nezareti'ne irsal kılındı. Yine burada muallimin evsaf-ı matlubeye uygunluğu belirtilmektedir¹³⁵. Mektebe ait H. 6 Cemaziye'l ahir 1325 (M. 17 Temmuz 1907) tarihli imtihan-ı umumi cetveline göre okutulan dersler ve öğretim müddeti şu şekildedir¹³⁶:

Tablo-10: Aşağı ve Yukarı Tuzlukçu Karyesi İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli:

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE
İcra-i şerife	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
İlmihal	İlmihal	Tecvit
Kıraat	Kıraat	İlmihal
Yazı	Hesap	Kıraat
	İmla	Sarf-ı Osmani
	Hüsnü Hat	Hesap
		İmla
		Hüsnü Hat

İmtihan-ı umumi cetveli dikkate alındığında okulun o yıl içerisindeki mevcudu ilk yıl 10 kişi iken, ikinci ve üçüncü sene mevcut 8'e düşmüştür. 1914 yılında ise yine tek muallime sahip olan mektepte sadece 19 öğrenci eğitim almaktadır¹³⁷.

¹³⁴ BOA., *MF. MKT.*, 957/11. Altı adet hane sadece Tuzlukçu ibtidaî mektebi için değil aynı zamanda Karaağa, Görnes, İbsarı (Absarı), ve Çakarlar karyelerinde inşa edilecek ibtidaî mektepleri için de tahsis edilmiştir. İleride bahsi geçen mekteplerin kısmında tekrar bu durumdan bahsedilecektir.

¹³⁵ BOA., *MF. MKT.*, 1034/32.

¹³⁶ KMA., *Konya ve Umum Mülhakatı İlk Mektepleri İmtihan-ı Umumi Cetveli*.

¹³⁷ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

3.2.3. Engili Karyesi İbtidaî Mektebi

Engili karyesi Akşehir’de hala ismi değişmeyen birkaç yerden biridir. Akşehir merkez ile arası 8 kilometre civarı olan bu köy, şu an mahalle olarak teşkilatlanmıştır. Okulun açılış tarihi ya da muallim tayini ile ilgili bir bilgi olmamasına rağmen elimizde okulun R. 23 Haziran 1323 (M. 6 Temmuz 1907) tarihine ait imtihan-ı umumi cetveli mevcuttur. Buna göre okutulan dersler ve öğretim müddeti şu şekildedir¹³⁸:

Tablo- 11: Engili Karyesi İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli:

BİRİNCİ SINIF	İKİNCİ SINIF	ÜÇÜNCÜ SINIF
İcra-i şerife ve Elifba	Kur’an-ı Kerim	Kur’an-ı Kerim
İlmihal	İlmihal	Tecvit-i şerife
Kıraat	Hesap	İlmihal
Hüsnü Hat	Kıraat	Kavaid-i Türkî
	İmla	Hesap
	Hüsnü Hat	Kıraat Fenni
		İmla
		Tarih-i Osmani
		Coğrafya
		Hüsnü Hat

Okulda ilk yıl eğitim gören öğrenci sayısı 11 iken, bu sayı ikinci yıl 14’e çıkmış ancak üçüncü yıl ise 10’a düşmüştür. 1914 yılına gelindiğinde bir muallimi olan okulda 18 öğrenci eğitim görmektedir¹³⁹. Osmanlı dönemine ait olan okul binası Cumhuriyet’e miras kalmış ve 1927 yılına kadar bu bina kullanılmıştır. Ancak artan ihtiyaca cevap verememesi nedeniyle sürekli eklemeler yapıldıysa da bir süre sonra bu bina kendi haline bırakılmıştır. Şu an mahallede öğrenciler yeni yapılan Engili Hasan Doğan İlköğretim Okulu’nda eğitim görmektedirler.

¹³⁸ KMA., *Konya ve Umum Mülhakatı İlk Mektepleri İmtihan-ı Umumi Cetveli*.

¹³⁹ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

3.2.4. Görnes Karyesi İbtidaî Mektebi

Eski ismi ile Görnes yeni ismi ile Altuntaş olan mahalle, Akşehir kaza merkezine 12 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Osmanlı döneminde karyede açılan ilk ibtidaî mektebi, yukarıda Tuzlukçu ibtidaî mektebi kısmında da bahsedildiği üzere 6 adet hanenin akar olarak mektebe tahsis edilmesi ile beraber R. 19 Ağustos 1322 (M. 1 Eylül 1906) tarihinde açıldı¹⁴⁰. Mektebe tayin edilen muallim ya da maaşı hakkında herhangi bir malumatımız bulunmamakla birlikte, H. 27 Cemaziye'1 evvel 1325 (M. 8 Temmuz 1907) tarihinde icra edilen imtihan-ı umumide okutulan dersler şunlardan oluşmaktadır¹⁴¹:

Tablo- 12: Görnes Karyesi İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli:

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
İlmihal	İlmihal
Hesap	Hesap
Kıraat	Kıraat
İmla	İmla
Hüsnü Hat	Hüsnü Hat

Öğrenci sayısına bakıldığında ilk yıl ile ikinci yıl arasında bir uçurum olduğu hemen göze çarpmaktadır. Öyle ki ilk yıl 27 olan öğrenci sayısı ikinci yıl 3'e düşmüştür. Ancak asıl dikkatimizi çeken nokta ilk yıl başarılı olan birçok öğrenciye rağmen aralarında sadece Ömer Ağa oğlu Mehmet Efendi, ikinci yıl eğitimine devam etmiş, ikinci yıl onun dışındaki diğer iki öğrenci de muhtemelen ilk yıllarını başka mektepte okuyup ikinci yıl bu mektebe nakil olmuşlardır. Çünkü mektebin birinci yılındaki öğrenci listesinde isimleri bulunmamaktadır. 1914 yılı öğrenci mevcuduna baktığımız da ise mektepte

¹⁴⁰ BOA., MF. MKT., 957/11.

¹⁴¹ KMA., Konya ve Umum Mülhakatı İlk Mektepleri İmtihan-ı Umumi Cetveli.

eğitime devam eden 30 öğrenci olduğunu ve mektebin tek bir mualliminin bulunduğunu görüyoruz¹⁴².

3.2.5. İbsarı (Absarı) Karyesi İbtidaî Mektebi

İbsarı (Absarı) yeni ismi ile Yazla Mahallesi Akşehir kaza merkezine 14 kilometre mesafede bulunmaktadır. Karyede ilk mektebin, R. 19 Ağustos 1322 (1 Eylül 1906) tarihinde Tuzlukçu ve Görnes ibtidaî mektepleri ile birlikte açıldığı ve bütün bu mekteplere akar olarak altı hanenin verildiği yukarıda belirtilmişti¹⁴³. Mektebin ilk yıllarına ait öğrenci mevcudu ve muallim tayini gibi bilgilere sahip değiliz. Ancak elimizde okulun R. 25 Haziran 1323 (M. 8 Temmuz 1907) yılına ait imtihan cetveli bulunmaktadır. Mevcut cetvele göre okutulan dersler¹⁴⁴:

Tablo-13: İbsarı (Absarı) Karyesi İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli:

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE
Kur'an-ı Kerim ve İcra-i şerife	Kur'an-ı Kerim
İlmihal	İlmihal
Kıraat	Hesap
Hüsnü Hat	Kıraat
	Hüsnü Hat
	İmla

Bahsi geçen cetvele göre 1907 yılında okulun öğrenci mevcudu ilk yıl 17, ikinci yıl ise 9 'dur. 1914 yılındaki mevcutta ise bir muallim ve 39 öğrenci bulunmaktadır¹⁴⁵.

¹⁴² KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

¹⁴³ BOA., MF. MKT., 957/11.

¹⁴⁴ KMA., Konya ve Umum Mülhakatı İlk Mektepleri İmtihan-ı Umumi Cetveli.

¹⁴⁵ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

3.2.6. Doğanhisar Karyesi İbtidaî Mektebi

Doğanhisar, Selçuklu Devleti zamanında Beyşehir'e tabii iken Osmanlı Devleti döneminde Akşehir'e bağlı bir nahiye idi. Ardından 1957 yılında da ilçe haline geldi. Ancak araştırma yaptığımız dönem içerisinde Akşehir'e bağlı olduğundan dolayı bizde araştırmamızda Doğanhisar'ı ele almayı uygun gördük. Ne yazık ki elimizdeki bilgi ve belgeler Doğanhisar ibtidaî mektebinin açılış tarihini, muallim tayinini ve öğrenci mevcudiyetini aydınlatmaya yeterli değildir. Sadece R. 30 Haziran 1323 (M. 13 Temmuz 1907) tarihli imtihan-ı umumi cetvelinden okutulan dersler hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Bu dersler şunlardır¹⁴⁶:

Tablo-14: Doğanhisar Karyesi İbtidaî Mektebi Temmuz 1907 Tarihli Ders Cetveli:

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE
İcra-i şerife ve Elifba	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
İlmihal	İlmihal	Tecvit-i şerife
Kıraat	Hesap	İlmihal
Yazı	Kıraat	Kavaid-i Türkî
	İmla	Hesap
	Yazı	Kıraat
		İmla
		Tarih-i Osmani
		Coğrafya
		Hüsnü Hat

Okulun ilk yıl mevcudu 13, ikinci yıl mevcudu 14 iken son yıldaki mevcudu 7'dir. Şehadetname sahibi olan öğrencilerin bilgisine vakıf değiliz. 1914 yılında ise bir muallimi olan okulda 55 öğrenci eğitim görmektedir¹⁴⁷.

¹⁴⁶ KMA., *Konya ve Umum Mülhakatı İlk Mektepleri İmtihan-ı Umumi Cetveli*.

¹⁴⁷ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

Bu okulların yanı sıra Akşehir kazasına bağlı olarak açılan diğer mektepler kronolojik sırasıyla verilecek olursa, Cihanbeyli nahiyesine bağlı Renkoğlu ve Torunlar karye mektepleri ilk sırada yer alır. R. 25 Mart 1317 (M. 7 Nisan 1901) tarihinde küşad edilen okulların açılış nedeni olarak bu iki karye ahalisinin cehalet nedeniyle şeriattan uzaklaşmaları gösterilmekte, bu nedenle iki karyeye bir ibtidaî mektebi inşa edildiği, dini bilgilere vâkıf ve usul-ı tadrise aşına iki muallimin 200'er kuruş maaşla muallim tayin edildiği bildirilmektedir. Mekteplerin masrafları ve muallim maaşları için ise iki karyeye yakın bir mahalde bir değirmen inşa edilmesi ve bu değirmenin bedel-i icaresiyle masrafların karşılanması gerektiği belirtilmektedir¹⁴⁸. Cihanbeyli dışında Akşehir'in, eski ismi ile Bermende yeni ismi ile Savaş mahallesinde de bir ibtidaî mektebi açıldı. Bu mektebin açılış tarihi tam olarak belli olmamakla birlikte, R. 12 Şubat 1320 (M. 25 Şubat 1905) tarihli belgede mektebe muallim olarak Tahir Efendi'nin 200 kuruş maaşla tayin edildiği bildirilmektedir. Buna göre mektebin açılış tarihinin 1905 yılından önce olduğu kesindir¹⁴⁹. Bermende karyesi ibtidaî mektebinde 1914 yılında 15 öğrenci eğitim almaktadır¹⁵⁰.

Yine kronolojik sıraya uygun olarak açılan diğer iki mektepten bir tanesi, Akşehir'e bağlı bir mahalle olup eski ismi ile Çakarlar, yeni ismi ile de Çakıllar olarak anılan mahallede kuruldu. Kuruluş tarihi R. 19 Ağustos 1322 (1 Eylül 1906) olan mektebe ait muallim tayini ve maaşı, öğrenci mevcudu ve okutulan derslerin ne olduğuna dair bir malumatımız bulunmamaktadır. Ancak dikkat edilirse yukarıda bahsi geçen Tuzlukçu, Görnes ve İbrası (Absarı) karyeleri kısmında değinilen bu mektep için, diğer mekteplerle birlikte masrafları

¹⁴⁸ BOA., *MF. MKT.*, 560/10.

¹⁴⁹ BOA., *MF. MKT.*, 851/37.

¹⁵⁰ KVS., H. 1332/M. 1914, s. 687.

karşılanmak üzere 6 adet hana akar olarak verildi¹⁵¹. 1914 yılında bir muallimi olan okulun 25 öğrencisi bulunmaktadır¹⁵².

Akşehir’de açılan mekteplerden bir diğeri de R. 3 Mayıs 1323 (M. 16 Mayıs 1907) tarihli Mevlüdi ve Koraş karyeleri ibtidaî mektepleridir. Mevlüdi karyesi etfalinin de tedrisata haklarının olduğu belirtilerek Koraş karyesi civarına bir ibtidaî inşası ve Mevlüdi etfalinin de bu mektebe devam etmesi bildirilmektedir¹⁵³.

R. 3 Nisan 1323 (M. 16 Nisan 1907) tarihinde Akşehir’e tabii Reis karyesinde de muntazam bir ibtidaî mektebi açılmış olup, muallimliğine mahallinden ödenmek üzere 200 kuruş maaşla evsaf-ı matlubeye sahip Ömer Efendi tayin edildi¹⁵⁴. Okulun 1914 yılında bir muallimi ve 32 öğrencisi bulunmaktadır¹⁵⁵. Bunun dışında H. 15 Muharrem 1326 (M. 18 Şubat 1908) tarihinde o tarihte Akşehir’e bağlı olan Aşağı Piribeyli karyesinde de bir ibtidaî mektebi inşa edildi. Piribeyli karyesi bugün aşağı ve yukarı olarak ikiye ayrılmış olup, Aşağı Piribeyli Afyonkarahisar’a bağlı iken, Yukarı Piribeyli ise Yunak ilçesine tabidir. Ancak araştırma dönemimiz içerisinde Aşağı Piribeyli Akşehir’e tabi bir karyedir. Bu karyede küşad edilen mektebe, bahsi geçen tarihte yine maaşı mahallinden taahhüt edilen 250 kuruş ile Konya Darülmualimîn mezunu Rıza Efendi tayin edilmiştir¹⁵⁶. 1914 yılında bir muallimi bulunan okulun 32 tane de öğrencisi mevcuttur¹⁵⁷.

Araştırma dönemimiz dahilinde Cihanbeyli nahiyesine dolayısıyla da Akşehir’e bağlı olup, 1953’ten sonra Yunak ‘a tabi olan Aşağı Ağzıaçık (Yeşilyayla) karyesi ibtidaî mektebine de maaşı Maârif bütçesinden karşılanmak üzere 250 kuruş olan, Konya Darülmualimîn mezunu Ali Rıza

¹⁵¹ BOA., *MF. MKT.*, 957/11.

¹⁵² KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

¹⁵³ BOA., *MF. MKT.*, 998/74.

¹⁵⁴ BOA., *MF. MKT.*, 1009/88.

¹⁵⁵ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

¹⁵⁶ BOA., *MF. MKT.*, 1050/23.

¹⁵⁷ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

Efendi tayin edildi¹⁵⁸. Mektebin açılış tarihi ve öğrenci sayısı belli olmamakla birlikte 1914 yılında bir muallimi ve 25 öğrencisi bulunmaktadır¹⁵⁹.

Bunların dışında Cihanbeyli'nin Sarıkaya karyesine R. 25 Mart 1324 (M. 7 Nisan 1908) tarihinde bir ibtidaî mektebi açılıp, maaşı mahallinden taahhüt edilerek 250 kuruş olarak belirlenen Konya Darülmualimîn mezunu Hacı Mehmet Efendi tayin edildi¹⁶⁰.

Günümüzde Yunak ilçesine bağlı bir köy olup araştırma dönemimizde Akşehir'e tabii olan Turgut karyesinde de müceddeden bir ibtidaî mektebi inşa edildi ve muallimliğine mahallinden tedarik edilen 200 kuruş maaşla Darülmualimîn mezunu Seyit Mehmet Efendi tayin edildi¹⁶¹.

3.3. Akşehir Kazasındaki Özel Okullar

Akşehir kazasındaki özel okullar başlığı altında bahsedilecek okullar sadece Müslüman tebaaya ait olan özel okullardır. Yoksa Gayr-i müslim tebaaya ait olan okullar da özel statüsünde kabul edilmektedir. Ancak bu okullara burada değinilmeyip aşağıda Gayr-i müslim cemaat okulları kısmında bahsedilecektir.

Akşehir kazasında özel okullar Kanun-ı Esasi'nin ilanından sonra açılmaya başlamış olup ilki eskiden Akşehir Sancağı Doğanhisar mahiyesine tabii olup şu an Ilgın ilçesi sınırları dahilinde bulunan eski adı ile Argıt, yeni adı ile Argıthanı kasabasıdır. Argıthanı kasabası, nüfusunun azlığı nedeniyle yok olma noktasına gelmiş ve III. Ahmet'in saltanatı zamanında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından yeniden inşa edilmiştir. Bu nedenle kasabada İbrahim Paşa ismiyle birçok yapı, cadde ve sokak görmek mümkündür. Bu yapılardan bir tanesi de İbrahim Paşa Vakfıdır. Kasabayı

¹⁵⁸ BOA., *MF. MKT.*, 1061/25 (26 Rebiu'l evvel 1326/28 Nisan 1908).

¹⁵⁹ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

¹⁶⁰ BOA., *MF. MKT.*, 1078/19.

¹⁶¹ BOA., *MF. MKT.*, 1126/35 (3 Rebiu'l evvel 1327/ 25 Mart 1909).

mamur ettikten sonra bir vakıf inşa ettiren İbrahim Paşa'nın bu vakfı sayesinde, Argıthanı Kasabası yeniden canlanmış ve mektepler, medreseler, kervansaray vb. inşa edilmiştir. Bahsi geçen özel okul da bu vakfın adını almıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 144/20 numaralı belgede açılış tarihi belli olmayan Sadr-ı Esbak Merhum İbrahim Paşa Vakfı Mektebi muallimliğine Mehmet Efendi'nin tayini H. 28 Zilhicce 1309 (M. 24 Temmuz 1892) tarihinde bildirilmektedir¹⁶². Mektebin mevki İbrahim Paşa Camii'nin yanındadır. Mektebin ders programına ait bir belge elimizde olmamakla birlikte, Akşehir'de bulunan diğer ibtidaî mekteplerinden pek de farklı olmadığını düşünmekteyiz.

Akşehir'de Müslüman tebaaya ait olan ikinci okul ise, kaza merkezinde bulunan Feyz-i Hürriyet Mektebidir. İbtidaî derecesinde 3 yıllık bir öğretim müddetini kapsayan ve 33 öğrenci ile bir muallimi bulunan mektep R. 20 Şubat 1326 (M. 5 Mart 1911) tarihinde Kürtzade İbrahim Efendi tarafından tesis edildi. Muallimin ismi ise Turgutlu İsa Efendi'dir¹⁶³.

4. Meşrutiyet Dönemi Akşehir Kazasındaki Ortaöğretim Kurumları

4.1. Akşehir Rüşdiye Mektebi

Akşehir Kazasında modern anlamda açılan ilk okul rüşdiye mektebidir. Okulun açılış tarihi ve bulunduğu mevki ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bir belge olmamasına rağmen Konyalı'nın verdiği bilgilere göre şimdi ki Belediye Parkı'nın bulunduğu mevkide H. 1290 (M. 1873) tarihinde açılmıştır¹⁶⁴.

Meşrutiyet'in ilanını takip eden yılda mektebin salis muallimliğine zam olunarak, muallim-i sanilik görevine 315 kuruş maaşla Mehmet Salim Efendi

¹⁶² BOA., *MF. MKT.*, 144/20.

¹⁶³ KMA., *Mehab-ı Müslimîn ve Gayr-i müslim-i Ecnebiyye'ye Mahsus Ruhsatname Defteri*. bkz. EK-8.

¹⁶⁴ İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 252.

ve bevvaplık¹⁶⁵ görevine de 80 kuruş maaşla Hafız Mustafa Efendi tayin edildi, bu yılda rüşdiye mektebinde öğrenci mevcudu 50 idi¹⁶⁶. Ancak Muallim-i sani Mehmet Salim Efendi'nin ehliyetsiz olması nedeniyle aynı yıl onun yerine 310 kuruş maaş üzerine, H. 1294 (M. 1877) senesi maârif bütçesinin beşinci faslının üçüncü maddesinde yazılan tertibden doksan kuruş zam olunarak 400 kuruş maaşla muallim-i sanilik görevine Darümuallimîn mezunu Ahmet Efendi tayin edildi¹⁶⁷. Ahmet Efendi'nin tayini ile birlikte önceki bevvap olan Hafız Mustafa Efendi'nin de bevvaplık görevini icra etmemesi üzerine yerine Ahmet isimli bir kişi görevlendirildi¹⁶⁸. Muallim-i evvelik görevine ise tayin edilecek Konyalı Hacı Ahmet Efendi'nin tayininden önce, şakirdanın devam jurnallerinin vilayete gönderilmesi ve muallim-i evvele lüzum olup olmadığının anlaşılması istenmektedir. Bunun üzerine mektepte muallim-i evvele ihtiyaç hasıl olmuş olacak ki, muallim-i evvelik görevi Konyalı Hacı Ahmet Efendi'ye verildi¹⁶⁹. Açılışının ve muallim tayinlerinin ardından eğitim-öğretime başlanan rüşdiye mektebine, uzun bir vakit şakirdanın eğitimi için ihtiyaç olan kitap ile risailer gönderilmediği ve döşenmesi için lüzum olan levazımın da henüz gelmediğinden, bunların eksikliği de caiz olmayacağından dolayı muallim-i evvel tarafından Konya Vilayeti 'ne yazılan yazıda maârif kütüphanesinden 141 adet kitap ve risailin gönderilmesi rica edilmektedir¹⁷⁰. Bunun karşılığında ise iki sandık içinde 476 adet kitap ve risail posta ile Akşehir rüşdiye mektebine gönderildi¹⁷¹. Risail ve kitapların gönderilmesinin ardından Maârif Nezaretince Konya Vilayeti

¹⁶⁵ Bevvap: Mevlâna Türbesi'nin türbedarlarına verilen bir isim olmakla birlikte, türbe kapısını açmak ile meşgul oldukları için bu isimle anılmaktaydılar. Sonradan çocukları mektebe getirip götürmek ve mektep işleri ile ilgilenmek de görevleri arasında yer aldı. Bu göreve bevvaplık ya da hademecilik de denilmekteydi. Daha fazla bilgi için bkz., Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, İstanbul, 1993, s. 212.

¹⁶⁶ BOA., *MF. MKT.*, 48/71 (23 Rebiu'l ahir 1294/ 7 Mayıs 1877); *KVS.* H. 1296/M. 1879, s. 151.

¹⁶⁷ BOA., *MF. MKT.*, 60/71 (8 Rebiu'l evvel 1296 / 2 Mart 1879).

¹⁶⁸ BOA., *MF. MKT.*, 61/138 (7 Cemaziye'l evvel 1296/ 28 Mayıs 1879).

¹⁶⁹ BOA., *MF. MKT.*, 53/68 (10 Safer 1295/ 13 Şubat 1878). bkz. EK-9.

¹⁷⁰ BOA., *MK. MKT.*, 54/32 (13 Rebiu'l evvel 1295/ 17 Mart 1878).

¹⁷¹ BOA., *MF. MKT.*, 55/67 (17 Rebiu'l evvel 1295/21 Mart 1878); BOA., *MF. MKT.*, 56/22 (29 Rebiu'l ahir 1295/ 2 Mayıs 1878).

dahilindeki rüşdiye mekteplerine gönderilen hat dersi için meşk mecmuaları, Akşehir ile birlikte birkaç kaza için yeterli gelmediğinden dolayı, Akşehir rüşdiye mektebine istenen ikişer adetten 12 adet meşk mecmuası gönderildi¹⁷².

Muallim-i sanilik görevinde bir yıl kalan Ahmet Efendi'nin azlinden sonra yerine Osman Efendi tayin edilip, muallim-i evvelik görevi ise Konyalı Hacı Ahmet Efendi tarafından yürütülmeye devam etmekteydi. Konyalı Hacı Ahmet Efendi'nin mektepteki şakirdanın sayısının artması sonrasında 400 kuruş olan maaşına zam istemesi sonucu gönderilen yazıda, muallim-i evvel Konyalı Hacı Ahmet Efendi'nin maaşına zam yapılamayacağı ve muallim-i sani tayin edilen Osman Efendi'nin de maaşının mahallinden karşılanması lüzumu bildirilmekteydi¹⁷³. H. 1289 (M. 1880) tarihinde muallim-i evvel Konyalı Hacı Ahmet Efendi'nin görevi sürmekteyken, muallim-i sani Osman Efendi'nin yerine Numan Efendi tayin edilip, ayrıca bir de mektebe Nesih ve Sülus dersi için Ahmet Efendi görevlendirildi. Bevvaplık görevi ise Mehmet Efendi tarafından yapılmaktaydı¹⁷⁴. H. 1300 (M. 1883) yılına gelindiğinde ise, daha önce 50 olan öğrenci sayısı 73'e çıktı. 1880 yılından itibaren muallim-i sanilik görevini icra eden Numan Efendi'nin yerine 1889 yılında aynı göreve getirilmek üzere muallimler arasında imtihan yapıp, muallimlerden bir tanesi imtihana gelmediği, bir tanesi de gerekli fenlere malumatı olmadığı için seçilemeyip, bunun üzerine mahallince seçilip imtihan varakası gönderilen ve imtihanda diğerlerine üstün olan Çumralı Emin Efendi tayin edildi¹⁷⁵. Tayininin ardından memuriyeti tasdik edilen Emin Efendi'nin maaşının yarısının %5'i tekaüd sandığına (Emekli Sandığı) gönderildi. Aynı yıl daha önce Akşehir rüşdiye mektebi muallim-i evvelik görevine getirilen ancak Akşehir'in hava ve suyundan muzdarip olan Salim Efendi başka bir mektebe

¹⁷² BOA., *MF. MKT.*, 57/92 (19 Cemaziye'l ahir 1295/ 20 Haziran 1878).

¹⁷³ BOA., *MF. MKT.*, 65/107, (24 Şaban 1297/ 1 Ağustos 1880).

¹⁷⁴ KVS., H.1298/ M.1880, s. 150.

¹⁷⁵ BOA., *MF. MKT.*, 109/17, (16 Şaban 1306/18 Nisan 1889). bkz. EK-10.

tayinini istemiş ve yerine Mehmet Necip Efendi tayin edilmiştir. Necip Efendi'nin de maaşının yarısı tekaüd sandığına irsal edilmiştir¹⁷⁶. Necip Efendi'nin muallim-i evvel olarak bulunduğu sırada her ne sebeple olduğu bilinmemekle birlikte Mustafa Efendi onun yerine vekaleten bu görevi yürütmektedir. H. 1310 (M. 1893) tarihine kadar muallim-i evvellik görevini vekaleten yürüten Mustafa Efendi ise aynı tarihte görevde bulunduğu süreye ait istihkakı olan 640 kuruşu Konya Vilayeti'nden talep etmektedir¹⁷⁷. Bu tarihte mektep bevvalı olan Hacı Abdurrahman Ağa ise şakirdana yemek-içmek konusunda baskı yaptığı ve bu konuda kendisine yapılan ikazları dikkate almadığı için azledilip yerine Abdülkadir Ağa tayin edildi¹⁷⁸. Mustafa Efendi'nin vekaletinin ardından tekrar görevine devam eden Necip Efendi görevine başladıktan sonra aldığı maaşın ailesine yetmediğini ve gayretli bir şekilde çalıştığını beyan edip maaşına zam istemektedir. Ancak bunun bir karşılığı görülememiş olup, talep ettiği maaşının ve itibarının artması hususu yerine getirilmeyip, aldığı maaşla vazifeye devam etmesi söylenmektedir¹⁷⁹.

Rüşdiyenin muallim-i sanilik görevini yapmakta iken vefat eden Ethem Efendi'nin yerine, vilayet Darümuallimîn mezunu Ahmet Efendizade Hafız Mustafa Efendi'nin tayini uygun olmakla birlikte Konya Vilayeti tarafından, Maârif Nezareti'nden Hafız Mustafa Efendi'nin imtihansız olarak görevine başlaması talep edilmektedir. Ancak Maârif Nezareti, Vilayet Darümuallimîn mezunu olanların rüşdiye muallim-i sanilik görevine imtihansız tayinlerinin uygun olmadığı cevabını vererek bahsi geçen kişinin imtihanının icrasını ve imtihan varakasının da gönderilmesini istemektedir¹⁸⁰. Bunun üzerine imtihanı icra edilip varakası Maârif Nezareti'ne gönderilen Mustafa Efendi muallim-i

¹⁷⁶ BOA., *MF. MKT.*, 103/30, (6 Rebiu'l evvel 1306/ 10 Kasım 1888).

¹⁷⁷ BOA., *MF. MKT.*, 158/9, (21 Cemaziye'l ahir 1310/ 10 Ocak 1893).

¹⁷⁸ BOA., *MF. MKT.*, 171/72, (9 Şevval 1310/ 26 Nisan 1893).

¹⁷⁹ BOA., *MF. MKT.*, 180/65, (18 Muharrem 1311/ 1 Ağustos 1893).

¹⁸⁰ BOA., *MF. MKT.*, 197/88, (17 Şaban 1311/ 23 Şubat 1894).

sanilik görevine tayin edildi ve ilk maaşından 125 kuruş, sonraki her ay maaşından ise %5 tekaüd sandığına irsal edildi¹⁸¹.

Muallim-i sani Hafız Mustafa Efendi'nin istifası üzerine yerine 200 kuruş maaşla Mehmet Hulusi Efendi tayin edilip maaşından her ay aidat-ı malume¹⁸² kesilmektedir¹⁸³.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde okulların masraflarının ve muallim maaşlarının karşılanması meselesi halka ait bir sorumluluktur. Akşehir rüşdiyesi de açılışından yani 1873 yılından 1898 yılına kadar herhangi bir tamirat geçirmemiş olup tamire muhtaç hale geldi. Rüşdiyenin tamiri için halktan iane toplanmak yoluna gidildiyse de toplam masrafın iki bin üç yüz yirmi beş kuruş olması, ayrıca bir de kaza merkezindeki ibtidaî mektebinin de muhtaç-ı tamir olması hasebiyle bu rakamın halka ağır geleceği Akşehir Kaymakamlığı'ndan vilayete bildirildi. Mahallinden mektebin bulunduğu mahalde yapılan tetkikat sonucunu ihtiva eden keşifname defteri, Şehremanetine gönderilip burada iki mühendis tarafından yapılan tetkikat sonrası, kullanılacak malzemenin miktarı ve fiyatıyla, çalıştırılacak kişilerin yevmiyesi tespit edilip, bahsi geçen meblağ uygun bulundu, ardından Mektûbi Kalemî'ne gönderildi ve bu miktarın sarfına izin verilmesi talebinde bulunuldu. Muhasebece de uygun görülen bu meblağın sal-i hale (içinde bulunulan yıl) ait inşaat tertibinden karşılanması ve tamiratın yapılmasında emanet ve maktu usullerinin hangisinin daha faziletli olduğuna karar verilip ona göre yapılması Maârif Nezaretince vilayete bildirilmiştir¹⁸⁴.

Akşehir rüşdiye mektebine 1898 yılında muallim-i sani olarak tayin edilen Mehmet Hulusi Efendi'nin Konya Ziraat Bankası mukayyitliğine geçmesi üzerine yerine, Vilayet Darümuallimîn mezunu olup bir önceki yıl

¹⁸¹ BOA., *MF. MKT.*, 228/32, (15 Cemaziye'1 evvel 1312/14 Kasım 1894).

¹⁸² Aidat-ı malumenin her ay tekaüd sandığına gönderilen maaşın %5'i olduğunu düşünmekteyiz.

¹⁸³ BOA., *MF. MKT.*, 400/40, (26 Muharrem 1316/ 16 Haziran 1898).

¹⁸⁴ BOA., *MF. MKT.*, 412/29, (6 Safer 1316/ 26 Haziran 1898). bkz. EK-11.

Hamidiye Sanayi Mektebinde Ulûm-ı diniyye ve hesap muallimliklerinde bulunan Ali Rıza Efendi'nin tayini ve memuriyetinin tasdiki vilayet meclisi tarafından Maârif Nezareti 'nden istenmektedir. Nezaret ise Ali Rıza Efendi'nin bir heyet-i mümeyyize¹⁸⁵ huzurunda imtihandan geçirilmesini, başarılı olduğu takdirde memuriyetinin tasdik olunacağını bildirmektedir. Ancak vilayet meclisi, Ali Rıza Efendi'nin zaten Vilayet Darümuallimîn mezunu olup, okutulacak derslere aşina olduğunu söyleyip, imtihan yapılmasına gerek olmadığını iddia etmektedir. Hatta eğer Ali Rıza Efendi tekrar imtihana tabii tutulursa bu durumun şehadetname sahibi diğer muallimleri olumsuz etkileyeceği ve isteklerinin azalacağını da iddialarına eklemektedir. Bunun üzerine Maârif Nezareti Ali Rıza Efendi'nin Vilayet Darümuallimîn ibtidaî şubesi mezunu olduğunu, ancak rüşdiye mektebine tayininin talep edildiğini hususiyetle belirterek imtihan yapılması talebini yenilemektedir. Ayrıca rüşdiye muallim-i sanilerinin muallim-i evvellerin yokluğunda onlara vekalet etmek zorunda oldukları üzerinde durarak, muallim-i saniliğe terfi olunacak kişilerin bir heyet huzurunda sınava tabii tutulmasının zorunlu bir uygulama olduğundan bahsetmektedir. Bu zorunluluk üzerine imtihanı yapıp varakası Maârif Nezareti'ne gönderilen Ali Rıza Efendi'nin memuriyeti tasdik edilmiştir¹⁸⁶.

Akşehir rüşdiye mektebine ait R. 10 Temmuz 1321 (M. 23 Temmuz 1905) tarihli imtihan cetveli incelendiğinde:

Tablo-15: Rüşdiye Mektebi Temmuz 1905 Tarihli Ders Cetveli:

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE
Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit	Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit	Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit
Ulûm-ı diniyye	Ulûm-ı diniyye	Ulûm-ı diniyye

¹⁸⁵ Heyet-i Mümeyyize: İmtihanalarda muallimlerin bilgilerini sınanan heyet.

¹⁸⁶ BOA., *MF. MKT.*, 672/26, (23 Cemaziye'1 ahir 1320/ 27 Eylül 1903).

Arabî ¹⁸⁷	Arabî- Farişî	Arabî
Sarf-ı Osmani	Sarf-ı Osmani	Farişî ¹⁸⁸
Hesap	Hesap	Sarf ve Nahv-i Osmani
Coğrafya	Coğrafya	Hesap
Kıraat	Tarih	Hendese
Hüsnü Hat	Ziraat	Coğrafya
	Kıraat	Tarih
	Hüsnü Hat	Ziraat
		Hıfz'üs sıhha
		Kıraat ve İmla
		Hüsnü Hat

Derslerinin okutulduğu görülmektedir¹⁸⁹. Ders saatleri hakkında bir malumatımız olmamakla birlikte, 1316 (1898-1899) yılında yayımlanan Maârif Salnamesi'nde mekatib-i rüşdiyye ve idadiye de okutulacak ulûm ve fününun haftalık adedini gösteren cetvelde ders saatlerinin şu şekilde olması gerektiği bildirilmiştir¹⁹⁰:

Tablo-16: Rüşdiyye Mektepleri Haftalık Ders Saatleri:

DERS ADI	HAFTALIK ADEDİ		
	1.Sene	2.Sene	3.Sene
Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit	3	2	2
Ulûm-ı diniyye	3	2	2
Arabî	1	2	2

¹⁸⁷ Arabî dersi muhteva olarak sarf, kıraat, imla-i Arabî, nahv den oluşmakla birlikte, merfuat (zamme ile harekeli kelimeler), mansubat (Arapçaya mahsus sondaki harfi üstün okumak) ve mecrurat (sondaki harfi "i" olarak okumak) gibi gramer kuralları üzerinde yoğunlaşmaktaydı.

¹⁸⁸ Farişî dersinde ise kavaide başlamadan önce kolay kelimeler ile basit cümleler ezberlettirilecek, ulûm-ı sarf, icra-i kelimeler, keyfiyet (bir ismin müzekker ya da müennes olma hali), zaman, alet ve mekân isimleri, ism-i musaggar (küçültme ekleri) sayıların gösterilmesi ile devam edecektir.

¹⁸⁹ KMA., *Konya ve Bütün Mülhakatı Rüşdiyye Mekteplerinin İmtihan-ı Umumi Cetvelleri (1321-1324 arası)*.

¹⁹⁰ MS., H.1316/ M. 1898-1899, s. 191.

Farisî	-	1	1
Hesap	2	2	2
Coğrafya	2	2	2
Tarih	-	2	2
Hıfs'üz sıhha	1	1	1
Hüsnü Hat	1	1	1

Bu iki tablo kıyaslandığında Akşehir rüşdiye mektebinde Maârif Nezareti tarafından belirlenen programa büyük ölçüde uyulduğu görülmektedir. Bu da bize ülke genelinde eğitim-öğretim faaliyetlerinde bir birliklilik olduğunun ispatıdır. Yalnızca ufak farklar olmakla beraber, örneğin Hıfz'üs sıhha dersi hem birinci ve ikinci hem de üçüncü sınıfta gösterilmesi gereken bir ders iken ilk iki sınıfta gösterilmeyip, sadece üçüncü sınıfta gösterilmiştir.

Yukarıda tamirinden bahsedilen rüşdiye mektebinin garb (batı) tarafındaki duvarının çok yağmur yağması nedeniyle yıkıldığı ve tamiri için sekiz yüz yirmi kuruşa ihtiyaç duyulduğu H. 11 Cemaziye'l ahir 1322 (M. 23 Ağustos 1904) tarihinde Maârif Nezareti'ne yazılmaktadır. Bir de eğer ki şu an tamiri yapılmazsa masrafın artacağı da eklenmektedir. Böylelikle tamirata onay veren Maârif Nezareti masrafın sal-i hal inşaat tertibinden karşılanmasını uygun görmüştür¹⁹¹. Bu yıl icra edilen imtihan-ı umumiye göre okutulan dersler ise şunlardır¹⁹²:

Tablo-17: Rüşdiye Mektebi Temmuz 1906 Tarihli Ders Cetveli:

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE
Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit	Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit	Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit
Ulûm-ı diniyye	Ulûm-ı diniyye	Ulûm-ı diniyye
Arabî	Arabî	Arabî

¹⁹¹ BOA., *MF. MKT.*, 818/24.

¹⁹² KMA., *Konya ve Bütün Mülhakatı Rüşdiye Mekteplerinin İmtihan-ı Umumi Cetvelleri (1321-1324 arası)*. bkz. EK-12.

Sarf-1 Osmani	Farisî	Farisî
Hesap	Sarf-1 Osmani	Sarf-1 Osmani
Coğrafya	Hesap	Hesap
Nasihât	Coğrafya	Hendese
Kıraat	Tarih	Coğrafya
Hüsnü Hat	Ziraat	Tarih
Hal ve Hareket	Vezaif-i Etfal	Ziraat
	Hüsnü Hat	Hıfz'üs sıhha
	Hal ve Hareket	Talim-i Veledat
		Hüsnü Hat
		Hal ve Hareket

R. 1321 (M.1905) ve R. 1322 (M.1906) yıllarındaki programlar karşılaştırıldığında genel olarak pek fark görülmemekle birlikte, Nasihat, Hal ve Hareket, Vezaif-i Etfal ve Talim-i Veledat gibi yeni derslerin eklenmiş olduğu da hemen göze çarpmaktadır. Ancak bu derslerin içerikleri ile ilgili elimizde malumat bulunmamaktadır. R. 1323 (M. 1907) yılı ders cetveli de bir önceki sene ders cetvelleri ile aynıdır.

R. 1324 (M.1908) yılı imtihan-ı umumi cetvelinde ise okutulan dersler şu şekildedir¹⁹³:

Tablo-18: Rüşdiye Mektebi 1908 Tarihli Ders Cetveli:

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE
Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit	Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit	Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit
Ulûm-ı diniyye	Ulûm-ı diniyye	Ulûm-ı diniyye
Sarf-1 Osmani	Sarf-1 Osmani	Talim-i Veledat
Arabî	Arabî	Nahv-i Osmani
Hesap	Farisî	Kitabet
Coğrafya	Vezaif-i Etfal	Hesap

¹⁹³ KMA., *Konya ve Bütün Mülhakatı Rüşdiye Mekteplerinin İmtihan-ı Umumi Cetvelleri (1321-1324 arası)*.

Ahlak ¹⁹⁴	Hesap	Hendese
Kıraat Fenni	Coğrafya	Coğrafya
İmla	Tarih-i İslam	Ziraat
Hüsnü Hat	Ziraat	Hıfz'üs sıhha
	İmla	Tarih-i Osmani
	Hüsnü Hat	İmla
		Hüsnü Hat

R. 1324 (M. 1908) tarihli ders cetvelinde görüldüğü üzere Ahlak, Tarih-i İslam, Nahv-i Osmani gibi dersler müfredata yeni eklenmiştir.

Maârif-i Umumiye Nezareti tarafından yayımlanan müfredat programı göz önüne alındığında, rüşdiye mekteplerinde okutulması planlanan derslerin çoğunluğuna Akşehir rüşdiye mektebin de riayet edildiği görülmektedir. Ancak esas dikkatimizi celp eden husus müfredatta Türkçe dersinin ilk yıl 7, ikinci yıl 6, ve üçüncü yıl da 4 saat olmak üzere okutulması istenirken bahsi geçen dört ayrı imtihan-ı umumi cetvelinde de Türkçe dersinin yer almadığı görülmektedir¹⁹⁵. Bu dersin yerine Sarf-ı Osmani ve Kıraat dersi ayrı ayrı gösterilerek iki ayrı ders olarak işlenmiştir. Türkçe dersi dışındaki bütün dersler müfredata uygun şekilde gösterilmiştir.

H. 2 Ramazan 1325 (M. 9 Ekim 1907) tarihine gelindiğinde ise, Akşehir rüşdiye mektebi muallim-i evvelik vazifesini devam ettirmekte olan Rüştü Efendi, Uluborlu Kazası rüşdiye mektebi muallim-i evveli Hacı Mehmet Necip Efendi ile becayiş¹⁹⁶ talep etmiş ve Akşehir rüşdiye mektebi muallim-i evvelik görevi araştırma dönemimiz sonuna kadar Hacı Mehmet Necip Efendi

¹⁹⁴ Ahlak dersi umumiyetle Ahlak ilminin tanıtılması, umumi ve şahsi vazifelerimiz, hayırlı olan işler, fazilet, saadet, sabır, aileye karşı vazifeler, kanunlara itaat gibi konuları kapsamaktadır. bkz. MS., H.1316/M. 1898-1899, s. 201-202.

¹⁹⁵ MS., H.1316/ M. 1898-1899, s. 191.

¹⁹⁶ Becayış: Karşılıklı yer değiştirme. bkz. EK-13.

tarafından idare edilmiştir¹⁹⁷. Başka bir muallim tayini yapıldıysa da elimizde bu konu ile ilgili malumat bulunmamaktadır.

H. 5 Zilhicce 1325 (M. 9 Ocak 1908) tarihinde tamiratının üzerinden 4 yıl geçen rüşdiye mektebinin bu kez de talebe odalarının taban tahtalarının onarılması icap etmiş ve beş yüz yirmi iki kuruş sarfı Maârif Nezareti'nden sorulmuştur. Tıpkı diğer tamirlerde olduğu gibi bunun da sal-i hal inşaat tertibinden karşılanması uygun bulunmuştur¹⁹⁸.

Elimizde Akşehir rüşdiye mektebine ait olan son imtihan-ı umumi cetveline göre ise R. 1329 (M.1913) tarihinde şakirdana gösterilen dersler şunlardan ibarettir¹⁹⁹:

Tablo-19: Rüşdiye Mektebi 1913 Tarihli Ders Cetveli:

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE
Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit	Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit	Kur'an-ı Kerim Maa Tecvit
Ulûm-ı diniyye	Ulûm-ı diniyye	Ulûm-ı diniyye
Türkçe	Arabî	Arabî
Hesap	Farisî	Farisî
Coğrafya	Türkçe	Türkçe
Tarih-i İslam	Hesap	Hesap
Malumat-ı Fenniyye	Hendese	Hendese
Kıraat	Coğrafya	Coğrafya
İmla	Tarih -i Osmani	Tarih-i Umumi
Hüsnü Hat	Malumat-ı Fenniyye	Malumat-ı Fenniyye
Tavır ve Hareket	Malumat-ı Medeniyye	Malumat-ı Medeniyye
	Kıraat	Kıraat
	İmla	İmla
	Fransızca ²⁰⁰	Fransızca

¹⁹⁷ BOA., *MF. MKT.*, 1021/27. bkz. EK-14.

¹⁹⁸ BOA., *MF. MKT.*, 1034/44.

¹⁹⁹ KMA, *Muhtelif Konya ve Civarı Rüşdiye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri (1326'dan İtibaren)*.

²⁰⁰ Fransızca dersi, Fransız alfabesi, yazı ve imlası ile kurallarının gösterilmesi, öğrencilere basit ezberlerin yaptırılıp bunların tahtalara ve öğrencilerin defterlerine yazılmasından ibaret bir derstir. bkz. *MS.*, H. 1316/ M. 1898/1899, s. 214.

	Hüsnü Hat	Hüsnü Hat
	Resim	Resim
	Tavır ve Hareket	Tavır ve Hareket

1913 yılı imtihan-ı umumi cetveli göz önünde bulundurulduğu vakit, Fransızca, Malumat-ı Fenniyye ve Medeniyye, Tarih-i Umumi, Türkçe gibi derslerin müfredata eklendiğini ve Ahlak, Sarf ve Nahv-i Osmani, Vezaif-i Etfal, Hıfz'üs sıhha, Ziraat ve Kitabet gibi derslerin artık müfredatta olmadığını görmek mümkündür.

Akşehir rüşdiye mektebinin ilk açıldığı sırada 50 öğrencilik bir okul olduğunu ve 1883 yılına gelindiğinde okulun mevcudunun 73'e çıktığını yukarıda belirtmiştik. Ancak 1883 tarihinden 1905 tarihine kadar okuldaki öğrenci mevcudu hakkında bir bilgi sahibi değiliz. Elimizde sadece R. 1321 (M. 1905) – R. 1329 (M. 1913) yılları arasına ait öğrenci mevcudu bulunmaktadır.

Tablo-20: Rüşdiye Mektebi Yıllara Göre Öğrenci Mevcudu:

YILLAR	SINIFLAR VE ÖĞRENCİ MEVCUDU			TOPLAM
	1.SENE	2.SENE	3.SENE	
1905	25	24	12	61
1906	24	17	21	62
1907	25	22	13	60
1908	28	20	16	64
1913	43	34	19	96

Tabloya bakıldığında genel olarak 1913 yılına kadar neredeyse istikrarlı diyebileceğimiz bir mevcut varken 1913 yılında önemli bir artış görülmektedir. 1914 tarihli Konya Vilayeti Salnamesi'nde rüşdiye mektebinin o yıl içerisinde

130 erkek öğrencisinin olduğu ve açılışından 1914 yılına kadar toplamda 446 öğrenci mezun olduğu bildirilmektedir²⁰¹.

1905-1913 yılları arasında şehadetname almaya hak kazanan öğrenci sayısı ise şu şekildedir²⁰²:

Tablo-21: 1905-1913 Yılları Arası Akşehir Rüşdiye Mektebi Şehadetname Alan Öğrenci Sayıları:

YILLAR	3.SINIF MEVCUDU	ŞEHADETNAME ALANLARIN SAYISI
1905	12	12
1907	13	13
1908	16	16
1913	19	18

Görüldüğü üzere rüşdiye öğrencilerinin büyük çoğunluğu şehadetname almaya hak kazanarak mezun olabilmişlerdir. İmtihan-ı umumi cetvellerine baktığımızda öğrencilerin her yıl sonunda sorumlu oldukları derslerden imtihan edildiklerini ve bu imtihanlardan aldıkları notların toplanarak geçme derecesinin belirlendiği görülmektedir²⁰³. İmtihan-ı umumi cetvellerinde öğrencilerin yaş durumları ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte peder ve velilerinin isimleri ve lakaplarından Akşehir Kazasının dönem

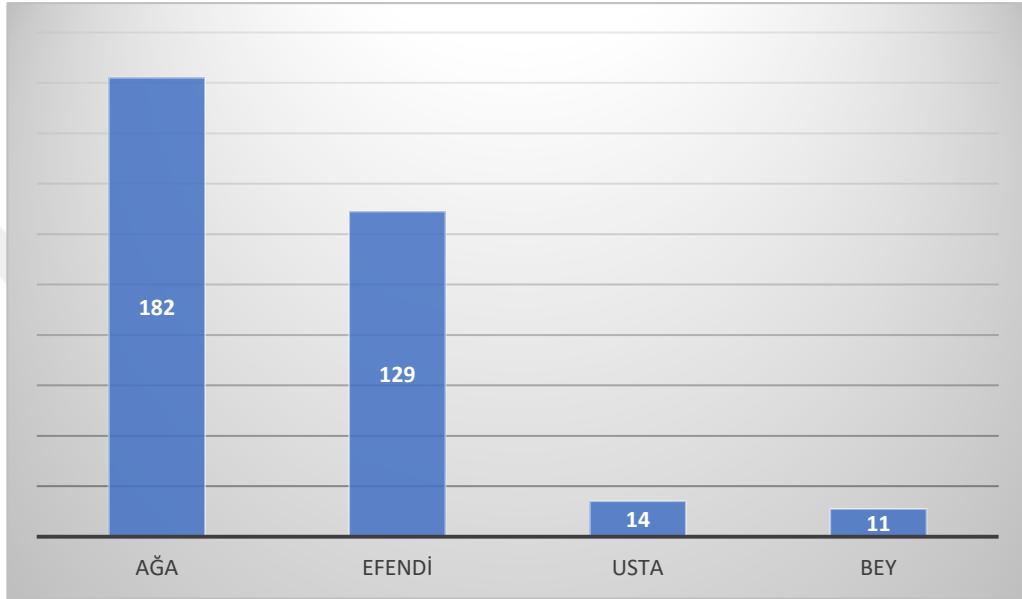
²⁰¹ KVS., H. 1332/ M. 1914, s. 687.

²⁰² KMA., *Konya ve Bütün Mülhakatı Rüşdiye Mekteplerinin İmtihan-ı Umumi Cetvelleri (1321-1324 Arası)*; KMA., *Muhtelif Konya ve Civarı Rüşdiye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri (1326'dan İtibaren)*.

²⁰³ İmtihanlarda puanlar 10 üzerinden değerlendirilmekte olup derecelendirme şu şekildedir: Aliyyü'l Âlâ (9-10 Pekiyi), Âlâ (8 İyi), Karib-i Âlâ (6-7 İyiye yakın), Vasat (5 Orta), Karib-i Vasat (4 Ortaya yakın), Zayıf (3), Edna (1-2 Pek zayıf). Her imtihan-ı umumiden terfi-i sınıf (sınıf geçme) için her bir dersin notunun en az 4 olması, not ortalamasının ise 5 olması gerekmektedir. Şehadetname için kabul edilen not ise 6'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 236.

içerisinde sosyal durumunu çıkarmak mümkündür. Biz de bu bağlamda Akşehir rüşdiye mektebi veli isimlerinden hareketle Akşehir toplumunun sosyal statülerini incelemeyi uygun bulduk.

Tablo-22: Akşehir Rüşdiye Mektebi Veli Profilini Gösterir Grafik:

Grafik göz önüne alındığında “ağa” ve “efendi” lakaplarının diğerlerine oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bu lakaplar esasen tebaa-devlet arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Örneğin; Efendi ilmiye sınıfını temsil eden bir unvan iken Ağa, askeri zümre ya da devlet yönetiminde yer alan kişiler için kullanılan bir terimdir. Bey ise yine devlet yönetiminde yer alan kişiler için kullanılırken Efendi ile aynı yerde kullanılmaktadır.

Akşehir rüşdiye mektebi ile ilgili 1914 yılından sonra herhangi bir malumatımız bulunmamakla beraber Konyalı'nın aktardığı bilgilere göre 1924 yılında rüşdiye mektebi yıkılmıştır²⁰⁴.

²⁰⁴ İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 252.

4.2. Akşehir İdadî Mektebi

Akşehir İdadî mektebi hakkında Osmanlı Arşivi ve Konya Vilayeti Salnamelerinde herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen, biz bu mektebin 1914 yılında açıldığını Konya 1914-1915 yılı İl Genel Meclisi Tutanaklarından öğrenmekteyiz²⁰⁵. Mektep şu an Kuşku Mahallesiindeki Gazi Mustafa Kemal İlkokuluna ait olan bina da açılmış ve 1923'e kadar burada eğitime devam edilmiştir. Ancak daha sonra idadî mektebi kapatılıp, bina ortaokul için tahsis edilmiştir. Aslında 1913 tarihinde yürürlüğe giren Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati ile bir orta öğretim kurumu olarak kabul gören rüşdiye mekteplerinin ilk mekteplerle birleştirilmesi sonucu Osmanlı Devleti'nde idadî mektepleri de ortadan kalkmıştı. Ancak bazı mektepler Nûmune Rüşdiyeleri adıyla Cumhuriyet Devri'ne kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir²⁰⁶. Akşehir İdadî mektebinin de bu mekteplerden bir tanesi olması muhtemel diye düşünmekteyiz. Elimizde sadece idadî mektebine ait imtihan-ı umumi cetvelleri bulunmaktadır.

İlki okulun da açıldığı yıl olan R. 1329-1330 (H. 1913-1914) tarihli imtihan cetvelinde okulda tedris edilen dersler şunlardır²⁰⁷:

Tablo-23: Akşehir İdadî Mektebine Ait 1913-1914 Yılı Ders Cetveli:

EVVEL		MUTAVASSIT		ÂLİYYE	
Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
Din Dersleri	Din Dersleri	Din Dersleri	Din Dersleri	Din Dersleri	Din Dersleri
Türkçe	Türkçe	Türkçe	Türkçe	Türkçe	Türkçe
Musahabat-ı Ahlakiye	Musahabat-ı Ahlakiye	Musahabat-ı Ahlakiye	Musahabat-ı Ahlakiye	Musahabat-ı Ahlakiye	Musahabat-ı Ahlakiye
Hesap	Tarih	Tarih	Tarih	Tarih	Tarih

²⁰⁵ *Yeni Konya Gazetesi*, S. 11558-11563-4, 18 Ocak 1980, s. 2-5.

²⁰⁶ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 273.

²⁰⁷ KMA., *Antalya ve Akşehir Mekteb-i İdadîleri İmtihan-ı Umumi Cetvelleri*

Ziraat	Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya
Resim	Hesap	Hesap	Hesap	Hesap	Hesap
Eşya Dersleri	Eşya Dersleri	Hendese	Hendese	Hendese	Hendese
El İşleri	Ziraat	Eşya Dersleri	Eşya Dersleri	Eşya Dersleri	Eşya Dersleri
Terbiye-i Bedeniye	Resim	Ziraat	Ziraat	Ziraat	Ziraat
Musikî	El İşleri	Resim	Resim	Resim	Resim
Hal ve Hareket	Musikî	El İşleri	El İşleri	El İşleri	El İşleri
Dikiş	Hal ve Hareket	Terbiye-i Bedeniye	Terbiye-i Bedeniye	Terbiye-i Bedeniye	Terbiye-i Bedeniye
Sa'y ve Gayret	Dikiş	Musikî	Musikî	Musikî	Musikî
İntizam Perverlik	Sa'y ve Gayret	Hal ve Hareket	Hal ve Hareket	Hal ve Hareket	Hal ve Hareket
	İntizam Perverlik	Dikiş	Dikiş	Dikiş	Dikiş
		Sa'y ve Gayret	Sa'y ve Gayret	Sa'y ve Gayret	Sa'y ve Gayret
		İntizam Perverlik	İntizam Perverlik	İntizam Perverlik	İntizam Perverlik

R. 1330-1331 (M. 1914-1915) yılına ait imtihan cetvelinde ise müfredata yeni dersler eklenmiş ve birtakım dersler de çıkarılmıştır. Bu sene gösterilen dersler şunlardır²⁰⁸:

Tablo-24: İdadî Mektebine Ait 1914-1915 Yılı Ders Cetveli:

		Devre-i Aliyye	
İhzarî (Hazırlık) Sınıfı	Mutavassıt Sınıf	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf
Ulûm-ı diniyye	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
Hikmet ²⁰⁹	Ulûm-ı diniyye	Ulûm-ı diniyye	Ulûm-ı diniyye
Kıraat	Usul-ı Tahrir	Usul-ı Tahrir	Usul-ı Tahrir
Ezber	İmla	İmla	İmla
Kavaid (Kaide-i Usul)	Kıraat	Kıraat	Kıraat
Kitabet	Ezber	Ezber	Ezber

²⁰⁸ KMA., *Antalya ve Akşehir Mekteb-i İdadileri İmtihan-ı Umumi Cetveli*.

²⁰⁹ İlm-i Hikmet felsefe konularını inceleyen bilimdir. Hikmet dersinde ise felsefe ile ilgili konuşmalar yapılmaktadır.

Hesap	Sarf-1 Osmani	Nahv-i Osmani	Sarf-1 Osmani
Malumat-1 Medeniyye	Malumat-1 Medeniyye	Hesap	Hesap
Hendese	Hendese	Malumat-1 Medeniyye	Malumat-1 Medeniyye
Fransızca	İlm-i Eşya	Hendese	Hendese
Nebatat ²¹⁰	Ziraat	İlm-i Eşya	İlm-i Eşya
Kimya	Coğrafya	Ziraat	Ziraat
Coğrafya	Tarih	Coğrafya	Coğrafya
Tarih	Hüsnü Hat	Tarih	Tarih
Cebir	El İşleri	Hüsnü Hat	Hüsnü Hat
Hüsnü Hat	Resim	El İşleri	El İşleri
Hatt- Fransevi	Gına ²¹¹	Resim	Gına
	Terbiye-i Bedeniye	Gına	Resim
		Terbiye-i Bedeniye	Terbiye-i Bedeniye

R. 1332-1333 (M. 1916-1917) yılı imtihan-ı umumi cetveline göre gösterilen dersler ise şöyledir²¹²:

Tablo-25: İdadî Mektebine Ait 1916-1917 Yılı Ders Cetveli:

İhzari (Hazırlık)	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	İhzari (Hazırlık)	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf
Hesap ve Cebir	Cebir	Cebir	Ulûm-1 diniyye	Ulûm-1 diniyye	Ulûm-1 diniyye
Ulûm-1 diniyye	Ulûm-1 diniyye	Ulûm-1 diniyye	Malumat-1 medeniyye	Malumat-1 medeniyye	Malumat-1 hukukiyye
Hendese	Hendese	Hendese	Türkçe Kıraat	Malumat-1 iktisadiyye	Malumat-1 iktisadiyye
Hikmet	Hikmet	Hikmet	Türkçe Ezber ve İnşa	Türkçe Kıraat	Türkçe Kıraat
Ulûm-1 tabiyye	Kimya	Kimya	Türkçe Sarf ve Nahv	Türkçe Sarf ve Nahv	Türkçe Sarf ve Nahv

²¹⁰ Nebat; bitki demektir. Nebatat ise Botanik ilmi anlamına gelip, derste öğrencilere bitkiler ile ilgili malumatlar verilmektedir.

²¹¹ Gına; musikî dersidir.

²¹² KMA., *Antalya ve Akşehir Mekteb-i İdadileri İmtihan-ı Umumi Cetvelleri*.

Kimya	Ulûm-1 tabiiye	Ulûm-1 tabiiye	Türkçe Tahrir	Türkçe Tahrir	Türkçe Tahrir
Tarih	Tarih	Tarih	Fransızca	Fransızca	Fransızca
Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya ve kozmografya ²¹³	Hatt-1 Fransevî	Türkçe Ezber ve İnşa	Hatt-1 Fransevî
Kıraat	Sarf	Sarf	Tarih	Hatt-1 Fransevî	Tarih
Ezber	Ezber	Tahrir	Coğrafya	Tarih	Coğrafya ve Kozmografya
Sarf	Kıraat	Kıraat	Hesap ve Usul-1 Defter	Coğrafya ve Kozmografya	Hesap ve Usul-1 defter
Usul-1 Tahrir	Usul-1 Tahrir	Fransızca	Hendese	Hesap, Usul-1 Defteri	Hendese
Fransızca	Fransızca	Hüsni Hatt-1 Fransevî	Cebir	Hendese	Cebir
Malumat-1 medeniyye	Malumat	Hüsni Hatt-1 Türkî	Malumat-1 Hikemiye	Cebir	Malumat-1 Hikemiye
Hüsni Hatt-1 Fransevî	Hüsni Hatt-1 Fransevî	El İşleri	Malumat-1 Kimyeviye	Malumat-1 Hikemiye	Malumat-1 Kimyeviye
Hüsni Hatt-1 Türkî	Hüsni Hatt-1 Türkî	Resim	Malumat-1 Tıbbiye ve Sıhhiye	Malumat-1 Kimyeviye	Malumat-1 Tıbbiye ve Sıhhiye
El İşleri	El İşleri	Terbiye-i Bedeniye	Resim	Malumat-1 Tıbbiye ve Sıhhiye	Resim
Resim	Resim		El İşleri	Resim	El İşleri
Terbiye-i Bedeniye	Terbiye-i Bedeniye		Hüsni Hat	El İşleri	Terbiye-i Bedeniye
			Terbiye-i Bedeniye	Terbiye-i Bedeniye	Hüsni Hat
				Hüsni Hat	

²¹³ Kozmografya, yıldızların yerleri ve hareketleri ile ilgilenen bir ilimdir.

Genel itibariyle iki program kıyaslandığında derslerin büyük çoğunluğu aynı olmakla birlikte, Tıbbiye ve Sıhhiye, Kozmografya, Hüsnü Hatt-1 Fransevî, Defter Tutmak Usulü ve Malumat-1 Hukukiye ile Malumat-1 Nafia gibi birtakım yeni derslerin eklendiği de hemen göze çarpmaktadır.

R. 1333-1334 (M. 1917-1918) yılı imtihan-ı umumi cetvelinde de dersler pek farklı olmamakla birlikte, bunun yanı sıra Ahlak, Arabî ve Farisî gibi derslerin de Fransızca ile birlikte okutulduğu dikkat çekmektedir.

Tablo-26: İdadî Mektebine Ait 1917-1918 Yılı Ders Cetveli:

İhzarî (Hazırlık)	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Dördüncü Sınıf	Beşinci Sınıf
Hesap ve Cebir	Cebir	Ulûm-1 diniyye	Ulûm-1 diniyye	Ulûm-1 diniyye	Ulûm-1 diniyye
Ulûm-1 diniyye	Ulûm-1 diniyye	Arabî	Arabî	Arabî	Arabî
Hendese	Hendese	Farisî	Farisî	Farisî	Cebir
Hikmet	Hikmet	Hesap	Hesap	Hesap	Hesap
Ulûm-1 Tabiiye	Kimya	Tarih	Hendese	Hendese	Hendese
Kimya	Ulûm-1 Tabiiye	Türkçe	Tarih	Tarih	Tarih
Tarih	Tarih	İlm-i Eşya	Fransızca	Fransızca	Fransızca
Coğrafya	Coğrafya	Coğrafya	Türkçe	Hıfz'üs sıhha	İnşa
Kıraat	Sarf	Resim	Coğrafya	Malumat-1 Nafia	Usul-1 Defter
Ezber	Ezber	Ahlak	İlm-i Eşya	Coğrafya	Malumat-1 Nafia
Sarf	Kıraat	Hüsnü Hat	Hıfz'üs sıhha	Resim	Coğrafya
Usul-1 Tahrir	Usul-1 Tahrir		Hüsnü Hat	Ahlak	Resim
Fransızca	Fransızca			Hüsnü Hat	Ahlak
Malumat-1 Medeniye	Malumat-1 medeniye				Farisî
Hüsnü Hatt-1 Fransevî	Hüsnü Hatt-1 Fransevî				Hüsnü Hat
Hüsnü Hatt-1	Hüsnü Hatt-1				

Türkî	Türkî				
El İşleri	El İşleri				
Resim	Resim				
Terbiye-i Bedeniye	Terbiye-i Bedeniye				

Akşehir idadî mektebine ait elimizdeki son imtihan-ı umumi cetveli olan R. 1334-1335 (M.1918-1919) ve R. 1335-1336 (M. 1919-1920) yıllarına ait tablolar da derslerin diğerlerinden bir farkı bulunmamaktadır. Bu nedenle bu yıllara ait bir ders cetveli tablosunu tekrara düşmemek açısından eklememeyi uygun gördük. Ne yazık ki bu cetvellerin birçoğunda öğrenci mevcudu ve mezun olan öğrenci sayısı belli olmadığı için elimizde bu konu ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere 1923 yılına kadar eğitime devam eden mektep, binası ile birlikte yerini orta okula bırakmıştır.

5. Akşehir Kazasında Okulların Gelir Kaynakları ve Muallim Maaşlarının Karşlanması Meselesi

Osmanlı Devleti'nde, Sıbyân ve ibtidaî mekteplerinin açılması ve masrafları ile muallim maaşlarının karşılanması için devlet tarafından oluşturulan özel bir bütçe mevcut değildi. Bu okullar genellikle vakıflar tarafından ya da halktan toplanan ianelerle kurulur, masraf ve muallim maaşları da buralardan karşılanırdı. Ancak yukarıda örnekleri de görüldüğü üzere halkın ianelerinin yeterli gelmediği zamanlarda Maârif Nezareti'nden de bu konu ile ilgili yardımlar istenmiştir.

Akşehir kaza merkezi ve karyelerinde açılan ibtidaî mektepleri de bu şekilde açılmıştır. Mekteplerin tamirâtı ya da muallim maaşlarının karşılanması için çoğunlukla halktan iane toplamak yoluna gidilmiş, bazen de evkaf-ı münderise (harap durumda olan vakıf) hasılatından karşılanması gerektiği Maârif Nezareti tarafından bildirilmiştir. Bu duruma bir örnek H. 18 Rebiu'l ahir 1308 (M. 1 Aralık 1890) tarihli belgedir. Burada Akşehir'de açılmış olan iki ibtidaî mektebinin muallimlerinin maaşının evkaf-ı münderise hasılatından

ödenmesi ve maaşlarından tekaüd sandığına gönderilecek olan meblağın kesilmesi istenmektedir²¹⁴.

Benzer şekilde Akşehir Kazasına bağlı Cihanbeyli Nahiyesinin Renkoğlu ve Torunlar Karyeleri için inşa edilen ibtidaî mektebinin masraflarını karşılamak için iki karyeye yakın bir mevkie inşa edilen değirmen mektebe akar olarak bırakılmıştır²¹⁵.

Halktan toplanan ianelerin yanı sıra evkaf-ı münderise varidatları da taşrada eğitim-öğretim için önemli finans kaynaklarındandı. R. 22 Eylül 1298 (M. 4 Ekim 1882) tarihinde yayımlanan Evkaf-ı Münderise Talimatı ile özel şartlara bağlı bazı vakıfların maârife devredilmesi söz konusu oldu. Böylelikle harap vaziyette bulunan bazı vakıflar maârife terk olunarak bunlar eğitime finans kaynağı olarak kullanıldı²¹⁶. Bunun üzerine Akşehir’de vaki Seyit Mahmut Hayrani türbesinin evkafından olan hamam, harap olması sonucu H. 1314 (M. 1896-1897) tarihinde maârif sandığına alınmış, müzayedeye verilerek sekiz bin kuruş talep edilmiş ve buradan gelen meblağın kaza merkezindeki ibtidaî mekteplerine ve inşa edilecek olan inas rüşdiyesine sarfı Maârif Nezareti’nden istenmiştir²¹⁷.

Benzer şekilde Akşehir’de yolcular için vaktiyle inşa ve vakfedilmiş olan kervansarayın harap bir vaziyette olduğu ve zaten yolcular için yemek dağıtmasının da zorlama bir şekilde yapıldığı bir Maârif müfettişi marifetiyle fark edilmiş ve Maârif Nezareti’ne bildirilmiştir. Ayrıca mütevellisi tarafından etrafına yeni bölümler eklenerek mülk haline getirilen bu kervansarayın mütevellisinin vefat ettiği ve etrafındaki hane ile dükkanların da mülkiyeti değiştirilemeyeceğinden dolayı bunların maârif namına zapt edilmesi

²¹⁴ BOA., *MF. MKT.*, 124/40.

²¹⁵ BOA., *MF. MKT.*, 560/10 (25 Mart 1317/ 7 Nisan 1901). bkz. EK-14.

²¹⁶ Kerim Sarıçelik, *a.g.e.*, s. 41.

²¹⁷ BOA., *MF. MKT.*, 819/18 (7 Safer 1322/ 23 Nisan 1904). bkz. EK-15.

istenmektedir. Maârifeye devredilecek olan bu kervansarayın ibtidaî mekteplerinin masrafları için kullanılması planlanmaktadır²¹⁸.

Bunun yanında Akşehir Kazasında Hacı Yahya Efendi adındaki bir kişi oturduğu evin tapusunu maârifeye devretmiş ve buna karşılık olarak bahsi geçen hanenin tapu senedi Konya Vilayeti'nden istenmiştir²¹⁹. Ancak bu hanenin hangi mahalde olduğu ve hangi mektep için kullanıldığı hususunda bir bilgiye sahip değiliz.

Küşadı halk tarafından yapılıp yine masrafları da halk tarafından karşılanan mekteplerin yanında, masrafları devlet tarafından karşılanan mektepler de bulunmaktadır. Örneğin yukarıda da bahsi geçtiği üzere Akşehir rüşdiye mektebinin yapılması planlanan tamirine ait masrafın, halktan toplanan ianelerle karşılanması gerektiği bilinmesine rağmen masrafın çok olduğu ve bir de kaza merkezinde bulunan ibtidaî mektebinin de muhtaç-ı tamir olduğu belirtilerek bahsi geçen meblağın Şehremanetince karşılanması istenmektedir. Yapılan tetkikat neticesinde meblağ uygun bulunmuş ve sal-i hal inşaat tertibinden karşılanması gerektiği belirtilmiştir²²⁰.

Son olarak başka bir belgede Akşehir'de arazi-i emiriyeden olup Akşehirli Dedeyan Agop Efendi adında bir Ermeni'nin tasarrufundan bulunan istasyon civarındaki arazinin, mektep ve karakol kısımları ayrıldıktan sonra geriye kalan kısmına ruhsat verildiğinden bahsedilmektedir²²¹.

6. Meşrutiyet Dönemi'nde Akşehir Kazasında Gayr-i Müslim Cemaat Okulları

Akşehir'deki Gayri-i müslim cemaat okullarına geçmeden önce konu bütünlüğü bakımından Osmanlı Devleti'ndeki Gayr-i müslim cemaat okulları

²¹⁸ BOA., *MF. MKT.*, 832/65 (29 Şevval 1322/6 Ocak 1905).

²¹⁹ BOA., *MF. MKT.*, 859/37 (16 Rebiu'l evvel 1323/ 31 Mayıs 1905).

²²⁰ BOA., *MF. MKT.*, 412/29 (6 Safer 1316/ 26 Haziran 1898).

²²¹ BOA., *MF. MKT.*, 1173/11 (24 Cemaziye'l ahir 1329/22 Haziran 1911).

kısmına kısa bir giriş yapmayı uygun gördük. Kurulduğu dönemde Türk unsurunu hakimiyeti altında tutan Osmanlı Devleti, sınırları genişledikçe Gayr-i müslim unsurları da tabiiyeti altına aldı. Bu da dolayısıyla Gayr-i müslim tebaanın da kendi içlerinde teşkilatlanması sonucunu doğurdu. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra burada yaşayan Gayr-i müslim tebaaya çeşitli imtiyazlar tanındı. Ardından devlette yaşayan bütün Gayr-i müslimleri kapsayacak şekilde genişletilen bu imtiyazlar sonucu Gayr-i müslim tebaa da artık kendi eğitim-öğretim kurumlarını tesis etmeye başladılar.

Tanzimat Fermanı'nda genel olarak eğitim ile ilgili herhangi bir hüküm olmamasına rağmen Islahat Fermanı, özellikle Gayr-i müslim tebaanın eğitim faaliyetleri yönünden önemli haklar içermektedir. Bu ferman ile Gayr-i müslim tebaaya kendi okullarını açma ve tamir etmek imtiyazı verildi. Ancak okulların öğretim yöntemi ile öğretmenlerinin seçimi meselesi, üyelerinin padişah tarafından tayin edildiği bir Meclis-i Muhtelit'e bırakılmaktaydı. 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'nde ise bu okullar ile ilgili şöyle bir hüküm bulunmaktadır²²²:

Mekatib-i Hususiye cemaatler, yabancı devlet tebaası veya Devlet-i Âliye tebaası tarafından ücretli veya ücretsiz olarak açılan mekteplerdir. Bunların masrafları mektebi açan kişiye veyahut vakfa ait olup, muallimleri Maârif Nezareti ya da Mahallî Maârif İdaresi tarafından verilen şadetnameye sahip olmak zorundadırlar. Okullarda devlet politikasına aykırı dersler okutturulmamalı ve ders programı ile okutulacak kitaplar Maârif Nezareti veya Mahallî Maârif İdaresi tarafından tasdik edilmelidir.

Maârif- Umumiye Nizamnamesi ile getirilen bu hüküm, bir nebze de olsa aleyhimize bir durum teşkil eden Gayr-i müslim cemaat okullarını denetim altına almayı amaçlamaktadır.

²²² *Düstur*, 1. Tertip, C. II, s. 204.

Okulların açılabilmesi için gerekli olan ilk şart ruhsat almaktır. Ruhsat almak ise Maârif Nezareti ya da Mahallî Maârif İdaresi'ne başvurmak ve yapılan soruşturmanın ardından verilen izin ile mümkündür. Bu soruşturmada²²³:

- Okul yapılacak arsanın kime ait olduğu
- Boyutları
- Yeri
- Yapılan okulun masraflarının kim ya da kimler tarafından karşılanacağı
- Okul binasının durumu ve sağlık durumunun nasıl olduğu
- Okulun kurucusu ve kadrosu hakkında bir araştırma yapılarak sonucunun açıklanması ve bunun liste halinde düzenlenmesi
- Okulun derecesi
- Açılması planlanan yerde Gayr-i müslim tebaanın nüfusu
- Okutulacak kitapların listesi gibi konular ön planda tutulmaktadır.

Ancak bakıldığı zaman bu şartlar kâğıt üzerinde kalmış ve yabancı devletler türlü baskılarla bir şekilde ruhsat almayı başarmışlardır.

Osmanlı Devleti'ndeki Gayr-i müslim cemaat okulları ile ilgili kısa izahattan sonra şimdi Akşehir Kazasındaki gayr-i müslim cemaat okullarını inceleyelim.

²²³ İsa Halis, *a.g.e.*, s. 115-116.

6.1. Akşehir Kaza Merkezindeki Gayr-i Müslim Cemaat Okulları

6.2.1. Akşehir Ermeni İstepanos İbtidaî- Rüşdî Mektebi

Akşehir kaza merkezinde açılan Gayr-i müslim okullarının²²⁴ ilki İstepanos İptidaî-Rüşdî Mektebidir. Okul ile ilgili bilgilere geçmeden önce Akşehir Kazasındaki Ermeni cemaatinin nüfusuna bir göz atalım. Çünkü yukarıda da bahsedildiği üzere bir mahalde Gayr-i müslim cemaatine mahsus bir okul açılabilmesi için o bölgedeki Gayr-i müslim nüfusunun miktarı şartı öne sürülmüştü.

Akşehir Kaza genelinde yıllara göre Ermeni nüfusu şu şekilde bir dağılım göstermektedir²²⁵:

Tablo-27: 1882- 1906 Arası Dönemde Akşehir’de Ermeni Nüfusu:

YILLAR	MİKTAR-I NÜFUS
1882-1884	1178
1885-1892	1444
1892-1899	1475
1899-1906	2070
1906	3174

Kısa dalgalanmalar yaşanmış olsa da genel itibariyle Ermeni nüfusunda bir yükseliş olduğu ilk bakışta anlaşılmaktadır. Bu nedenle Akşehir kaza merkezinde ikisi aynı, diğerleri farklı mahalde olmak üzere toplam dört adet Ermeni Mektebi açılmıştır.

²²⁴ Akşehir Kaza merkezindeki Gayr-i müslim okullarına ait Ruhsatname Defteri için bkz. KMA., *Ruhsatname Defteri*. EK-16.

²²⁵ KVS., H. 1299/1882; H. 1300/1883; H. 1301/1884; H. 1302/ 1885; H. 1310/ 1892; H.1317/ 1899; H. 1332/ 1914.

Bunlardan ilki İstepanos İbtidaî- Rüşdî Mektebidir. Mektep Seydi Hristiyan Mahallesiinde açılmıştır. Aslında baktığımızda terminoloji olarak “Seydi” ve “Hristiyan” kelimeleri birbirine zıttır. Ancak bu ismin bugün Akşehir’de önemli bir dini öge olarak kabul edilen Seyit Mahmut Hayrani’nin türbesinin bulunduğu mahale verilen Seydi isminden geldiğini düşünmekteyiz. Her ne kadar şu an Akşehir’de böyle bir mektep mevcut olmasa da bir zamanlar bu mahallede Ermeni nüfusun iskân edildiğini tahmin etmekteyiz.

İstepanos Mektebi Ermeni cemaati için R. 1280 (M. 1864-1865) yılında tesis edilmiştir. Öğretim müddeti 8 yıl olarak kabul edilen mektep nehari (gündüzlü) bir şekilde yalnızca zükur (erkek) talebe için tesis edilmiştir. Yönetimi Heyet-i Ruhaniye ye ait olan okul, R. 27 Ağustos 1317 (9 Eylül 1901) tarihinde 26 numara ile ruhsatını almıştır²²⁶.

6.1.2. Akşehir Orta Mahallesi Ermeni Celebyan İnas İbtidaî Mektebi

Yine Akşehir’de Ermeni cemaati için tesis edilen mekteplerden bir tanesi de Orta Mahallesiindeki Celebyan Mektebidir. Orta mahallesi bugün Akşehir’de Ortaca ismiyle anılmaktadır ve merkeze uzak bir bölgede adete bir köy gibidir.

Orta mahallesi Celebyan Mektebi, 1772 mektep numrosu ile R. 8 Nisan 1296 (M. 20 Nisan 1880) tarihinde Tebaa-i Devlet-i Âliye’den Karabet Efendi adından bir kişi tarafından inas (kız) öğrenciler için tesis edilmiştir. Öğretim müddeti gayr-i mahduttur (sınırsızdır)²²⁷.

6.1.3. Akşehir Ermeni Arabyan İnas İbtidaî- Rüşdî Mektebi

Ermeni cemaatine mahsus olan bu okul inas öğrencileri için R. 1300 (M. 1884-1885) yılında tesis edilmiştir. Gündüzlü (nehari) olan okulda, öğretim

²²⁶ KMA., *Ruhsatname Defteri*

²²⁷ KMA., *Mehab-ı Müslimîn ve Gayr-i müslim-i Ecnebiyye’ye Mahsus Ruhsatname Defteri*. bkz. EK-17.

müddeti 6 yıldır. Yönetimi Heyet-i Ruhaniye ye ait olan okulun ruhsat numarası 27 ve tarihi R. 27 Ağustos 1317 (M. 9 Eylül 1901) dir²²⁸. Okulun öğrenci ve öğretmen mevcudu ile okutulan dersler hakkında herhangi bir malumatımız yoktur.

6.1.4. Akşehir Ermeni İstepanos Zükûr İdadi Mektebi

Yukarıda bahsi geçen İstepanos İbtidaî-Rüşdî Mektebi ile aynı mahalde olduğunu düşündüğümüz mektebe herhalde bir üst seviye eğitim vermek için tesis edilmiştir. 7 yıllık bir öğretim müddetini kapsayan ve R. 1328 (M.1912-1913) tarihinde açılan bu okulda eğitim neharidir²²⁹. Öğretim kadrosu ve öğrenci mevcudu ile ilgili bir bilgimiz bulunmamaktadır.

6.3. Karyelerdeki Gayr-i Müslim Cemaat Okulları

6.3.1. Bermende (Savaş) Karyesi Rum Zükûr İbtidaî-Rüşdî Mektebi

Eski adıyla Bermende yeni adıyla Savaş köyü Akşehir kaza merkezine 10 dakikalık bir mesafede bulunmaktadır. Köy halk arasında Gavur Köyü olarak anılmaktadır. Bunun nedeni de muhtemelen Osmanlı zamanında Rum tebaasının köydeki varlığıdır. Saha araştırması ve köy ahalisi ile yaptığımız sohbet neticesinde, köyde eski bir kilisenin olduğunu ama daha sonradan yıkıldığını öğrendik. Hatta Osmanlı zamanında karyede bulunan Osmanlı-Türk mektebi bile yıkılıp yerine çocuk parkı yapılmıştır. Günümüze hiçbir emaresi kalmayan bu yapıların yanı sıra bir de bahsi geçen parkın yani eski Osmanlı-Türk mektebinin yanında bulunan Gavur Hamamı da şu an harap bir durumda bulunmaktadır.

Okulun kuruluş tarihi ve öğretim müddeti bilinmemekle birlikte ibtidaî-rüşdî seviyesinde olduğu, 23 numro ve R. 18 Nisan 1315 (M.5 Mayıs 1899)

²²⁸ KMA., *Ruhsatname Defteri*.

²²⁹ KMA., *Ruhsatname Defteri*.

tarihinde Ruhsatname aldığı bilinmektedir²³⁰. 1914 yılı salnamesine göre 3'ü bayan toplam 7 öğretmeni olan okulda 180 erkek ve 100 kız öğrenci bulunmaktadır²³¹. Bu da bize evvela zükûr mektebi olarak tasarlanan mektebe son zamanlarda kız öğrencilerin de alındığını göstermektedir.

Akşehir'deki bu Gayr-i müslim cemaatlere ait olan eğitim-öğretim kurumlarından hiçbiri bugüne kadar varlığını sürdürememiştir. Bunda en büyük pay hiç kuşkusuz yöneticilere ve bölgede yaşayan ahaliye aittir. Hangi tebaa veya hangi dini cemaate ait olursa olsun bu tür yapılara kıymet verilmemesi şüphesiz tarih bilincinin toplumumuzda yerleşmemiş olduğunu göstermektedir. Özellikle son zamanlarda Ermeni toplumu arasında Akşehir'deki Ermeni eserlerinin korunmaya alınması ya da restore edilmesi ile ilgili istekler olsa da yerel yönetimin bununla ilgili çalışmaları bulunmamaktadır. Sadece Değirmen Sokakta bulunan eski Ermeni Kilisesi üzerinde 2010 yılından itibaren bir restorasyon çalışması vardır. Onun dışında bir çalışma ise mevcut değildir.

²³⁰ KMA., *Mehab-ı Müslimîn ve Gayr-i müslim-i Ecnebiyye'ye Mahsus Ruhsatname Defteri*.

²³¹ KVS., H. 1332/1914, s. 687.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ VE CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA AKŞEHİR KAZASINDA EĞİTİM KURUMLARI VE FAALİYETLERİ

1. Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitimin Karakteristik Özellikleri

XVII. yüzyılda Lale Devri'nden itibaren bir modernleşme olgusunun içine giren Osmanlı Devleti, yıkılış dönemine kadar bu modernleşmeyi devam ettirmiş ancak özellikle XIX. Yüzyılda toprak kayıplarının daha fazla artması ile yıkılış devrine girmiş ve kurulduğu coğrafya olan Anadolu topraklarına bir geri dönüş yaşamıştır. Özellikle Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda büyük darbe alarak hemen ardından 1. Dünya Savaşı'na girmesi devleti o kaçınılmaz sona sürüklemiş ve savaşın bitiminde imzalanan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi devleti kâğıt üzerinde yıkmıştır. İşte böyle bir siyasi vaziyette Mustafa Kemal'in önderliğinde tarihi boyunca her zaman hür yaşamış ve yaşayacak olan Türk milleti, istiklal mücadelesine girişmiş ve yaşadığımız bu vatanı bize armağan etmişlerdir. Sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel her alanda yepyeni bir atılım gerçekleştiren Mustafa Kemal Atatürk, hayatı boyunca eğitim-öğretimin önemini vurgulamış ve eğitim davasının millî ve modern bir karakter kazanması için uğraşmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti mirası üzerine eklenerek birçok inkılap gerçekleştirilmiş ve Cumhuriyet Devri eğitim mirasımızın temelleri atılmıştır. Bu dönem eğitimin karakteristik özelliklerini ise şöyle sıralamak mümkündür²³² :

- İstiklal mücadelesi eğitim-öğretim faaliyetlerini de dersinden etkilemiş ve eğitim de bu mücadeleye katkıda bulunmuştur. Öyle ki

²³² Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 317.

1. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde çok sayıda eğitilmiş insanımız savaş meydanlarında yitip gitmiştir.

- Millî Mücadele döneminin ortasında ve istiklal mücadelesinin verildiği bir dönemde Mustafa Kemal'in çabalarıyla bir Maârif Kongresi toplanmıştır. Bu olay eğitim tarihimizde çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü bizlere eğitimin istiklal kadar önemli olduğunu göstermektedir.
- Özellikle Millî Mücadeleye halkın iştirak etmesi ve bu alanda bilgilendirilmesi amacıyla halk eğitimi çalışmaları üzerinde itina ile durulmuştur.

Görüldüğü üzere böylesine çetrefilli bir dönemde bile eğitimi ihmal etmeyen Mustafa Kemal Atatürk ve dava arkadaşları yeni ve millî bir nesil yetiştirmek şuuruyla Yeni Türk Devleti'ni kurmuş ve dört koldan eğitim işlerine girişmişlerdir. Yeni Türk Devleti'ni kuran kadronun, eğitim-öğretim faaliyetlerine ne kadar önem verdiğini anlayabilmemiz açısından kıymetli bir örnek 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'dır. Aynı zamanda eğitimci özelliği de bulunan Kazım Karabekir, Doğu Anadolu Bölgesi'nde bir yandan Ermeni terörü ve mezalimi ile mücadele ederken, diğer yandan da aynı bölgedeki öksüz ve yetim çocukların eğitimi ile ilgilenmiş, onlar için muhtelif eğitim kurumları tesis etmiştir²³³.

Şimdi biz de Cumhuriyet devri Akşehir eğitimine geçiş yapmadan önce, araştırma dönemimiz olan 1930 yılına kadar eğitimde ne tür faaliyet ve atılımların yapıldığına kısa bir göz atacağız.

²³³ Nuri Köstüklü, *a.g.e.*, s. 97.

1.1. 1921 Maârif Kongresi

Büyük Millet Meclisi Ankara’da kurulduktan sonra devleti ve dolayısıyla da Millî Mücadeleyi yönetmek maksadıyla bir “İcra Vekilleri Heyeti”, 3 Mayıs 1920 günü kuruldu. Bu vekillerden bir tanesi de Maârif Vekili idi. İlk Maârif Vekilimiz ise Lozan Anlaşması’ndan bildiğimiz Rıza Nur Bey idi. Birkaç kişilik bir kadroya sahip olan bu vekillik, devletin o anlık ilk amacının Millî Mücadele’yi başarı ile noktalamak düşüncesi olduğundan dolayı eğitim ile alakalı net bir tutuma sahip değildi²³⁴. Yine de eğitim ile ilgili Mustafa Kemal’in zihninde okul yıllarından beri bir fikir mevcuttu. Mustafa Kemal, millî ve modern bir eğitim anlayışını benimsemişti.

Millî Mücadele bütün şiddeti ile devam ederken İcra Vekilleri Heyeti, bütün memurları askeriye tarafından verilecek emirlere uymaya ve buldukları mevkileri boşaltmaya davet etmekteydi. Aksi halde emre uymadıkları gerekçesi ile zaferden sonra o kişilere eski memuriyetlerine dönme hakkının tanınmayacağı da bildirilmekteydi. Bir yandan da bölge bölge maârif istatistikleri istenmekte ve eğitimin gerçek durumu anlaşılmaya çalışılmaktaydı. Böylelikle öğretmenlerin bazılarının silah altında bulunması ve yetersizlikleri, il özel idarelerine bağlı okulların giderlerini karşılayacak bir gelirin olmaması gibi sebeplere dayanarak bu aksaklıkları gidermek maksadıyla Ankara’da bir Maârif Kongresi toplanma kararı alınmıştır. Bunun üzerine 16 Temmuz 1921 yılında Darülmualimîn Konferans Salonunda Mustafa Kemal’in açılış konuşması ile kongre açılmıştır²³⁵.

Sakarya Savaşı yaklaşırken Ankara’da yapılan ilk resmi genel toplantı olma özelliği kazanan Maârif Kongresi’ne, Anadolu’nun dört bir yanından

²³⁴ Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara, 1985, s. 29.

²³⁵ Hasan Cicioğlu, *a.g.e.*, s. 30-31.

gelen öğretmenler, maârif müdürleri ve okul müdürleri ile Telif ve Tercüme Dairesi üyeleri katıldılar. Kongrenin gündemi ise şunlardan oluşmaktaydı²³⁶:

- İlkokulların programlarının ıslah edilmesi ve öğretim müddetleri meselesi
- Ortaöğretim kurumlarının programları ve derslerin konuları

Görüldüğü üzere eğitim meselesi ile ilgili problemlerin çözümünde çok derine inilmese de en azından önemli bir adım atılmıştı. Ancak ne yazık ki Sakarya Savaşı nedeniyle kongre çalışmalarını tamamlayamadan dağılmıştır.

1.2. 1923 ve Sonrası Heyet-i İlmiye Toplantıları

Maârif Kongresi'nin sonuç alınamadan dağılması sonrasında Sakarya Zaferi'nin kazanılmasının ardından, tekrar Ankara'da eğitim konularını görüşmek ve çözüm önerilerini konuşmak amacıyla Birinci Heyet-i İlmiye toplantısı yapıldı.

15 Temmuz- 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında toplanan Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında okuma-yazmanın yaygınlaştırılması ve yeni eğitim kurumlarının açılması üzerinde durulmuştu. Bunun yanı sıra bir de eğitim-öğretimde kullanılacak kitaplar belirlendi ve Türkçe eğitimin üzerinde duruldu. Ayrıca ilköğretim programları gözden geçirildi ve öğrenim müddetinin 6 yıl olması, zorunlu eğitim yaşındaki çocukların yabancı okullara gidemeyeceği, köylere yatılı okulların açılması, din dersi öğretmenlerinin seçiminde özel şartlar aranması ve lise ders programlarının gözden geçirilmesi de konuşulan konular arasındadır²³⁷.

İkinci Heyet-i İlmiye ise 1924 tarihinde toplanmış olup, yine maârif ve kültür meseleleri üzerinde durulmuştur. İlk öğretimin beş yıla, ortaöğretimin de

²³⁶ *Cumhuriyet'in 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, (yay. haz. Ziya Karamuk), İstanbul, 1973, s. 20.

²³⁷ Mustafa Özodaşık, *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950*, Konya, 1999, s. 141.

altı yıla indirilmesi ve liselerin de on iki yıldan 11 yıla indirilmesi ile muallim mekteplerinin de dört seneden beş seneye çıkarılması konuşulan konulardandır. Bunun yanı sıra kız liselerinin de erkek liseleri gibi tam sınıflı olarak teşkil edilmesi gerektiği belirtilmişti²³⁸.

1926 yılında toplanan Üçüncü Heyet-i İlmiye toplantısında eğitim kaynaklarının en elverişli şekilde kullanılması, ortaöğretim kurumlarının uygun il merkezlerinde toplanması, okulların birleştirilerek tek bir eğitim sisteminin oluşturulması ve karma eğitim sisteminin benimsenmesi gibi konular üzerinde durulmuştur²³⁹.

1.3. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Bilindiği üzere Büyük Millet Meclisi kurulduğunda biri Ankara’da, diğeri İstanbul’da olmak üzere iki ayrı hükümet bulunmaktaydı. Bu çift başlılık hem yeni kurulacak Türk Devleti’nin varlığını kabul ettirmesinde ve benimsenmesinde hem de Millî Mücadelenin yürütülmesi ve başarı ile sonuçlanmasında olumsuz bir etkiye sahipti. Bu sorunun bir an önce halledilmesi elzemdi. Bu bağlamda saltanatın kaldırılması ve hemen ardından Cumhuriyet’in ilanını müteakip 3 Mart 1924 tarihinde halifelik kaldırılarak hanedan üyeleri yurt dışına çıkarıldı. Aynı zamanda Tevhid-i Tedrisat’ın ilan edildiği bu tarih eğitim hayatımız için de önemli bir yere sahiptir.

Osmanlı Devleti’nde ilk eğitim bahsedildiği üzere vakıflar tarafından kurulup idare ediliyordu. Bir yükseköğretim kurumu olan medreseler de ilmiye grubunun tahakkümü altında bulunuyordu. Daha sonra devlet eğitim işine el attıysa da ulema ve vakıfların egemenliği altında bulunan eğitim kurumlarını bir merkeze toplamak yerine kendi haline bırakıp, modern usulde yeni okullar açmaya başlanmıştı. Bu da eğitimde çift başlılığa neden olmuştur.

²³⁸ Hasan Ali Yücel, *a.g.e.*, s. 25-26.

²³⁹ Mustafa Özodaşık, *a.g.e.*, s. 141-142.

İşte bu durum dolayısıyla 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ilan edilmiş ve Şer’iyye ve Evkaf Vekaleti kaldırılarak bütün eğitim kurumları tek bir çatı altına alınmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun hükümleri ise şu şekildedir²⁴⁰:

- Türkiye dahilindeki bütün ilmi müesseseler ve eğitim kurumları Maârif Vekaleti’ne bağlıdır.
- Şer’iyye ve Evkaf Vekaleti ya da hususi vakıflar tarafından idare edilen medrese ve mektepler Maârif Vekaleti’ne devredilmiştir.
- Şer’iyye ve Evkaf Vekaleti bütçesinde mektep ve medreseler için tahsis edilen meblağ Maârif bütçesine gönderilecektir.
- Bu kanunun yayımlandığı tarihten itibaren askeri rüşdiye ve idadîlerle darü’l eytamlar Maârif Vekaleti’ne devredilmiştir.

Tevhid-i Tedrisat’ın yayımlanması ile birlikte Osmanlı Devleti’nde Tanzimat ile başlayan eğitimde laikleşme olgusu güçlü bir şekilde devam ettirilmiştir. Medreselerin de kapatılmasıyla birlikte artık Türk Devleti’nde “mektep” “medrese” ikiliği de sona erdirilmiştir. Medreseler kapatıldıktan sonra İmam Hatip okulları tesis edilmiş ve Darülfünun’da bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Ancak her iki kurumda talebe yetersizliği ve rağbet olmaması neticesinde bir süre sonra kapatılmıştır²⁴¹.

1.4. İlköğretim Programları

Cumhuriyet’ in ilanından önce ilk eğitim alanında atılan adımlar Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte hız kazandı. İlköğretim, özellikle insanların bilinçli hale getirilmesi ve yeni toplum ile devlet yapısının benimsenmesi için bir araç olarak kullanılmaktaydı. Bu nedenle 1924 Anayasası’nda, II. Mahmut

²⁴⁰ Seçil Akgün, “Tevhid-i Tedrisat”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, 1983, s. 46.

²⁴¹ Osman Ergin, *a.g.e.*, C. III, s. 1742.

döneminden beri zorunlu hale getirilmesi için çaba gösterilen ilköğretimin zorunlu ve parasız olduğu tekrarlandı. Ayrıca ilköğretim üzerine özenle durulup, 1925 yılında “Milli Eğitime İlişkin Rapor” hazırlandı ve hemen ardından 1926 yılında “Maarif Teşkilatına Dair Kanun” yayımlandı. Bu kanun ile ilkokulların ne şekilde yapılacağı, bütçeleri ile nasıl açılacağı üzerinde duruldu²⁴².

1926 yılındaki ilköğretim programında toplu eğitim metodu benimsenip, ilk üç sınıfta dersler Hayat Bilgisi adı altında toplandı²⁴³. 1929 yılındaki İlk Mektepler Talimatnamesi göre ilköğretimin amaçları şu şekilde belirtildi²⁴⁴:

- İlk mekteplerin amaçları çocukları millî hayata layıkıyla hazırlamaktır.
- Terbiyede Türklük ve Türk Vatanı esası üzerinde durulmalıdır.
- Çocuklarda millî hislerin beslenmesi ve kuvvetlendirilmesi için bütün fırsatlar değerlendirilmelidir.
- Türk inkılapları ve bu inkılapları gerçekleştirmek için çekilen bütün çileler çocuklara anlatılmalıdır.
- Cumhuriyet ve 23 Nisan gibi önemli günler okullarda kutlanarak millî hassasiyet arttırılmaya çalışılmalıdır.
- İlk mekteplerde haftanın ilk günü sabah ve haftanın son günü öğleden sonra bayrak töreni yapılmalıdır.

²⁴² İsmail Güven, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara, 2010, s. 225.

²⁴³ Osman Ergin, *a.g.e.*, C. III, s. 1785.

²⁴⁴ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 347.

1.5. Ortaöğretim Programları

1923 yılından itibaren Ankara’da toplanılan Heyet-i İlmiye toplantılarında ortaöğretim ve lise programlarında düzenlemeler yapıldı. 22 Mart 1926 yılında yayımlanan Maârif Teşkilatına Dair Kanun ile ortaöğretim kurumlarının öğretim müddeti 3 yıl olarak kabul edildi. Ayrıca bu yasa ile vilayetlerce yürütülen meslekî-tekniik öğretim kurumları Maârif Vekaleti bünyesine dahil edildi²⁴⁵.

1930 yılındaki Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi ile Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Sosyoloji, Felsefe, Cumhuriyet ve yurttaşlık eğitimi gibi derslerin üzerinde özenle durulup, Tarih dersi için 4 ciltlik bir kitap hazırlandı. 1924 Talimatnamesinde, ortaöğretim kurumlarında müsaade edilen ancak liselerde kaldırılan din dersleri, 1930 talimatnamesi ile birlikte ortaöğretim kurumlarında da kaldırılmıştır²⁴⁶.

1.6. Millet Mektepleri

Cumhuriyet devrinde ilk ve orta eğitim alanında yapılan birtakım yeniliklerle birlikte, hedeflenen amaçların gerçekleştirilmesi için dünyaca ünlü bilim adamlarından olan Colombia Üniversitesi öğretim üyelerinden John Dewey davet edilmiştir. John Dewey yaptığı incelemeler sonrasında 1924 yılında bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda; “*Bilhassa zirai tedrisatı ve ikmal tedrisatı (olgunlaşma eğitimi), halk mektepleri ve iktisadi teavünü (ekonomik yardımlaşmayı) gibi meseleleri tetkik etmek üzere Danimarka’ya bir komisyon gönderilmelidir*”²⁴⁷ şeklinde bir öneride bulunmuştur. Görüldüğü üzere bu raporda halk eğitiminden bahsedilmiştir. Böylelikle özellikle inkılapların yerleşmesi için halkın bilinçlendirilmesi gerektiği fark edilmiş ve bu amaçla Millet Mektepleri açılmıştır.

²⁴⁵ İsmail Güven, *a.g.e.*, s. 232.

²⁴⁶ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 352.

²⁴⁷ Mustafa Albayrak, “Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)”, *ATAM.*, C. X, S. 29, Ankara, 1995, s. 471.

1928 yılı sonuna doğru Maârif Nazırı olan Mustafa Necati döneminde Arap ve Fars harflerinden müteşekkil Osmanlıca alfabe yerini Latin alfabesine bırakmıştır. Bunun üzerine halka yeni harfler ile okuma-yazma öğretmek meselesi ortaya çıkmıştır²⁴⁸. Böylelikle 11 Kasım 1928’de “Millet Mektebi Teşkilatına Dair Talimatname” kabul edilmiştir. Bu talimatnamede ilk amaç; *“T.B.M.M. tarafından Türk dilinin ferdî ve umumî, hususî ve resmî bilcümle muharreratta (yazışmalarda) Türk harfleri ile tespiti kanunen kabul edilmiş olmasından, buna müsteniden tatbikatta, Türk harflerinin, kısa bir zamanda ve kolay bir surette her ferde okuyup yazabilmek imkânı bahşeden mahiyetinden, Türk milletinin azami surette istifadesini temin etmek ve büyük halk kitlerinin süratle okur-yazar bir hale getirmek”* olarak belirlenmiştir²⁴⁹.

Yönetmeliğe göre Millet Mekteplerinde A ve B olmak üzere iki derslik açılması ve A dersliği ile okuma-yazmayı hiç bilmeyenlere, B dersliği ile de eski harfler ile okuyup yazabilen kişilere yeni Türk harflerini öğretmek amaçlanmıştır. Bir yıl sonra 1929 da belirlenen yönetmeliğe göre ise, A dersliğinin sadece yeni Türk harflerini öğretmesi, B dersliğinde ise, okuma-yazma öğrenen kişilere hayat ve geçimleri ile vatandaşlığın gerektirdiği bazı ana bilgileri öğretmek amaçlanmıştır. Öğretim müddeti 1928 yılı talimatnamesine göre A dersliğinde 4, B dersliğinde 2 ay sürerken; 1929 yılı talimatnamesine göre ise her ikisi de 4’er ay olarak kabul edilmiştir²⁵⁰. Millet Mektepleri, açıldıktan sonra valiler, kaymakamlar, okul yöneticileri ve her türlü devlet memur tarafından gayretli bir şekilde desteklenmiştir. Öyle ki köy odaları, okullar, kahvehaneler, hükümet konakları ve camiler Millet Mektepleri için tahsis edilmiştir. 15-45 yaş aralığındaki bütün vatandaşların eğitimi için kurulan Millet Mekteplerinde 1929-1935 yılları arasında şهادetname alanların sayısı, 2.376.845 ‘tir.

²⁴⁸ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 404.

²⁴⁹ Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 190-191.

²⁵⁰ Mustafa Albayrak, *a.g.m.*, s. 472.

1923-1924 yıllarına ait istatistiksel bilgilere bakıldığında kademelere göre öğrenci, öğretmen ve okul mevcutları şu şekildedir²⁵¹:

Tablo-28: 1923-1924 Yılı Eğitimin Genel Durumu:

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Öğretmen Okulu	Meslek Okulu	Yüksek Okul
Okul Sayısı	4.894	72	23	20	4	9
Öğretmen	10.238	796	513	325	258	307
Öğrenci	341.941	5.905	1.241	2.528.	4.019	2.914
Erkek	73.107					
Kız	62.954.					

Cumhuriyet dönemi eğitimi ile ilgili bu önemli bilgilerin ardından genel olarak bir değerlendirme yapacak olursak; eğitim hiç kuşkusuz modernleşme olgusu için bir vasıta olarak görülmüş ve bu anlamda kullanılmaya çalışılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, “Eğitim millî, bilime dayalı, işe yarar ve üretici, yeni nesillerin fazilet, düzen, disiplin duygularını geliştirici, toplumu cehaletten kurtarıcı, onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltici, yeteneklerini ortaya çıkartıcı ve geliştirici nitelikte olmalıdır” diyerek Türk millî eğitiminin karakterini bu amaçlar doğrultusunda oluşturmaya çalışmıştır²⁵².

2. Cumhuriyet Dönemi’nde Akşehir Kazasında Eğitim-Öğretim Kurumları

Yukarıda Osmanlı dönemi eğitim faaliyetlerine değindiğimiz Akşehir Kazasının, eğitim açısından ne kadar köklü bir geçmişe sahip olduğunu gördük. Tıpkı Yeni Türk Devleti’nin eğitim mirasını Osmanlı’dan alması gibi Akşehir’de Osmanlı dönemi eğitim kurumlarını Cumhuriyet’in ilk dönemlerine kadar muhafaza etmiş ve uzun yıllar buralarda eğitim-öğretim faaliyetleri süregelmiştir. Bazı eğitim-öğretim kurumları yıkılmış ya da kaderine terk

²⁵¹ Mustafa Özodaşık, *a.g.e.*, s. 191.

²⁵² Mustafa Özodaşık, *a.g.e.*, s. 190.

edilmiş olsa da bir kısmı restorasyon ile ayakta tutulmuş ve buralarda eğitime devam edilmiştir. Bazı binalar ise müze olarak günümüze kalmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Akşehir Kazasında sadece ilçe merkezinde üç adet ilk, bir adet de orta mektep bulunmaktadır. Karyelerde ise eğitim Osmanlı dönemi mekteplerinde devam etmektedir. 1926-1927 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Salnamesine göre, Akşehir kaza merkezinde 4 ilk erkek ve 2 ilk kız mektebi ile birlikte, 1 Ana Mektebi bulunmaktadır. Ayrıca karyelerde ise 26 ilk erkek ve 3 ilk kız mektebi vardır. Ancak elimizde sadece kaza merkezindeki iki adet ilk mektebe ait belgeler bulunmakla birlikte, karyelerdeki mekteplerin günümüze binaları bile kalmamıştır. Sadece Bermende (Savaş) ve Üç Hüyük karyelerindeki okulların binaları hayattadır. Onlardan da Bermende Karyesi mektebinin kapısına kilit vurulup, kaderine terk edilmiş ve yer döşemeleri bile sökülmüş halde bırakılmıştır. Üç Hüyük Karyesi mektebi ise yıkık halde terk edilmiştir. Şimdi kaza merkezindeki bu ilk mekteplere bir göz atalım.

2.1. Gazi Mustafa Kemal İlkokulu

Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nun ilk binası günümüzde Değirmen Sokak'ta bulunan Ermeni Kilisesi ile aynı bahçede olan üç katlı kesme taştan inşa edilen bir binadır. Bu bina 1860 yılında yapılmış olup, Veli Baş isimli bir kişiye aittir. 1908 yılında ise Ermeniler tarafından satın alınarak Ermeni Mektebi olarak kullanılmaya başlamıştır. Ancak Tehcir Kanunu ile birlikte 1916 yılında Ermeniler Akşehir'i terk etmeye başlayınca bu bina Mustafa Nedim Okulu olarak hizmete devam etmiştir. Gazi Mustafa Kemal okulu da 1918'de, idadî mektebi olarak tasarlanan binaya taşınmıştır. Okulun ilk müdürü 1929-1958 yılları arasında müdürlük yapmış olan Salih (Ersoy) Bey'dir. Okul 1923-1928 eğitim-öğretim yılında ilk mezunlarını vermiştir. Şu an ki okul binası zemin üzerine iki kattan oluşmaktadır.

Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nda 1925-1926 eğitim- öğretim yılında okutulan dersler şunlardan oluşmaktadır²⁵³:

Tablo-29: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu 1925-1926 Yılı Ders Cetveli:

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE	DÖRDÜNCÜ SENE	BEŞİNCİ SENE
Elifba	Kur'an Kerim	Kur'an-1 Kerim	Kur'an-1 Kerim	Kur'an-1 Kerim
Musahabat	Din dersleri	Din dersleri	Din dersleri	Din dersleri
Hesap	Kıraat	Kıraat	Kıraat	Musahabat-1 Ahlakiye
Tabiat Tetkiki	İmla	İmla	İmla	Tarih
Resim	Tahrir	Tahrir	Sarf	Coğrafya
El İşleri	Ezber	Ezber	Tahrir	Hesap
Terbiye-i Bedeniye	Yazı	Yazı	Ezber	Hendese
Musikî	Musahabat	Musahabat	Yazı	Ziraat ve Eşya
Hal ve Hareket	Hesap	Tarih	Musahabat	Türkçe Vesika
Dikiş	Tabiat Tetkiki	Coğrafya	Tarih	
Sa'y ve Gayret	Resim	Hesap	Coğrafya	
İntizam Perverlik	El İşleri	Tabiat Tetkiki	Hesap	
	Terbiye-i Bedeniye	Resim	Hendese	
	Musikî	El İşleri	Tabiat Tetkiki	
	Hal ve Hareket	Terbiye-i Bedeniye	Resim	
	Dikiş	Musikî	El İşleri	
	Sa'y ve Gayret	Hal ve Hareket	Terbiye-i Bedeniye	
	İntizam Perverlik	Dikiş	Musikî	
		Sa'y ve Gayret	Hal ve Hareket	
		İntizam	Dikiş	

²⁵³ MKİA., *Talebe Sicil-i Umumi Defteri*.

		Perverlik		
			Sa'y ve Gayret	
			İntizam Perverlik	

Görüldüğü üzere okulda öğretim müddeti beş yıldır. Okulda öğrenim gören öğrencilerin yaş aralığı 8- 15'tir. Bunun dışında 1927-1928, 1928-1929 ve 1929-1930 yıllarındaki talebe defteri incelendiğinde okutulan dersler şunlardan ibarettir²⁵⁴:

Tablo-30: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu 1927-1930 Yılları Arası Ders Cetveli:

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE	DÖRDÜNCÜ SENE	BEŞİNCİ SENE
Türkçe	Türkçe	Din dersleri	Din dersleri	
Hayat Bilgisi	Hayat Bilgisi	Türkçe Vesika	Türkçe Vesika	
Hesap	Hesap Hendese	Hayat Bilgisi	Hayat Bilgisi	
Resim El İşleri	Jimnastik	Hesap Hendese	Tarih	
Terbiye-i Bedeniye	Resim El İşleri	Resim El İşleri	Coğrafya	
Musikî	Hal ve Gidişat	Jimnastik	Hesap	
Hal ve Hareket	İntizam Perverlik	Musikî	Hendese	
Sa'y ve Gayret	Temizliği	Hal ve Gidişat	Tabiat Tetkiki	
İntizam Perverlik		İntizam Perverlik	Resim El İşleri	
			Jimnastik	
			Musikî	
			Hal ve Gidişat	
			İntizam Perverlik	

Genel itibariyle müfredat aynı kalmakla birlikte Terbiye-i Bedeniye dersi yerini Jimnastik dersine bırakmış, onun dışında ise Türkçe Vesika ve Hayat

²⁵⁴ MKİA., *Talebe Sicil-i Umumi Defteri*.

Bilgisi dersi programa yeni eklenmiştir. Okulun öğretim müddeti beş yıllık olmakla birlikte, bahsi geçen yıllar arasında son sınıfta okutulan derslerin ne olduğu ile ilgili bilgimiz bulunmamaktadır. Buna rağmen son sınıf derslerinin diğerlerinden pek farkı bulunmadığını düşünmekteyiz.

Okulda 1929-1930 eğitim-öğretim yılında Leyli (yatılı) öğrenci de bulunmaktadır. Bunların sayısı toplamda 161 iken aralarından 51 tanesi kız öğrencidir²⁵⁵. Bu öğrencilerin ders durumları ve şهادetname bilgileri elimizde bulunmamaktadır.

2.2. Cumhuriyet İlkokulu

Akşehir Kaza merkezinde Yarenler Mahallesi Hazal Sokak'ta bulunan okul Cumhuriyet devri ilk kurumlarından biridir. 1927 yılında Konya Valisi İzzet Bey zamanında 42000 liraya yaptırılmıştır. Bu meblağın yarısını devlet karşılarken yarısı da halktan toplanan ianelerle karşılanmıştır. 1927-1928 yılında eğitime başlanan okulda ilk olarak sekiz derslik bulunurken daha sonra iki dersliğin de eklenmesiyle sayı 10'a ulaşmıştır.

Cumhuriyet İlkokulu'na ait 1924-1927 yılları arasında okutulan dersler şunlardır²⁵⁶:

Tablo-31: Cumhuriyet İlkokulu 1924-1925 Yılı Ders Cetveli:

BİRİNCİ SENE	İKİNCİ SENE	ÜÇÜNCÜ SENE	DÖRDÜNCÜ SENE	BEŞİNCİ SENE
Elifba	Din dersi	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim	Din dersleri
Muhasebat	Kıraat	Din dersi	Din dersi	Türkçe
Hesap	İmla	Kıraat	Kıraat	Muhasebat
Tabiat Tetkiki	Tahrir	İmla	İmla	Tarih
Resim İşleri	El Yazı	Tahrir	Sarf	Coğrafya
Hal Hareket ve	Muhasebat	Muhasebat	Tahrir	Hesap

²⁵⁵ MKİA., *Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Leyli Talebesine Mahsus Yoklama Defteri.*

²⁵⁶ COA., *1924-1925 Yılı Şهادetname Defteri.*

Dikiş	Hesap	Tarih	Ezber	Hendese
Sa'y ve Gayret	Tabiat Tetkiki	Coğrafya	Yazı	Tabiat Tetkiki
İntizam Perverlik	Resim El İşleri	Hesap	Muhasebat	Resim ve El İşleri
	Terbiye-i Bedeniye	Tabiat Tetkiki	Tarih	Hal ve Hareket
	Musikî	Resim ve El İşleri	Coğrafya	
	Hal ve Hareket	Terbiye-i Bedeniye	Hesap Hendese	
	Dikiş	Musikî	Tabiat Tetkiki	
	Sa'y ve Gayret	Hal ve Hareket	Resim ve El İşleri	
	İntizam Perverlik	Dikiş	Terbiye-i Bedeniye	
		Sa'y ve Gayret	Musikî	
		İntizam Perverlik	Hal ve Hareket	
			Dikiş	
			Sa'y ve Gayret	
			İntizam Perverlik	

1927- 1930 arasında programda da derslerin büyük çoğunluğu aynı kalmakla birlikte, Yurt Bilgisi, Fransızca, Ev İdaresi gibi yeni eklenen dersler olduğunu görmekteyiz²⁵⁷.

2.3. Ortaokul

Cumhuriyet devri Akşehir Kazasındaki eğitim kurumlarından sonuncusu da ortaokuldur. 1920 yılında inşa edilen okul binası bir müddet idadî, bir müddet İmam Hatip Okulu olarak eğitim vermiş ve daha sonra da Gazi Mustafa Kemal Okulu'na tahsis edilmiştir. En nihayetinde 1930 yılında ortaokul olarak eğitime başlamıştır. Okulun öğretim müddeti, öğrenci ve

²⁵⁷ COA., 1928-1946 Yılı Diploma Defteri.

öğretmen durumu ile okutulan dersler ile ilgili bir malumat bulunmamaktadır²⁵⁸.

²⁵⁸ *Akşehir Kalkındırma Derneği Dergisi*, İstanbul, 1956, s. 30.

SONUÇ

Akşehir çok eski bir yerleşim birimi olması ve İpek Yolu gibi önemli transit yolların geçiş güzergahında bulunması dolayısıyla gerek eğitim, kültür ve gerekse sosyo-ekonomik anlamda gelişmiş bir beldedir. Selçuklu ve Beylikler döneminin ardından gelen Osmanlı hakimiyeti ile birlikte belde gelişimine devam etmiştir. Hiç kuşkusuz şehrin sürekli gelişiminden eğitim kurumları da nasibini almıştır. Öncelikle Osmanlı klasik eğitim kurumları olan Sıbyân mektepleri her caminin yanında ve karyelerde inşa edilmeye başlamış ve bunlar zaman içerisinde çağın gereklerini karşılayamaz hale gelince yerlerini modern ilk eğitim kurumları olarak tasarlanan ibtidaî mekteplerine bırakmıştır.

Modernleşme olgusu ilk eğitimin ardından orta eğitimde ve kız çocuklarının eğitiminde de kendisini hissettirmiş ve Akşehir Kazasında XIX. Yüzyılda ibtidaî mekteplerinin yanı sıra inas mektebi ve rüşdiye mektebi açılmıştır. Sıbyân mekteplerinin öneminin giderek azalması sonucu Akşehir'in hemen hemen her karyesinde bir ibtidaî mektebi açılmış olup, kaza merkezinde ise bu rakam daha fazladır. Bu yeni okullara halk tarafından rağbetin fazla olması bölge halkının yeniliklere açık bir karaktere sahip olduğu malumatını bize vermektedir.

Osmanlı -İslam tebaanın okullaşma oranı ile birlikte beldede yaşayan çok sayıda Gayr-i müslim unsurda özellikle Islahat Fermanı'nın kendilerine verdiği haklar ve yabancı devletlerin destekleri ile birlikte okullar açmaya başlamışlardır. Hatta Gayr-i müslim cemaate ait inas mektebi, Osmanlı-Türk tebaasına ait inas mektebinden dahi önce açılmıştır. Karyelerde okullaşma oranı Gayr-i müslim tebaa arasında Bermende (Savaş) Köyü'nün dışında çok fazla gelişmemiştir. Ancak kaza merkezindeki 4 adet Ermeni mektebi bina durumları başta olmak üzere Osmanlı-Türk tebaasının üzerinde bir seviyededir. Örneğin Akşehir'de İdadî mektebinin olmadığı bir zamanda Ermeni Cemaati, İstepanos İdadî Mektebinde öğrencilerine ortaöğretim imkânı sunmaktadır.

Ancak Tehcir Kanunu ile birlikte Anadolu'dan gönderilen Ermenilerin bütün eğitim kurumları Türk tebaaya kalmıştır. Üzülerek söylüyoruz ki bu kurumların çoğuna sahip çıkılmamış, sadece Eski Ermeni Kilisesi ve aynı bahçenin içindeki önce Ermeni Papazının evi iken, sonra Ermeni okulu olup bir aralık Gazi Mustafa Kemal Okulu'na tahsis edilen bina yıllar sonra restorasyona alınmıştır. Ancak o restorasyon bir türlü bitirilememiştir.

1.Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda bile Akşehir'de eğitim faaliyetleri durdurulmamış, 1914 yılında kaza merkezine geç de olsa bir idadî mektebi açılmıştır. Bu okula sadece Türk öğrencilerin devam ettiklerini imtihan cetvellerinden anlamak mümkündür. Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıkması ve Anadolu'nun işgallere uğraması sonucu Akşehir Kazası da İtalyanların işgaline uğramış, ancak daha sonra İtalyanların bölgeyi terk etmeleri üzerine Batı Cephesi Karargahına dönüştürülerek, Büyük Taarruz'un planlanması, icra edilmesi ve kazanılmasında rolünü oynamıştır. Millî Mücadele'nin başarı ile sonuçlanması ve Yeni Türk Devleti'nin kurulması ile birlikte Osmanlı zamanından kalan eğitim kurumları Cumhuriyet okullarına dönüştürülmüştür. Araştırma dönemimiz içerisinde yani 1930 yılına kadar kaza merkezinde 4 ilk erkek ve 2 ilk kız mektebi ile birlikte, 1 Ana Mektebi bulunmaktadır. Ayrıca karyelerde ise 26 ilk erkek ve 3 ilk kız mektebi vardır. Elimizde bu okullardan sadece iki tanesine ait imtihan cetveli bulunmakla birlikte diğerlerinin programlarının da bu cetvellerde gösterilen derslerden farklı olmadığını düşünmekteyiz.

Buraya kadar vermiş olduğumuz bilgiler ile 1879 yılından 1930 yılına kadarki dönem içerisinde, bir Anadolu kenti olan Akşehir'in eğitim-öğretim faaliyetleri ve kurumlarından bahsetmiş olduk. Böylelikle Akşehir Kazası bazında Osmanlı son dönem eğitim-öğretim durumunu ve Cumhuriyet'e bırakılan mirası da anlamış bulunmaktayız.

BİBLİYOGRAFYA

1. ARŞİV VESİKALARI

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1.1.1. Maârif Nezareti Mektûbî Kalemi: 513/26; 318/46; 966/32; 1111/01; 1113/16; 672/26; 957/11; 1034/32; 957/11; 560/10; 851/37; 998/74; 1009/88; 1050/23; 1061/25; 1079/19; 1126/35; 144/20; 48/71; 60/71; 61/138; 53/68; 54/32; 55/67; 56/22; 57/92; 65/107; 109/17; 103/30; 158/9; 171/72; 180/65; 197/88; 228/32; 400/40; 412/29; 672/26; 818/24; 1021/27; 1034/44; 124/40; 819/18; 832/65; 859/37; 412/29; 1173/11.

1.2. Konya Maârif Arşivi

1319-1320 Senesi Mülhakatı İbtidaiyesi İmtihan Cetvelleri

Konya ve Umum Mülhakatı İlk Mektepleri İmtihan-ı Umumi Cetveli (1322 Senesi)

Mehab-ı Müslimîn ve Gayr-i müslim-i Ecnebiyye'ye Mahsus Ruhsatname Defteri

Konya ve Bütün Mülhakatı Rüşdiye Mekteplerinin İmtihan-ı Umumi Cetvelleri (1321-1324 Arası)

Muhtelif Konya ve Civarı Rüşdiye Mekteplerine Mahsus İmtihan Cetvelleri (1326 Senesi)

Antalya ve Akşehir Mekteb-i İdadileri İmtihan-ı Umumi Cetvelleri

Ruhsatname Defteri

1.3. Akşehir Cumhuriyet İlkokulu Arşivi

1924-1925 Yılı Şehadetname Defteri

1928-1946 Yılı Diploma Defteri

1.4. Akşehir Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Arşivi

Talebe-i Sicil-i Umumi Defteri

Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Leyli Talebesine Mahsus Yoklama Defteri

2. RESMÎ YAYINLAR

2.1. Salnameler

2.1.1. Konya Vilayeti Salnameleri: H. 1285/1868; H. 1293/1876; H. 1294/1877; H. 1295/1878; H. 1296/1879; H. 1298/1881; H. 1299/1882; H. 1300/1883; H. 1301/1884; H. 1302/1885; H. 1310/1892; H. 1317/1899; H. 1332/1914.

2.1.2. Maârif Salnamesi: H. 1316/1898-1899.

2.1.3. Türkiye Cumhuriyeti Salnamesi: M. 1926-1927.

2.2. Düsturlar

I.Tertip: C. I; C. II.

3. GAZETE VE DERGİLER

Yeni Konya Gazetesi: 12 Ocak 1980.

Akşehir Kalkındırma Derneği Dergisi: 1956

4. KİTAPLAR VE MAKALELER

4.1. Kitaplar

AKYÜZ, Yahya, Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2013, Pegem Akademi Yayınevi, Ankara, 2013.

ANILIR, Yaşar, Akşehir Tarihi ve Tarihi Eserleri, Konya, 1989.

BERKES, Niyazi, Türkiye’de Çağdaşlaşma, (yay. haz. Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yayınevi, İstanbul, 2017.

CİCİOĞLU, Hasan, Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi), A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınevi, Ankara, 1985.

Cumhuriyet’in 50. Yılında Millî Eğitimimiz, (yay. haz., Ziya Karamuk), MEB Yayınevi, İstanbul, 1973.

DEMİRALP, Yekta, Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları, Kültür Bakanlığı Yayınevi, Ankara, 1996.

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Yayınevi, Ankara, 2013.

Engelhardt, Tanzimat ve Türkiye, (Çev. Âli Reşad, edit. Serkan Özburun), Kaktüs Yayınevi, İstanbul, 1999.

ER, Hamit, Osmanlı Devleti'nde Çağdaşlaşma ve Eğitim, Rağbet Yayınevi, İstanbul, 1999.

ERGİN, Osman, Türk Maârif Tarihi, C. I-II, Eser Yayınevi, İstanbul, 1977.

_____, Türk Maârif Tarihi, C. III, Eser Yayınevi, İstanbul, 1977.

GÜVEN, İsmail, Türk Eğitim Tarihi, Naturel Yayınevi, Ankara, 2010.

HALİS, İsa, Tanzimat Dönemi Eğitim Sistemi, Serhat Yayınevi, Konya, 2005.

İNALCIK, Halil, Devlet-i Aliyye, C. I, İş Bankası Yayınevi, İstanbul, 2016.

KANSU, Nafi Atuf, Türkiye Eğitim Tarihi, (Haz. Levent Karaaslan Umut C. Karadoğan), Maya Yayınevi, Ankara, 2015.

KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, C. V, TTK Yayınevi, Ankara, 1999.

_____, Osmanlı Tarihi, C. VII, TTK Yayınevi, Ankara, 2011.

KOÇER, Hasan Ali, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923), MEB Yayınevi, İstanbul, 1970.

KONYALI, İbrahim Hakkı, Konya Tarihi, Enes Yayınevi, Konya, 1997.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, Kazım Karabekir ve Eğitim, Çizgi Yayınevi, Konya, 2009.

ÖZODAŞIK, Mustafa, Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950, Çizgi Yayınevi, Konya, 1999.

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I, MEB Yayınevi, İstanbul, 1983.

SAKAOĞLU, Necdet, Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2003.

SAMUR, Tahsin, Akşehir'deki Türk Mimari Eserleri, Altınarı Yayınevi, Konya, 1996,

SARIÇELİK, Kerim, Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869-1919), Çizgi Yayınevi, Konya, 2010.

SOMEL, Selçuk Akşin, Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908), İletişim Yayınevi, İstanbul, 2015.

ŞEMSEDDİN Sami, Kamus-ı Türkî, Çağrı Yayınevi, İstanbul, trs.

TEKELİ, İlhan, Selim İlkin, Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü, TTK Yayınevi, Ankara, 1993.

UBİCİNİ, H. A., Osmanlı'da Modernleşme Sancısı (Çev. Cemal Aydın), Timaş Yayınevi, İstanbul, 1998.

YÜCEL, Hasan Ali, Türkiye'de Ortaöğretim, Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Yayınevi, Ankara, 1994.

4.2. Makaleler

AHUNBAY, Zeynep, "Mektep (Mimari), DİA, C. XXIX, s. 7-9.

AKGÜN, Seçil, "Tevhid-i Tedrisat", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, MEB Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 37-48.

AKYÜZ, Yahya, "Tanzimat Döneminde Eğitim Biliminde ve Öğretim Yöntemlerinde Gelişmeler", Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, (Ankara: 31 Ekim-3 Kasım 1989), Ankara, 1994, s. 501-512.

ALBAYRAK, Mustafa, "Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)", ATAM., C. X, S. 29, Ankara, 1995, s. 471-488.

BALTACI, Cahit, "Osmanlılar'da Mektep", DİA, C. XXIX, s. 6-7.

_____, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", Türkler Ansiklopedisi, C. XI, Yeni Türkiye Yayınevi, Ankara, 2002, s. 446-462.

BOZYİĞİT, Recep, "Akşehir" Konya Ansiklopedisi, C. I, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınevi, Konya, 2010, 119-120.

DEMİRTAŞ, Zülfü, "Osmanlı'da Sıbyân Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 17, S. 1, Elâzığ, 2007, s. 173-183.

DOĞAN, İsmail, "Eğitimci Ali Suavi (1839-1878) ve Galatasaray Lisesindeki Uygulamaları", Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu (Ankara:31 Ekim- 3 Kasım1989), Ankara, 1994, s. 515-538.

DÖLEN, Emre, "Mühendislik Eğitimi", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. II, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 511-527.

KARA, İsmail, Ali Birinci, “Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mektep İlahileri”, Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi, S. 12, Ankara, 2008, s. 15-21.

KOÇ, Bekir, “1870 Orman Nizamnamesinin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar”, A.Ü.D.T.C.F., TAD., C. 24, S. 37, s. 231-257.

KODAMAN, Bayram, Abdullah Saydam, “Tanzimat Devri Eğitim Sistemi”, 15. Yılında Tanzimat, TTK Yayınevi, Ankara, 1992, s. 475-496.

YILDIRIM, Mehmet Ali, “Osmanlı’da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)”, OTAM, S. 24, Ankara, 2008, s. 223-240.

_____, “Halkalı Ziraat Mektebi’nin Açılış Sürecine Dair Bazı Mülâhazalar ve Amasyan Efendi’nin Layihası”, TAD, C. 32, S. 53, Ankara, 2013, s. 265-302.

EK-2: Şemsü'l Maârif İbtidâî Mektebi Birinci ve İkinci Sınıf İmtihan-ı Umumi Cetveli (KMA., 1319-1320 Senesi Mülhakatı İbtidaiyesi İmtihan Cetvelleri).

آفتاب خفاصی سرالعارف مکتب ایندیشا در اندک (موسسه) تا بجز اول و آخری در اینجا درج گردید.

بر محمد سنه شکار دانی محمد

سردر	اسم	مدرسه	تاریخ	خط	نوع	ملاحظات
۱	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۲	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۳	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۴	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۵	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۶	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۷	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۸	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۹	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۰	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۱	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۲	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۳	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۴	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۵	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۶	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۷	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۸	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۹	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۲۰	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۲۱	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۲۲	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	

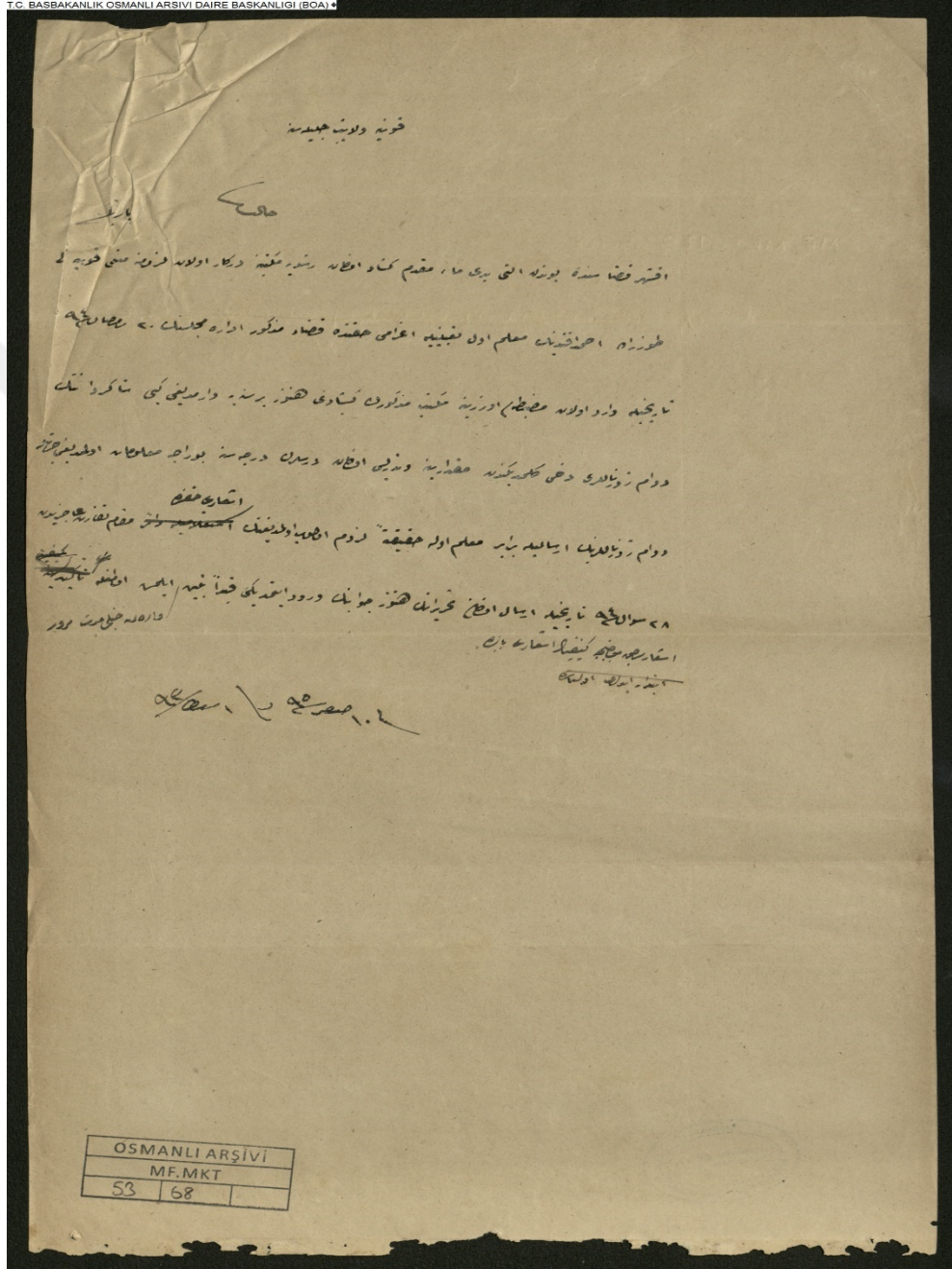
بر محمد سنه شکار دانی محمد

سردر	اسم	مدرسه	تاریخ	خط	نوع	ملاحظات
۱	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۲	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۳	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۴	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۵	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۶	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۷	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۸	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۹	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۰	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۱	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۲	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۳	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۴	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۵	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۶	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۷	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۸	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۱۹	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۲۰	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۲۱	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	
۲۲	محمد	مدرسه خفاصی	۱۰۰	۸	۸	

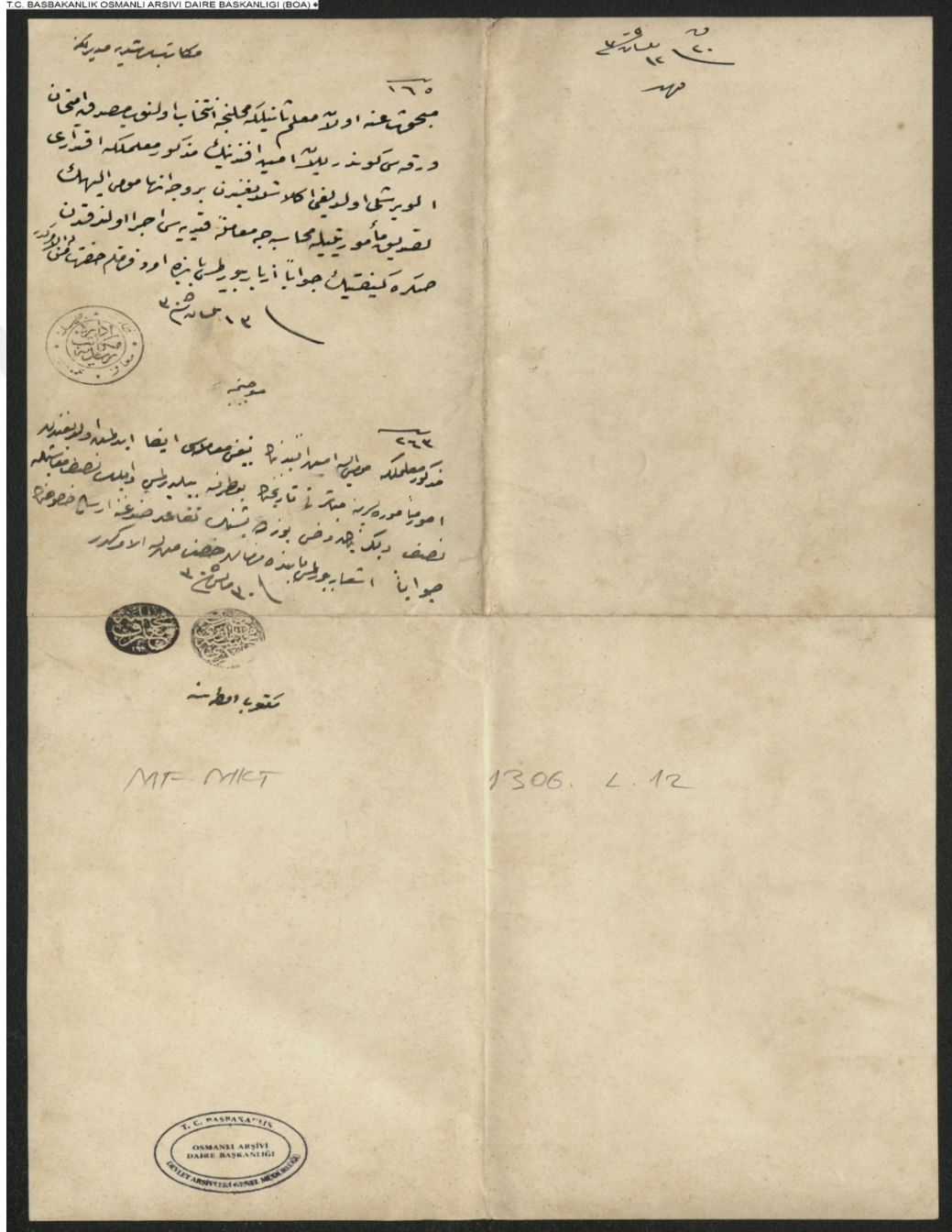
EK-8: Akşehir Fevzi-i Hürriyet Mektebi'ne Ait Ruhsatname Belgesi (KMA., Mehab-ı Müslimîn ve Gayr-i müslim-i Ecnebiyye'ye Mahsus Ruhsatname Defteri).

EK-9: Akşehir Rüşdiye Mektebi muallimliğine tayin edilecek Ahmet Efendi'nin tayininden önce muallim-i evvele ihtiyaç olup olmadığını anlamak için şakirdanın devam jurnallerinin gönderilmesi istenen belge. (BOA., MF. MKT., 53/68)

EK-10: Çumralı Emin Efendi'nin Akşehir rüşdiye mektebi muallim-i saniliğine tayinini ve maaşının yarısının %5'inin tekaüd sandığına gönderilmesini anlatan belge. (BOA., MF. MKT., 109/17).

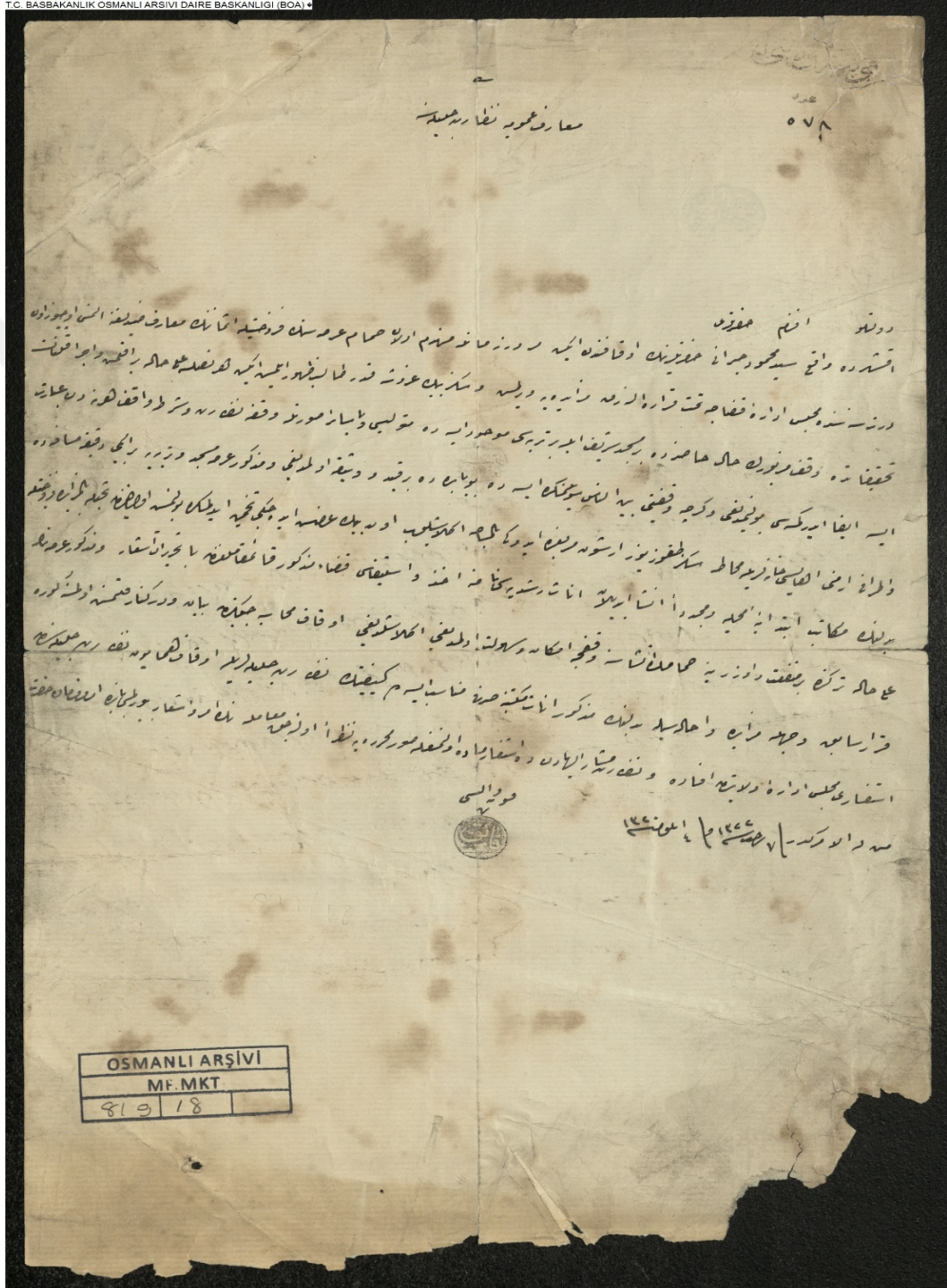

EK-12: R. 1 Temmuz 1322 (M. 14 Temmuz 1906) tarihinde icra edilen Akşehir rüşdiye mektebi imtihan-ı umumi cetveli (KMA., Konya ve Bütün Mülhakatı Rüşdiye Mekteplerinin İmtihan-ı Umumi Cetvelleri (1321-1324 arası).

The image shows an open historical document, likely an examination register, with handwritten entries in Ottoman Turkish. The document is divided into two main sections, one on the left and one on the right, each containing a list of names and scores. The right page features a large table with columns for names and scores, and a section at the bottom with several circular illustrations of coins or medals. The left page also contains a list of names and scores, with some entries accompanied by small circular illustrations. The handwriting is in a cursive Ottoman script. The document is titled 'Akşehir rüşdiye mektebi imtihan-ı umumi cetveli' and is dated 'R. 1 Temmuz 1322 (M. 14 Temmuz 1906)'. The document is part of a collection titled 'KMA., Konya ve Bütün Mülhakatı Rüşdiye Mekteplerinin İmtihan-ı Umumi Cetvelleri (1321-1324 arası)'. The right page has a header with the title 'Akşehir Rüşdiye Mektebi İmtihan-ı Umumi Cetveli' and a list of names and scores. The left page has a header with the title 'Akşehir Rüşdiye Mektebi İmtihan-ı Umumi Cetveli' and a list of names and scores. The right page has a section at the bottom with several circular illustrations of coins or medals, each with a label. The left page has a section at the bottom with several circular illustrations of coins or medals, each with a label. The document is written in Ottoman Turkish and is a historical record of an examination.

EK-15: Akşehir Seyit Mahmut Hayrani Türbesi'ne ait hamamın münhedim olduğunu ve bundan dolayı Maîrife zaptını anlatır belge. (BOA., MF. MKT., 819/18).

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

OSMANLI ARŞIVI	
MF. MKT	
819	18

EK- 17: Akşehir Orta Mahallesiindeki Ermeni Cemaatine Mahsus Celebyan İnas İbtidaî Mektebini gösterir belge. (KMA., Mehab-ı Müslimin ve Gayr-i müslim-i Ecnebiye'ye Mahsus Ruhsatname Defteri).

مکتبہ موصوفی	مکتبہ نمبر	مکتبہ نام	مدرسہ
اقسردک ادوہ محمدی	۱۷۷۰	ارسانا نام عبدیاب کبیر	عضوہ انار
درجہ یکم	نورانیسیر	بازو کتارو	مدیرہ خدیجہ کبیر
اساتذہ	بغدادی و غیرہ	مسار علی	عبد محمد
اساتذہ	ایمن طغان	سودر	نیزد و غیرہ
اساتذہ	نابیک	سید زناد و دیگر	سید زناد و دیگر
حریرہ کبیر	درجہ یکم	محمد علی و دیگر	محمد علی و دیگر
طبعی	..	کلیں علی و دیگر	کلیں علی و دیگر
صالحونہ
ادوہ محمد کتارو	اساتذہ	اساتذہ	اساتذہ
ایمن طغان	درجہ یکم	درجہ یکم	درجہ یکم
درجہ یکم	۱۸۹۰	۱۸۹۰	۱۸۹۰
درجہ یکم	۱۸۹۱	۱۸۹۱	۱۸۹۱
درجہ یکم	۱۸۹۲	۱۸۹۲	۱۸۹۲
درجہ یکم	۱۸۹۳	۱۸۹۳	۱۸۹۳

۶
 ناصیہ المیسرہ و دیگر مکتبہ خضارسی معارف دارہ سنہ ۱۲۸۵
 مکتبہ موصوفی (۱) محمد علی

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf-1: Tarihi Taş Medrese'nin restorasyon yapıldıktan sonraki hali. 25/10/2018 tarihinde tarafımızdan çekilmiştir.

Fotoğraf-2: Taş Medrese'nin Taç Kapısını gösterir fotoğraf. 25/10/2018 tarihinde tarafımızdan çekilmiştir.

Fotoğraf-3: Engili Köyü İlkokulu'na ait bir fotoğraf.

Fotoğraf-4: Nadir (Atakent) Karyesindeki Osmanlı-Türk İbtidâî Mektebi. Mektep görüldüğü üzere terk edilmiş ve hemen yanına ayrı bir bina yapılarak eğitime orada devam edilmiştir. Herhangi bir restorasyon durumu da bulunmamaktadır. 25/10/2018 tarihinde tarafımızdan çekildi.

Fotoğraf-5: Bir zamanlar Ermeni Mektebi olarak kullanılan ancak Tehcir Kanunu sonrasında terk edilen eski Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Binası. 25/10/2018 tarihinde tarafımızdan çekilmiştir.

**Fotoğraf-6: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu binasının yan cepheden görünümü.
25/10/2018 tarihinde tarafımızdan çekilmiştir.**

Fotoğraf-7: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu ile aynı bahçe içerisinde bulunan eski Ermeni Kilisesi. Kilise 2010 yılından itibaren restorasyondadır. 25/10/2018 tarihinde tarafımızdan çekilmiştir.

Fotoğraf-8: Üchüyük Köyü İlkokuluna ait olan bu bina köy ahalisinden öğrendiğimiz kadarıyla 100 yıllık bir geçmişe sahiptir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren de birçok nesil yetiştirmiştir. Ancak şimdi harap bir haldedir. Yine köy ahalisinden öğrendiğimiz kadarıyla birkaç yıl evvel restorasyon için yetkililer okulu ziyaret ettilerse de bir sonuç alınamamış ve bina kaderine terk edilmiştir.

Fotoğraf-9: Üçhüyük İlkokulu binasının ön cephesine ait olan bu fotoğraf tarafımızdan 25/10/2018 tarihinde çekilmiştir.

Fotoğraf-10: Akşehir İdadî Mektebine Ait olan bu bina bir zaman Ortaokul için kullanıldıysa da şu an Gazi Mustafa Kemal İlkokulu tarafından kullanılmaktadır. Fotoğraf tarafımızdan 25/10/2018 tarihinde çekilmiştir.

Fotoğraf-11: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu binasının ön cephesi.

Fotoğraf-12: Cumhuriyet Döneminde Akşehir’de açılan ilk eğitim kurumlarından olan Cumhuriyet Mektebi, günümüzde Selçuk Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi ve Halk Eğitim Merkezi kurs binası olarak kullanılmaktadır.

Fotoğraf-13: Cumhuriyet Mektebine ait olan kitabe hala varlığını korumaktadır. Sülüs yazı ile yazılan kitabe de “Cumhuriyet Mektebi” yazmaktadır. Fotoğraf 25/10/2018 tarihinde tarafımızdan çekilmiştir.

